

ISSN 2786-69-47

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

**НАША ШКОЛА:
НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ СТУДІЇ**

№ 1(1) 2023

Одеса – 2023

НАША ШКОЛА: НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ СТУДІЇ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ №1 (1), 2023

ISSN 2786-69-47

Журнал зареєстрований
5 серпня 2022р.

Свідоцтво про
державну реєстрацію
друкованого засобу
масової інформації:
серія КВ № 25190-15130 Р
від 05.08.2022

Журнал виходить
4 рази на рік.

Друкується за рішенням
вченої ради КЗВО
«Одеська академія
неперервної освіти
Одеської обласної ради»,
протокол від 23.02.2023р.
№ 1

Друковані матеріали
виражають позицію
авторів, яка не завжди
поділяється редакційною
колегією.

Передрук матеріалів
здійснюється за умови
обов'язкового посилання
на журнал «Наша школа:
науково-практичні
студії».

Статті перевірені на
наявність плагіату
програмним забезпеченням
StrikePlagiarism.com

Офіційний сайт журналу:
<https://nashashola.odessaedu.net/>

Редакційна колегія

Задорожна Любов Кирилівна – головний редактор, кандидат філософських наук, ректор Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Балащенко Інна Валеріївна – відповідальний секретар, кандидат філософських наук, доцент, завідувач наукового відділу Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Ягоднікова Вікторія Вікторівна – заступник головного редактора, доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та інноваційної діяльності Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Левчишена Оксана Михайлівна – заступник головного редактора, кандидат історичних наук, проректор з науково-педагогічної та методичної діяльності Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Кузнєцова Оксана Володимирівна – заступник головного редактора, кандидат психологічних наук, доцент, проректор з інформаційних технологій та моніторингу якості освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Баранова Вероніка Володимирівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної і початкової освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Березовська Людмила Іванівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна).

Бухнер Тобіас, професор, завідувач кафедри інклюзивної освіти Університету освіти Верхньої Австрії (м. Лінц, Австрія).

Гарачук Тетяна Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Голлоб Рольф, доктор наук, професор, кафедра міжнародних проєктів в освіті Цюріхського університету підготовки вчителів (м. Цюріх, Швейцарія).

Гуменнікова Тамара Рудольфівна, доктор педагогічних наук, професор, директор Придунайської філії Міжрегіональної академії управління персоналом (м. Ізмаїл, Україна).

Гура Тетяна Євгенівна, доктор психологічних наук, професор, проректор з наукової роботи та міжнародної діяльності Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради (м. Запоріжжя, Україна).

Дікова-Фаворська Олена Михайлівна, доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Житомирського інституту післядипломної освіти (м. Житомир, Україна).

Канішевська Любов Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (м. Київ, Україна).

Кічук Антоніна Валеріївна, доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної та практичної психології Ізмаїльського державного гуманітарного університету (м. Ізмаїл, Україна).

Кохановська Олена Вікторівна, доктор педагогічних наук, доцент, Комунальний заклад вищої освіти «Херсонська академія неперервної освіти Херсонської обласної ради» (м. Херсон, Україна)

Кузнєцова Неля Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Мітельман Ігор Михайлович, кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри методики викладання і змісту освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Немерцалов Володимир Володимирович, кандидат біологічних наук, доцент, завідувач науково-методичної лабораторії природничо-математичної освіти, доцент кафедри методики викладання та змісту освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Орленко Ірина Миколаївна, доктор філософії, завідувач Одеського обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти, старший викладач кафедри психології, соціальної роботи та інклюзивної освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Осіпова Тетяна Юріївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна).

Пивоварчик Ірина Михайлівна, кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри методики викладання і змісту освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Рищак Наталія Іванівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Снігур Людмила Анатоліївна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Військової академії (м. Одеса) (м. Одеса, Україна).

Стрельбицька Світлана Михайлівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Фурман Анатолій Анатолійович, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики практичної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна).

Цибух Людмила Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної і початкової освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Шатайло Наталія Вікторівна, кандидат педагогічних наук, завідувач науково-методичної лабораторії громадянської, історичної та мистецької освіти, старший викладач кафедри методики викладання та змісту освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Шуляр Василь Іванович, доктор педагогічних наук, доцент, директор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Миколаїв, Україна).

Ян Мареш, Ph.D., завідувач кафедри психології педагогічного факультету Масариков університету (м. Брно, Чехія).

ЗМІСТ

Задорожна Любов Кирилівна <i>Колонка головного редактора. ЗВЕРНЕННЯ ДО ЧИТАЧА</i>	7
Букач Микола Миколайович КУЛЬТУРНО-МОВНІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	8
Варе Ірина Сергіївна ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ	14
Воронова Світлана Віталіївна, Кравченко Наталія Олександрівна, Лойтаренко Оксана Петрівна ПРОАКТИВНИЙ КЕРІВНИК ЯК ЛІДЕР У САМООЦІНЮВАННІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	19
Гарачук Тетяна Володимирівна ТЕМАТИЧНІ ДІАГНОСТУВАЛЬНІ РОБОТИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ: СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА УКЛАДАННЯ	24
Гриньова Марія Василівна ПАРТИСИПАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВАННЯ ЛІДЕРІВ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ШКІЛЬНОЇ ПРАКТИКИ	29
Задорожна Любов Кирилівна, Ягоднікова Вікторія Вікторівна, Кузнєцова Неля Вікторівна ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ: НОВІ ПІДХОДИ І ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ	36
Здрагат Світлана Геннадіївна БАГАТОВЕКТОРНІСТЬ, МОБІЛЬНІСТЬ ТА ГНУЧКІСТЬ ЗМІСТУ Й ФОРМ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ФАХОВОГО РІВНЯ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	41
Красножон Наталія Володимирівна ОСВІТА ОДЕЩИНИ: ІНДЕКС БЕЗПЕКИ	46
Колесова Олена Анатоліївна, Нікітенко Регіна Іванівна, Чебаненко Наталія Олегівна IT ТА STEM КОНТУРИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	50
Кузнєцова Оксана Володимирівна НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА ПЕДАГОГА: КОНТЕКСТИ ОСОБИСТІСНОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ	56
Маршалковська Вероніка Володимирівна ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	61
Мітельман Ігор Михайлович ДИДАКТИЧНІ РЕСУРСИ AGILE-СТРАТЕГІЙ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З МАТЕМАТИЧНО ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ	65
Полтавська Тетяна Миколаївна, Мелешко Валентина Володимирівна ІНФОРМАЦІЙНО-РЕСУРСНИЙ СУПРОВІД АКАДЕМІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ	73
Шеремет Світлана Іванівна, Онищук Світлана Олександрівна, Килівник Ольга Володимирівна НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ ВИХОВАННЯ, СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ОСВІТИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ МЕТОДИЧНОГО СЕРВІСУ	76
Шульга Ірина Олександрівна ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	82
Задорожна Любов Кирилівна СТОРІНКАМИ ЖУРНАЛУ «НАША ШКОЛА»: ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ ЧАСОПІСУ	86

CONTENTS

Liubov Zadorozhna <i>Editor-in-chief's column.</i> ADDRESS TO THE READER	7
Mykola Bukach CULTURAL AND LANGUAGE VALUES AS THE BASIS OF A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT	8
Iryna Vare PECULIARITIES OF PROFESSIONAL PEDAGOGICAL COMMUNICATION	14
Voronova Svitlana, Natalia Kravchenko, Oksana Loitarenko PROACTIVE MANAGER AS A LEADER IN THE SELF-ASSESSMENT OF AN EDUCATIONAL INSTITUTION	19
Tetiana Harachuk THEMATIC DIAGNOSTIC WORKS IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL: THE ESSENCE AND SPECIFICITY OF IMPLEMENTATION	24
Mariia Hrynova PARTICIPATORY APPROACH TO THE EDUCATION OF LEADERS: REALITIES AND PERSPECTIVES OF SCHOOL PRACTICE	29
Liubov Zadorozhna, Viktoriia Yahodnikova, Nelya Kuznetsova TRAINING OF TEACHING AND SCIENTIFIC PEDAGOGICAL STAFF: NEW APPROACHES AND WAYS OF IMPLEMENTATION	36
Svitlana Zdrahat MULTI-VECTOR APPROACH, MOBILITY AND FLEXIBILITY OF CONTENT AND FORMS OF THE PROFESSIONAL LEVEL DEVELOPMENT OF AN EDUCATION INSTITUTION DIRECTOR	41
Natalya Krasnozhon EDUCATION OF ODESA REGION: SAFETY INDEX	46
Olena Kolesova, Regina Nikitenko, Natalia Chebanenko IT AND STEM CONTOURS OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION	50
Oksana Kuznietsova IN-SERVICE EDUCATION OF A TEACHER: CONTEXTS OF PERSONAL AND PROFESSIONAL SELF-REALIZATION	56
Veronika Marshalkovska PECULIARITIES OF SPEECH THERAPY WORK WITH CHILDREN WITH HARD SPEECH DISORDERS IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION	61
Igor Mitelman DIDACTIC RESOURCES OF AGILE STRATEGIES FOR TRAINING TEACHERS TO WORK WITH MATHEMATICALLY GIFTED STUDENTS	65
Tetiana Poltavska, Valentina Meleshko INFORMATION AND RESOURCE SUPPORT OF THE ACADEMIC COMMUNITY	73
Svitlana Sheremet, Svitlana Onyshchuk, Olha Kylyivnyk CERTAIN ASPECTS OF METHODOLOGICAL SERVICE AT THE SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL LABORATORY OF EDUCATION, SOCIAL AND HEALTH-SAVING EDUCATION	76
Iryna Shulga PECULIARITIES OF THE IMPLEMENTATION OF TECHNOLOGIES OF SOCIAL ADAPTATION OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION	82
Liubov Zadorozhna LEAFING THROUGH THE PAGES OF «NASHA SHKOLA»: AN EXCURSION INTO THE HISTORY OF THE JOURNAL	86

*Колонка головного редактора**Шановний читачу!*

Перед вами перший номер відновленого, оновленого за назвою і змістом, загальнодержавного наукового журналу «Наша школа: науково-практичні студії».

Перший часопис «Наша школа» вийшов у серпні 1923 року як щомісячний журнал Одеського губернського відділу народної освіти. У державних архівах ми знайшли окремі номери «Нашої школи», обсягом від 210-220 сторінок, в яких висвітлюється життя і діяльність навчальних закладів, методологія, політична освіта, шкільне господарство, офіційні розпорядження, інформаційні матеріали-рубрики новоствореного журналу.

Журнал проіснував досить короткий час. Однак, у 1993 році, за ініціативи директора Одеського обласного інституту удосконалення вчителів Леоніда Івановича Фурсенка, було відновлено видання уже педагогічно-методичного журналу «Наша школа». У грудні 1993 року вийшов його перший номер.

За Незалежної України розпочалася робота з розвитку концепції української національної освіти, впровадження у навчальний процес державної мови, створення та розвиток закладів освіти нового типу: ліцеїв, гімназій, шкіл з диференційованим навчанням та шкіл з поглибленим вивченням окремих предметів.

Проте дев'яності роки були складними. Знайти чи купити сучасні посібники, методичні рекомендації, довідкову літературу, ознайомитися із перспективним досвідом колег було не просто. Тому появу регіонального друкованого видання педагогічна громада області зустріла з великим піднесенням.

Журнал став трибуною в справі розбудови освіти Одещини. Формувалася нова педагогічна думка. Редакційна колегія, автори часопису – усі постійно перебували у творчому пошуку. З року в рік науково-практична цінність журналу зростала: він увійшов до переліку фахових видань України, на його сторінках друкували свої матеріали дійсні члени та члени-кореспонденти АПН України, доктори та кандидати наук, учителі та керівники закладів освіти.

Усі, хто працює багато років в системі освіти, згадують «знаменитий» щорічний четвертий номер журналу. Його статті, рекомендації, практичний досвід були направлені на підтримку керівників закладів освіти, вчителів при підготовці до нового навчального року. Традиційно, кожен номеру журналу видавався накладом 1000 примірників. На четвертий номер передплата була втричі більшою, тому наклад для цього номеру було збільшено.

На сторінках видання – слова вдячності тим, хто багато років поспіль плекав його, робив усе для того, щоб цей часопис був цікавим і змістовним: Тетяні Олександрівні Татарченко, Галині Яківні Богомоліві, Ірині Федорівні Ацібріці (Орловій), Тетяні Вікторівні Спотар, Леоніду Івановичу Фурсенку, Дмитру Михайловичу Демченку.

За 100 років існування, журнал декілька разів припиняв своє видання, та все ж, впевнено відновлювався та продовжував тішити своїх читачів.

У 2018 році Одеський обласний інститут удосконалення вчителів як один із засновників змінив свій тип і назву. КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» вибудовує нову стратегію діяльності та розвитку. Посилилась робота з наукової та дослідної діяльності.

За ці роки ліцензовано та акредитовано 3 освітні програми за другим (магістерським) рівнем: педагогіка середньої освіти, педагогіка вищої освіти, освітній менеджмент у педагогічних системах. На базі Академії відкрита аспірантура. Відповідно до нового статусу та оновлених орієнтирів нашого закладу, з'явилася потреба в оновленому власному виданні.

«Наша школа: науково-практичні студії» – це науковий журнал, що містить в собі розділи «Педагогіка», «Психологія», «Методика та практика освіти» та базується на багатоплановому науковому висвітленні актуальних проблем педагогіки, психології, освіти. Це дискусійна платформа, де кожен науковець чи практик може висловити свій погляд на проблемні питання в системі освіти.

Запрошуємо усіх, хто має власні наукові та практичні напрацювання, до співпраці. Разом тримаємо освітній фронт. Разом до подальшої розбудови української школи.

Любов Задорожна

УДК 37.012:811.161.2'27](045)

Букач Микола Миколайович,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософії освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-9778-2894>

КУЛЬТУРНО-МОВНІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. Стаття присвячена проблемі створення безпечного культурно-мовного середовища в умовах освітнього закладу. Показано цінність означеного середовища для сталого становлення держави та підростаючого покоління, на тлі глобальних змін, які вимагають більш чітких і цілеспрямованих аксіологічних наголосів у державній освітній політиці.

Звертається увага на необхідності активізації освітянами культурно-мовної протидії агресивній культурній політиці країни-агресорки. Маючи соціальну підтримку українського суспільства та впевненість у справедливості наших намагань, освітяни здатні посилювати вплив загальноприйнятої в державі системи духовних цінностей, на становлення майбутнього покоління.

Акцентовано увагу на важливості таких безпекових показників, як мова і культура. Підкреслюється, що там, де є російська мова, там є російський інтерес – спочатку в країну проникають російська культура та російська мова, а потім, за ними вводяться російські танки для захисту російськомовного населення. А отже, якщо ми хочемо миру, то маємо позбавити росіян інтересу до громадян України.

У дослідженні були використані теоретичні методи аналізу, синтезу, аналогії, а також емпіричні методи спостереження та вивчення продуктів діяльності. Отримані результати вказують на необхідність розгляду проблеми цінностей, як соціально-педагогічної, що дає змогу залучати до її вирішення педагогів, психологів, культурологів та соціологів.

Ключові слова: національна культура, українська мова, освітня політика держави, суспільство, особистість, суспільно значущі цінності.

Постановка проблеми. На тлі військової інтервенції, коли ворог активно використовує різноманітні засоби, спрямовані на роз'єднання українського суспільства, гостро постає питання створення безпечного освітнього середовища в умовах навчального закладу, щоб захистити майбутнє української держави від маніпулювання у сфері ціннісного протистояння. Це наш освітянський фронт, який вимагає рішучих і кваліфікованих дій. Ми маємо більш гостро і рішуче реагувати на приниження національних культурних надбань, знецінення української мови та пропаганду і підтримку так званої «великої російської культури» в умовах освітнього середовища. Вести роз'яснювальну роботу щодо протистояння між європейськими і пострадянськими (проросійськими) цінностями, яка розгортається в умовах освітньої системи. Освітяни мають, не лише розставляти акценти у цьому процесі культурного протистояння, але й шукати ефективні технології і механізми протидії міфам, що розповсюджуються російською пропагандою, і спрямовані на несформовану психіку дитини. Захист дитини від їх негативних впливів великодержавницької ідеології – одне із основних завдань педагога.

Аналіз останніх досліджень щодо розбудови системи безпечного освітнього середовища, вказує на певну активізацію інтересу до цієї проблеми з боку науковців, про що свідчать роботи І. О. Ахновської, Г. П. Васянович, В. Г. Воронкова, І. В. Качури, Н. В. Сороки, Н. М. Нечипор, Н. Тарасенко.

Слід також відзначити увагу науковців до проблеми організації супротиву російській агресивній комунікативній політиці, яка досліджується у роботах А. Астаф'єва та В. Г. Короля.

Звертають на себе увагу дослідження, присвячені соціокультурній безпеці у процесі підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності А. Линенко та ціннісним аспектам формування духовності в освітній діяльності С. І. Резнікова. Тим не менш, ми маємо констатувати, що залишається невирішеними ціла низка питань, зокрема забезпечення безпечного освітнього середовища у сфері культури в умовах закладів дошкільної та загальної освіти. Виходячи з вищевикладеного, метою цієї статті є акцентування уваги на сприянні створення безпечного культурного і мовного середовища в умовах освітнього закладу.

Виклад основного матеріалу. Ми часто чуємо про «велику російську культуру», без якої практично не можливо організувати ефективну навчально-виховну роботу в умовах навчального закладу. Зразу ж виникають запитання: а чому наш великий пращур Г. С. Сковорода, який шукав і розповсюджував нові знання і всіляко плекав розвиток культури, втік від цієї «великої російської

культури»? І взагалі, звідки могла взятися ця «велика російська культура»? Адже, якщо ми говоримо про якесь явище, то воно з'являється не на пустому місці, а поступово зростає на попередньо закладеному ґрунті. Давайте під цим кутом зору і розглянемо, звідки могла вирости «велика російська культура», і чому українці активно протидіяли політиці «росіянізації»? Щоб уявити собі, на яких культурних полюсах, під час об'єднання 1654р., знаходилися українці і росіяни, наведемо лише декілька прикладів, щодо культурного стану цих двох народів.

Як відомо, перша російська школа математичних і навігаційних наук була заснована Петром I у 1700 році. Коли на теренах України, з 988р., за указом князя Володимира дітей із сімей духовних осіб і старост віддавали на книжкове навчання. Крім того, на українських землях, до перших російських шкіл, вже діяли Острозька та Києво-Могилянська академії, в яких працювали друкарні.

Протягом XVI-XVII ст. в Україні сформувалася порівняно густа мережа навчальних закладів, викладачі й слухачі яких мали змогу користуватися численними курсами лекцій з різних дисциплін, що їх записували слухачі-українці в різних школах України і за кордоном. Збереженню та поширенню цієї літератури сприяли як публічні бібліотеки, так і бібліотеки, засновані при монастирях. На цей час, маючи розвинуту мережу шкіл, друкарень, бібліотек, досить високий рівень культури, філософської та педагогічної думки, в українському суспільстві ставиться питання про широке розповсюдження грамотності серед народу й доступність навчання для всіх.

Ідея загального навчання є найбільш яскравим свідченням ідей гуманізму, вона була поєднана з вимогою гуманного ставлення до дітей, прагненням розвинути здібності і активізувати кожну дитину. Наскільки успішно вдалося втілити у життя запропоновані ідеї, можна судити зі свідчень очевидців, яких вражав той факт, що серед простого народу було багато людей, які володіли грамотою. Хоча понад століття українському народові довелося вести нерівну боротьбу проти зовнішніх ворогів (татар, турків, поляків), але навіть у цих складних умовах українці зуміли зберегти і розвинути свою культуру, показавши великий потяг до навчання та освіти. Супроводжуючи антиохійського патріарха Макарія в час його подорожі 1654 р., П. Алеппський зробив такий запис: «По всій землі козаків ми помітили прекрасну рису, що збудила наше здивування: усі вони, за невеликим винятком, навіть більшість їх жінок та дітей уміють читати...» (Алеппський, 1896). Торкаючись якості і рівня роботи українських друкарень, той же П. Алеппський сповіщає, що у друкарні Печерського монастиря виходили книги «дивним друком різного виду та кольору, а також малюнки на великих аркушах, примітності країн..., вчені дослідження та ін. (Алеппський, 1896). А якщо до цього додати розвинену мережу братських шкіл, де талановитим дітям надавалася можливість стажування за кордоном, то ми лише можемо уявити рівень освіченості на теренах України. Отже на початку XVII століття Україна була державою з високим рівнем розвитку освіти і культури. Кріпосне право, що складало державну основу Польщі та Московії, тут не прижилося. В Україні швидко почали розвиватися буржуазні відносини, добрим ґрунтом для яких була освіченість народу. Адже природним було «володіння латинською, литовською, польською, єврейською, грецькою, німецькою, татарською мовами. Згодом до них приєдналася і російська. І все це відбувалося на основі повсюдного поширення української мови: і в побуті, і в школах, і у вищих навчальних закладах і в богослужінні, нею користувалися і в діловодстві. Цікавий факт: у Литовській державі, до складу якої до кінця XVI століття входили українські землі, діловодство певний час велося українською мовою» (Філософський енциклопедичний словник, 2002). Тобто, все це свідчить про рівень культурного розвитку України.

З наведених фактів, ми бачимо, що виникла ситуація, коли мало освічена і з низьким рівнем культури, Росія, намагалася поглинути український народ, з більш високим рівнем освіти і культури. Щоб досягти цієї мети, потрібно було нівелювати суттєві культурні відмінності між двома народами. Вирішити цю проблему можливо було завдяки поступовому підвищенню культурного рівня росіян. Але російський уряд обрав більш простий шлях, який полягав у знищенні культурного рівня українців, і доведення їх до російського рівня. Безумовно, такий підхід не міг бути позитивно сприйнятий, тому стає зрозумілим, чому українці стали активно протидіяти політиці «росіянізації».

Боротьба на культурному фронті, яка розпочалася у XVIIст., не припиняється і досі. За прикладами не потрібно далеко ходити. Якщо ми подивимося на проблему викрадання інтелектуальної власності українців, яку в цивілізованому світі називають плагіатом, то побачимо, що плагіат у найгіршому його вигляді, став складовою російської культурної політики. Росія або привласнює витвори мистецтва, науки, або знищує, те що не може привласнити. Щодо української культури, то тут нескінчена низка діячів культури і науки, яких в Росії обізвали росіянами, і привласнили їх творчі здобутки: Микола Гоголь (народився у Сорочинцях Полтавської обл.), Ігор Сікорський (народився у Києві), Ілля Мечников (народився у Харківській обл.), Казимір Малевич (народився у Києві), Сергій Корольов (народився у Житомирі) та ін. – це лише деякі з багатьох українців, яких росіяни записали до видатних діячів російської культури, хоча народжені вони були в Україні і вважали себе українцями.

Таку ж саму картину ми спостерігаємо в образотворчому, музичному, вокальному, декоративному та ін. видах мистецтв. Загальновідомі приклади привласненої росіянами пісенної творчості українців. Російські ЗМІ подавали ці пісні, як російські народні пісні, але насправді – це українські народні пісні, які були створені українським народом, а потім чомусь потрапили до збірників російських пісень: («Ой мороз, мороз, не морозь мене» – виявляється українською народною піснею «Ой мороз, мороз, не студи мене»; «Вот кто-то с горочки спустился» – знову ж таки українська пісня «В саду осіннім айстри білі»; «Как родная меня мать провожала» – вкрадена українська пісня «Ой що ж там за шум учинився»). Мабуть всім знайома пісня, яку подавала радянська пропаганда, що нібито вона була народжена у перші дні великої вітчизняної війни «Вставай страна огромная», музику якої нібито написав О. Александров (керівник ансамблю пісні та танцю радянської армії). Насправді, мелодію цієї пісні було вкрадено, адже вона народилася ще у 1919 році в лавах криворізьких повстанців Української народної республіки (Як війна змінила суспільну свідомість українців: соціологічні дослідження). І на жаль, таких випадків плагиату з боку росіян досить багато.

У тих випадках, коли творчі досягнення українців привласнити було неможливо, росіяни їх просто нищили. Ця, відпрацьована багаторічним досвідом практика творення «великої російської культури», продовжується і сучасними представниками «великоруської культури» – лише за перші місяці війни російські окупанти цілеспрямовано нищили наші освітні заклади та культурну спадщину – старовинні церкви та будівлі, краєзнавчі та художні музеї, театри та меморіали, серед яких:

Музей-садиба Григорія Сковороди в селі Сковородинівка на Харківщині – будівля знищена, частину експонатів вдалось врятувати;

Іванківський історико-краєзнавчий музей – будівля знищена, співробітники врятували з будівлі картини всесвітньо відомої художниці Марії Примаченко;

Художній музей імені А. Куїнджі в м. Маріуполі – зруйнована будівля 1902 року, а картини Архіпа Куїнджі та Івана Айвазовського, які тут зберігались, викрадені;

Історико-архітектурний музей-заповідник «Садиба Попова» в селі Василівка Запорізької області – пошкоджено палац та інші будівлі комплексу, історико-краєзнавчий музей, який тут знаходиться, пограбований;

Вознесенська церква, збудована у 1879 році в селі Лук'янівка на Київщині – повністю знищена танками;

Святогірська Свято-Успенська Лавра – будівлі XIX – початку XX ст пошкоджені внаслідок кількох обстрілів (94). І це далеко не повний перелік військових злочинів вчинених російськими військовими. Слід наголосити, що це ганебне явище не є новим у протистоянні української культури з російським безкультур'ям.

Кого породила, таким чином створена їх «велика російська культура» і кого виховала їх «найкраща в світі» освітня система, ми наочно бачимо на прикладах сьогодення. Національна бездуховність значної частини російського суспільства ставала джерелом більшості соціальних лих катастроф, протягом спільного співіснування українців і росіян. Ми неодноразово мали можливість спостерігати прояви росіянами цієї бездуховності. Однак, чим є ця бездуховність, як не спотворенням цінностей? Причому, йдеться про поступове, від покоління до покоління, знецінення загальнолюдських цінностей, освячених мораллю та релігією, спрямованих на творення, а не руйнацію, на підтримку життя, а не на його знищення. Привласнення творчих доробків інших народів, було і залишається частиною державної політики Росії, адже навіть працювати, якщо можна у інших відібрати. Але вони не усвідомлювали життєву істину, про яку, у байці «Чиж та щиглик» попереджав Г. С. Сковорода: «Хто не любить клопоту, мусить навчитися жити просто й убого» (Сковорода, 1994). І дійсно, така аморальна політика Росії, призводить до ізоляції країни-агресорки, а росіяни є небажаними на провідних культурних і спортивних європейських і світових заходах, тобто чітко окреслюється, куди спрямований їх вектор подальшого розвитку, побудований на привласненні чужої праці. Розбудова життя народу без опори на систему тих чи інших цінностей, тобто без своєрідного морального фундаменту – це шлях в нікуди. Безперечно, історія знала не одну таку націю і народ, проте всі вони відійшли у минуле, а їх історичне існування було нетривалим. Ми сьогодні цілком можемо уявити ситуацію бездуховного безглузлого животіння, народу, який дозволив маніпулювати власними цінностями, і який прирік себе на бідне, залежне, самоізолюване існування.

Сьогодні Україна, захищаючись від «великої російської культури», спрямовує вектор свого руху до Європи, подалі від російської політики, побудованої на брехні і маніпулюваннях. Але останній рік багато чого змінив в характеристиках цього руху. Якщо до лютого 2022 р. українці прагнули не підкреслювати свого негативного ставлення до агресивного впливу російської культури та її представників на українське суспільство, то після військового вторгнення все змінилося – українці стали більш рішуче захищати своє культурне середовище. Одним із прикладів цих змін стала петиція від українців до президента України, яка набрала 25 000 голосів про заборону творчої діяльності

росіян на теренах України. Як результат, було заборонено трансляцію на українських телеканалах телевізійного та кіноконенту, які створені за участю росіян, а також обмежено розповсюдження продуктів російської культури. Крім того, Міністерством культури України, було запроваджено санкції проти колишніх зірок українського шоу-бізнесу, які підтримали розв'язану Росією війну. Слід також наголосити на припиненні оренди верхніх храмів Києво-Печерської лаври російською православною церквою та надання можливості проводити богослужіння представникам Православної церкви України. Всі ці дії, вказують на нову, більш рішучу фазу у культурному протистоянні та прагнення українців захистити культурне середовище країни від антицивілізаційного впливу північного сусіда.

Протидія агресивній російській політиці у сфері культури, поставила більш гостро перед українським суспільством, і зокрема перед освітянами, ще одне непросте питання – створення безпечного українськомовного середовища в умовах освітніх закладів.

Існує притча, що нібито у сиву давнину Бог, зібрав всі народи й почав роздавати дарунки. Коли дарунки було роздано, він побачив маленьку дівчинку, яка скромно сиділа у куточку, чекаючи, коли до неї дійде черга. То була Україна. Так як дарунків більше не залишилося, а у Бога була лише пісня, то Він подарував Україні пісню. З того часу українці володіють неоціненним оксамитом – піснею та співучою українською мовою, які є основою потягу до співу та творчих здобутків.

Як садівник роками вирощує дерево, щоб отримати неповторні плоди, або квітник виводить дивовижну квітку аби подарувати її людству, так і вчителі мають виявляти, зрошувати й оберігати дитячі таланти, підіймати загальний рівень національної культури України. Але сьогодні показує, що отриманий Божественний дар ми недостатньо ефективно використовуємо для звеличення України у світі, не створюємо незалежних умов для розвитку і зростання розвитку української мови та зрощення творчих талантів.

Любов до рідної мови, до української культури, підтримання національних свят і традицій – це не лише усвідомлення національних цінностей, але це й підтримка національної незалежності країни. Українська мова – це одна з найвищих цінностей та неповторних ментальних ознак українства, яку можна охарактеризувати, як духовно-культурне та інтелектуальне надбання, що накопичувалося протягом багатьох століть, і яке є інструментом самовияву та єднання народу. Наша мова обрамлена найвитонченішими визарунками поезії та музичних гармоній, розквітла буйним цвітом у пісенній українській творчості. Недарма кажуть – українська нація починається з мови, а продовжується в піснях.

Українська мова – це наш щит і наша зброя. Українські військові розповідали, яким чином наша мова допомагає їм у боротьбі з агресором:

- порівнюючи військові дії у 2014 р., коли всі розпорядження командування віддавалися російською мовою і ворог, перехоплюючи їх, розумів наші наміри і на це реагував, ускладнюючи нам виконання завдань, то у 2022 р. коли команди почали віддавати виключно українською мовою, ворог, не розуміючи про що йдеться, мав витратити час на переклад, що суттєво затримувало їх відповідні дії;

- у ситуаціях ведення бойових дій уночі, коли не можна користуватися ліхтарем, за допомогою рідної мови можна відрізнити ворога від свого, наприклад, якщо тобі кажуть: «Стий! Хто йде?» то реакція буде зовсім інша на ті ж слова «Стой! Кто идёт?»;

- військові медики наводили приклади, коли військовий після поранення на полі бою втрачав свідомість, то надаючи йому допомогу, потрібно розмовляти українською мовою, щоб коли людина прийде до тями, вона розуміла, що знаходиться серед своїх.

Подібних випадків траплялося чимало в умовах бойових дій, що підтверджує думку: мова – це ефективна зброя проти ворога, тому не дивно, що росіяни, протягом століть намагалися знищити українську мову. У свідомості наших громадян, століттями цілеспрямовано формували думку про українську мову, як меншшартистну, провінційну, непрестижну. Основний удар росіяни наносили по шкільній освіті, де ставили за мету відлучити дітей від навчання українською мовою та заборонивши друк книжок українською мовою. У школах масово звільняли і арештовували вчителів української мови і літератури, при цьому різко збільшуючи кількість годин на вивчення російської мови, як у школах так й у вищих навчальних закладах України. Саме така підризна діяльність призвела до того, що однією з ліній розлому українського суспільства стало мовне питання.

Сучасні російські поробителі продовжують використовувати в освітній сфері давно опрацьовані методи терору і примусу. Українська розвідка і ЗМІ повідомляють, що на окупованих територіях росіяни, батьків примушують віддавати дітей на навчання за російськими програмами, у Маріуполі і на окупованій частині Харківщини, Херсонщини, окупанти погрожують відбирати дітей у сімей, якщо ті не підуть до шкіл із вересня. Попереджають, якщо дізнаються, що діти навчаються за українськими програмами, то будуть заарештовувати батьків. Це також один із методів зросійщення українських дітей.

Наскільки небезпечні маніпулювання в освітній сфері, ми можемо уявити із повідомлень ЗМІ, в яких подаються наступні факти: «Кремлівські куратори ОРДЛО підготували вказівки для вчителів з проведення 1 вересня пропагандистської лекції для школярів тимчасово окупованих територій. Вказівки містять такі тези:

- території Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької, Дніпропетровської, Харківської, Луганської та Донецької областей, а також півострів Крим нібито завжди належали Росії;
- українська мова є штучною, її нав'язували людям силоміць та ін.

Псевдоісторична методичка спрямована на «промивку мізків» українським дітям та виховання їх в «русском духе» («Українська мова – штучна», а «війна завершиться звільненням від бандерівців»: в ОРДЛО підготували вказівки щодо пропаганди в школах).

У вересні 2022 р., під час наступу ЗСУ на Харківщині, за повідомленнями ЗМІ, було затримано групу викладачів з Росії, які, за офіційною версією, приїхали впроваджувати російську програму на території України. Але, якщо подивитися у сутність проблеми, то це «освітні терористи», які прийшли «окупувати» душі українських дітей. Їх завдання – калічити ще незагортовану свідомість дітей, перетворюючи їх на майбутніх яничар. А такі злочини не поступаються за своєю жорстокістю тим, які чинили російські вояки в українських містах, де ми бачимо тисячі вбитих і скалічених дітей.

Українські освітяни, також як і наші військові, знаходяться на передньому краї боротьби за незалежність України. Але якщо наші військові перехопили стратегічну ініціативу і б'ють ворога на фронтах та гонять за межі України, то освітяни, поки що сидять в окопах і тримають оборону, замість того, щоб активно звільняти освітній простір від прихильників росіянізації.

Що нам дає підстави говорити про подібний стан речей? Непоодинокі випадки, порушення мовного закону. Нагадаємо, що згідно зі статтею 9 Закону України про державну мову, закріплюється право працівників спілкуватися саме українською під час перебування на роботі та виконання обов'язків за трудовим договором. Однак на практиці, ми часто чуємо на кафедрах, у лабораторіях, в учительських, на перервах, що спілкування між викладачами відбувається російською мовою. Виходячи з вищевикладеного, вважаємо за необхідне підкреслити положення, яке прописане у листі МОН №1/9-581 від 17.09.2019 року, в якому наголошується на «...необхідності застосування державної мови в робочий час науково-педагогічними, педагогічними та іншими працівниками закладів освіти». Державна мова має використовуватися в рамках освітнього процесу, під час проведення навчальних занять, у спілкуванні вчителів, викладачів, іншого персоналу закладів освіти як зі здобувачами освіти (вихованцями), так і між собою (Про застосування державної мови в освітньому процесі).

Якщо ти вчитель чи вихователь, то твій обов'язок розмовляти в освітньому закладі державною мовою. Нажаль, у нас непоодинокі випадки, коли людина не дотримується мовного закону, а керівництво освітнього закладу не звертає на такі випадки уваги. Якщо в інших сферах життя, такі порушення закону небажані, і можуть розглядатися, як адміністративні правопорушення, які можна виправляти за допомогою адміністративних санкцій, то в освітній сфері – це є злочином проти дитини, проти нашого майбутнього, проти держави. Це, ні що інше, як приховане колаборанство, коли освічена людина, прикидаючись необізнаною, створює російськомовне середовище в освітньому закладі. Війна показала огидну сутність «руського миру», тому настав час активно взятися за прибирання цього «мотлоху» в нашій освітній оселі. Сьогодні в українському суспільстві відсутнє розуміння і співчуття до проявам расизму. Злочини росіян проти українців примусили суспільство подивитися на зрадників під іншим кутом зору. Перш ніж згадувати про милосердя, по відношенню до колаборантів в освіті, ми маємо пам'ятати про дітей вбитих і скалічених, залишених сиротами і вивезених до Росії. Гроші українських платників податків, мають бути спрямовані на розвиток і підтримку саме державної мови, а не країни-агресорки. Україна прагне йти до ЄС, тож і діяти тепер має, як Європа – зрадив – отримай покарання за законом, і ніякого повернення в освітню сферу.

Освіта – як цінність, освіта – як складова культури – це одна із актуальніших тем сьогодення. Освіта – це основа культурної розбудови майбутньої держави. Ми зараз розпочинаємо велику перебудову України, країни для людини, тож потребуємо значних зусиль й напруги. Чим більш розвинену, у плані духовно-морального та творчого потенціалу, країну ми будемо будувати, тим більш тяжка і самовіддана праця нас очікує. Тим більші ресурси людські, духовні, економічні ми маємо покласти на оltар історії, щоб досягти поставленої мети. У байці «Змія та жаба» Г. С. Сковорода наголошує: «Чим краще добро, тим глибшим трудом, як ровом, воно обкопане. Хто труда не викладе, той до добра не прийде» (Сковорода, 1994).

Наша країна поставила за мету рухатися до Європейського Союзу, а отже, й до європейського розуміння цінностей, тобто коли є повага й трепетне ставлення не лише до власних культурних

надбань, але й до культури й мови інших народів. З цього приводу, пригадується випадок, коли до Чорноморського державного університету ім. П. Могили, що у Миколаєві, приїхав на зустріч зі студентами посол Великобританії. Наші студенти почали йому активно ставити запитання англійською мовою, на що посол відповів: «Дякую! Мені дуже приємно, що ви володієте мовою моєї країни. Але я поважаю вашу країну, тому вивчив українську мову. Давайте спілкуватись – українською». Зустріч пройшла у дуже теплій атмосфері, і після цього, у посла була запланована зустріч у центральній обласній бібліотеці, яка відмічала свій ювілей. І тут ми побачили, зовсім іншу картину, і зовсім інше ставлення, яке проявилось після того, як керівники бібліотеки почали розмовляти з послом на російській мові. Він одразу перейшов на англійську мову, і продовжував з ними спілкуватись через перекладача, підкреслюючи цим, своє ставлення до людей, які більше ніж за 15 років не зуміли вивчити мову рідної країни. На нашу думку, наведений випадок, яскраво показує європейське ставлення і прояв поваги до цінностей країни, а також несприйняття тих, хто не поважає цінності власної країни.

Висновок. Українське суспільство усвідомило стратегію нашого північного сусіда – спочатку в країну проникають російська культура та російська мова, а потім, за ними вводяться російські танки для захисту російськомовного населення. Наші вороги не приховують своїх намірів, і прямо заявляють – там де є російська мова, там є російський інтерес. А отже, якщо ми хочемо миру, то маємо позбавити росіян інтересу до громадян України. І це архіважливе завдання для влади і освітян.

Ми можемо перемогти на війні, але програти іншу стратегічну битву – битву за нашу українськість. Якщо ми не хочемо, щоб російські війська прийшли знову «визволяти» нас від нашої культури, мови, свободи вибору та ін., ми маємо зайняти більш активну позицію щодо впровадження української мови в освітніх закладах. Ми (освітяни), маємо вимагати від влади більш рішучих кроків на захист і підтримку української мови. Українська мова – це наша безпека і запорука миру.

Ми маємо навчитися захищати наші цінності, культуру, духовність, і найголовніше – власне майбутнє, і майбутнє наших дітей, від проросійських впливів, пам'ятаючи, що національна ідентичність, формується, не в останню чергу, під впливом освітньої системи, починаючи з дошкільного віку і продовжується у закладах початкової, середньої та вищої освіти, впливаючи на процеси соціалізації дитини і наповнюючи новим змістом «Я-образ» особистості. Українці бажають розмовляти українською мовою, але в державі дуже повільно створюється для цього відповідне мовне середовище: телебачення і преса лише останнім часом почали переходити на українську мову, а законодавство з цього питання, завдяки «чужорідним обранцям» у вирішенні мовних проблем рухається черепащчими кроками. Отже, освітяни мають стати локомотивом цього архіважливого процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алеппский, П. (1896). Путешествие антиахийского патриарха Макария в Россию. Кн. IV. 1-80.
2. Сковорода, Г. С. (1994). Твори у двох томах Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. Вид-во: Український науковий інститут Гарвардського університету, Національна Академія наук України, Т.1. 527.
3. Філософський енциклопедичний словник, (2002). НАН України, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди. 742.
4. Майданюк, В. Чому Росія проміняла Київську Русь на Золоту Орду? https://zaxid.net/chomu_rosiya_prominyala_kiyivsku_rus_na_zolotu_ordu_n1370906
5. Про застосування державної мови в освітньому процесі Лист МОН № 1/9-581 від 17.09.19 року <https://osvita.ua/legislation/other/65639/>
6. «Українська мова – штучна», а «війна завершиться звільненням від бандерівців»: в ОРДЛО підготували вказівки щодо пропаганди в школах <https://espreso.tv/ukrainska-mova-shtuchna-a-viyna-zavershitsya-zvillnennyam-vid-banderivtsiv-v-ordlo-pidgotuvali-vkazivki-shchodo-propagandi-v-shkola>
7. Як війна змінила суспільну свідомість українців: соціологічні дослідження <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-viyna-zminyla-suspilnu-svidomist-ukrayintsiv-sotsiolohichni>

REFERENCES

1. Aleppskyi, P. (1896). Puteshestvye antyakhyskoho patryarkha Makaryia v Rossyiu. Kn. IV. 1-80.
2. Skovoroda, H. S. (1994). Tvory u dvokh tomakh Poezii. Baiky. Traktaty. Dialohy. Vydavnytstvo Ukrainykyi naukovyi instytut Harvardskoho universytetu, Natsionalna Akademiia nauk Ukrainy, T.1. 527.
3. Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk NAN Ukrainy, Instytut filosofii im. H. S. Skovorody (2002). 742.
4. Maidaniuk, V. Chomu Rosiia prominiiala Kyivsku Rus na Zolotu Ordu? https://zaxid.net/chomu_rosiya_prominyala_kiyivsku_rus_na_zolotu_ordu_n1370906
5. Pro zastosuvannia derzhavnoi movy v osvithomu protsesi Lyst MON № 1/9-581 vid 17.09.19 roku <https://osvita.ua/legislation/other/65639/>
6. «Ukrainska mova – shtuchna», a «viina zavershytsia zvillnennyam vid banderivtsiv»: v ORDLO pidhotuvaly vkazivky shchodo propahandy v shkolakh <https://espreso.tv/ukrainska-mova-shtuchna-a-viyna-zavershitsya-zvillnennyam-vid-banderivtsiv-v-ordlo-pidgotuvali-vkazivki-shchodo-propagandi-v-shkola>

7. І як вона змінила суспільну свідомість українців: соціологічні дослідження <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-viyna-zminyala-suspilnu-svidomist-ukrayintiv-sotsiolohichni>.

Mykola Bukach,

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor of the Department of Philosophy of Education
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odesa, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-9778-2894>

CULTURAL AND LANGUAGE VALUES AS THE BASIS OF A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract. *The article is devoted to the problem of creating a safe cultural and linguistic environment in the conditions of an educational institution. The value of the specified environment for the sustainable formation of the state and the younger generation is shown against the background of global changes that require clearer and more targeted axiological emphasis in the state educational policy.*

Attention is drawn to the need for educators to intensify cultural and linguistic opposition to the aggressive cultural policy of the aggressor country. Having the social support of Ukrainian society and confidence in the justice of our efforts, educators are able to strengthen the influence of the system of spiritual values generally accepted in the state, on the formation of the future generation.

Attention is focused on the importance of such safety indicators as language and culture. It is emphasized that there where Russian language is, there is a Russian interest – first, Russian culture and the Russian language penetrate into the country, and then, after them, Russian tanks invade to protect the Russian speaking population. Therefore, if we want peace, we must deprive the Russians of interest in the citizens of Ukraine.

The research used theoretical methods of analysis, synthesis, analogy, as well as empirical methods of observation and study of activity products. The obtained results indicate the need to consider the problem of values as a socio-pedagogical one, which makes it possible to involve pedagogues, psychologists, culturologists and sociologists in its solution.

Key words: *national culture, Ukrainian language, educational policy of the state, society, personality, socially significant values.*

Дата надходження до редакції: 14 грудня 2022 р.

© Букач М. М., 2023

УДК 378

Варе Ірина Сергіївна,

кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри психології, соціальної роботи та інклюзивної освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3203-6476>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Анотація. *Стаття присвячена окремим аспектам психології педагогічного професійного спілкування. У статті розкрито сутність педагогічного спілкування; запропоновано дефініційний аналіз понять «спілкування» та «комунікація». Висвітлено основу, структуру та культуру професійно-педагогічної комунікації; розглянуто різні стилі та моделі комунікативної взаємодії та їх особливості. Наведено психодіагностичні методи, які використовуються для оцінювання ефективності професійних педагогічних комунікацій.*

Ключові слова: *спілкування, професійне спілкування, педагогічне спілкування, педагог, комунікація.*

Професійне педагогічне спілкування є основним засобом, через який здійснюється реалізація завдань навчання і виховання. У цьому контексті воно заключає в собі могутній резерв підвищення професійної майстерності педагога, удосконалення організації педагогічної діяльності і навчально-виховного процесу.

Проблема професійного педагогічного спілкування набуває особливої актуальності в умовах сучасного розвитку суспільства та пов'язується з гуманістичними тенденціями нової парадигми освіти.

Дослідження проблеми педагогічного спілкування проводилися вітчизняними й зарубіжними науковцями: К. Абульханова-Славська, Г. К. Баннер, А. Богуш, О. Бодальов, А. Добрович, П. Екман,

І. Зязюн, В. Кан-Калик, А. Капська, В. Мерлін, Б. Скіннер, К. Ушинський, В. Фрізен та ін.

Нині проблеми спілкування розглядаються українськими вченими Г. Баллом, І. Бехом, М. Боришевським, Л. Бурлачук, С. Вдович, О. Киричук, В. Крайнюк, С. Максименко, В. Семиченко та інші.

Спілкування – необхідна форма існування і розвитку особистості. В українському педагогічному словнику за редакцією С. Гончаренко, спілкування – це складна взаємодія людей, в якій здійснюється обмін думками, почуттями, переживаннями, способами поведінки, звичками, а також задовольняються потреби особистості в підтримці, солідарності, співчутті, дружбі тощо (Основи професійно-педагогічного спілкування, 2022).

Спілкування включає в себе три аспекти: комунікативний – обмін інформацією між людьми; інтерактивний – взаємодія між учасниками спілкування, обмін діями та вчинками; перцептивний – сприйняття, порозуміння та оцінка один одного. Зміст спілкування реалізується через вербальні (мова) і невербальні (жести, міміка, пантоміміка та ін.) засоби.

На початку ХХ ст. у науковому обігу з'явився термін – «комунікація», який вивчають у контексті міжособистісного спілкування. Тому природньо виникає запитання щодо можливості ототожнення чи розмежування дефініцій «спілкування» і «комунікація».

«Спілкування» є значно вужчим поняттям і не має широкої деривативної бази ніж «комунікація». По-перше, «спілкування» має практичний матеріальний характер і практично-духовний характер, тоді як комунікація є суто інформаційним процесом – передачею тих чи інших повідомлень.

По-друге, поняття «комунікація», характеризується суб'єкт-об'єктним зв'язком, тобто суб'єкт передає певну інформацію об'єктові, який є її пасивним «приймачем». У спілкуванні ж інформація циркулює між рівноправними партнерами та характеризується двоспрямованістю (Ярошук, 2012).

Основою професійно-педагогічної комунікації, як зазначає Н. Волкова, є спільна діяльність суб'єктів комунікації (суб'єкт-суб'єктна взаємодія). У процесі цієї активності, опосередкованої взаємообміном інформацією, кожен суб'єкт засвоює загальнолюдський досвід, історично сформовані суспільні, педагогічні, комунікативні, моральні й інші цінності, знання і способи комунікативної діяльності, а також виявляє, відображає та розвиває власні психічні якості, формуючи себе як особистість і суб'єкт комунікації (Волкова, 2006).

Професійне педагогічне спілкування – досить складне поняття. Це система прийомів і навичок органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якого є обмін інформацією, організація виховних впливів і взаємин за допомогою різних комунікативних засобів. Передбачає знання закономірностей психології діяльності співрозмовників і вміння застосовувати їх у певних професійних ситуаціях. І. Зязюн подає таке визначення: «професійне педагогічне спілкування – це комунікативна взаємодія педагога з учнями, батьками, колегами, спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності й стосунків» (Педагогічна майстерність, 1997).

Структура професійного педагогічного спілкування, за В. Кан-Каліком, включає низку стадій:

1) орієнтування в умовах спілкування, усвідомлення педагогом свого стилю комунікації з аудиторією, відновлення в комунікативній пам'яті попередніх особливостей спілкування у даному колективі, уточнення стилю спілкування. в нових комунікативних умовах, створення позитивної атмосфери;

2) залучення до себе уваги об'єкта педагогічного спілкування, де особливого значення набувають мовленнєві характеристики комунікативної діяльності;

3) своєрідний пошуковий етап: відбувається, швидке коригування та остаточне уточнення прийомів педагогічного спілкування;

4) вербальне педагогічне спілкування: вербальні здібності вчителя: виразне яскраве мовлення, що може викликати яскраві образи у слухачів;

5) зворотний зв'язок – змістовний і емоційний (Зливков & Лукомська, 2018).

Ефективне спілкування педагога передбачає знання техніки безконфліктного спілкування та уміння користуватися нею, взаємодіючи зі дітьми, батьками, колегами різних психологічних типів, що дає змогу підтримувати конструктивний і позитивний психологічний освітній клімат та приводить до підвищення ефективності роботи у тій чи іншій установі. Ефективні педагоги завжди вміють структурувати свою діяльність, вони ініціативні, впевнені у собі і заохочують учнів до дискусії на протигагу формальному засвоєнню знань без їх когнітивного та емоційного опрацювання.

Базовими для педагогів є такі комунікативні якості як соціальна перцепція, асертивність, гнучкість і чуйність (емпатійність), толерантність, володіння прийомами ефективного спілкування. До психологічних рис педагога, які ускладнюють процес спілкування, належать: агресивність, конфліктність, боязкість, сором'язливість.

Професійне педагогічне спілкування передбачає високу педагогічну культуру, зокрема:

- вміння педагога реалізовувати свої можливості у спілкуванні з іншими людьми (учнями, їхніми батьками, своїми колегами тощо);
- здатність сприймати, розуміти, засвоювати, передавати зміст думок, почуттів, прагнень у процесі навчання і виховання;
- постійно відчувати і підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні;
- знаходити відповідні комунікативні засоби, які відповідали б змісту спілкування, обставинам, в яких воно відбувається, та індивідуальним особливостям учня.

Непрофесійне педагогічне спілкування свідчить про низьку педагогічну культуру, яка:

- породжує в учня страх перед вчителем, невпевненість у собі, відчуженість, стійке негативне ставлення до вчителя, недовіру до нього;
- зумовлює зниження працездатності школяра;
- порушує динаміку його мовлення;
- спричиняє небажання вчитися, думати і діяти самостійно;
- зумовлює почуття пригніченості від вивчення навчального предмета (може бути довготривалим) (Основи професійно-педагогічного спілкування, 2022).

Різні стилі комунікативної взаємодії породжують кілька моделей поведінки педагога в спілкуванні. Умовно їх можна позначити таким чином:

- Модель диктаторська «Монблан» – викладач як би відсторонений від учнів, він височіє над ними, перебуваючи в царстві знань. Учні при цьому – лише безлика маса слухачів. Жодної особистісної взаємодії. Педагогічні функції зведені до інформаційного повідомлення. Як наслідок: відсутність психологічного контакту, а звідси безініціативність і пасивність учнів чи студентів.

- Модель неконтактна «Китайська стіна» – близька за своїм психологічним змістом до першої. Відмінність в тому, що між викладачем і учнями існує слабкий зворотний зв'язок через довільно або ненавмисно зведений бар'єр спілкування. У ролі такого бар'єру можуть виступити відсутність бажання до співпраці з будь-якої сторони, інформаційний, а не діалоговий характер заняття; мимовільне підкреслення викладачем свого статусу, поблажливе ставлення до студентів. Як наслідок: слабка взаємодія з учнями студентами, а з їх боку – байдуже ставлення до викладача.

- Модель диференційованої уваги «Локатор» – базується на вибіркових відносинах з учнями. Викладач орієнтований не на весь склад аудиторії, а лише на частину, наприклад, на талановитих або ж, навпаки, слабких учнів, на лідерів або аутсайдерів. У спілкуванні він ніби ставить їх у становище своєрідних індикаторів, за якими орієнтується на настрої колективу, концентрує на них свою увагу. Однією з причин такої моделі спілкування може з'явитися невміння поєднувати індивідуалізацію навчання учнів з фронтальним підходом. Як наслідок: порушується цілісність взаємодії в системі викладач – колектив учнів, вона підмінюється фрагментарністю ситуативних контактів.

- Модель гіпорефлексна «Тетерів» – полягає в тому, що викладач в спілкуванні як би замкнутий на собі, веде не діалог, а монолог. Розмовляючи, він чує тільки самого себе і ніяк не реагує на слухачів. У діалозі опонентів марно намагатися вставити репліку, вона просто не буде прийнята. Навіть у спільній трудовій діяльності такий викладач поглинений своїми ідеями і проявляє емоційну глухоту до оточуючих. Як наслідок: практично відсутня взаємодія між учнями і викладачем, утворюється поле психологічного вакууму. Сторони процесу спілкування істотно ізольовані один від одного, навчально-виховний вплив представлений формально.

- Модель гіперрефлексна «Гамлет» – протилежна попередній. Викладач стурбований не стільки змістовною стороною взаємодії, скільки тим, як він сприймається оточуючими. Міжособистісні відносини зводяться їм в абсолют, набуваючи домінуючого значення, він постійно сумнівається в дієвості своїх аргументів, в правильності вчинків, гостро реагує на нюанси психологічної атмосфери класу, приймаючи усі проблеми учнів на свій рахунок. Як наслідок: загострена соціально-психологічна чутливість викладача, що призводить до його неадекватних реакцій на репліки і дії аудиторії. У такій моделі поведінки не виключено, що класом керуватимуть самі ж учні, а викладач займе пасивну позицію у відносинах.

- Модель негнучкого реагування «Робот» – стусунки викладача з учнями будуються по жорсткій програмі, де чітко витримуються цілі і завдання заняття, дидактично виправдані методичні прийоми, має місце бездоганна логіка викладу і аргументація фактів, відшліфовані міміка і жести, але викладач не має почуття розуміння мінливої ситуації спілкування. Він не враховує особливості класних колективів, психічний стан учнів. Ідеально сплановане і методично відпрацьоване заняття розбивається об рифи соціально-психологічної реальності, не досягаючи своєї мети. Як наслідок:

низький ефект педагогічної взаємодії.

- Модель авторитарна «Я – сам» – навчально-виховний процес цілком фокусується на викладача. Він – головна і єдина дійова особа. Практично відсутня творча взаємодія між ним і аудиторією. Одностороння активність викладача придушує будь-яку особисту ініціативу з боку учнів, які усвідомлюють себе лише як виконавці, чекаючи інструкцій до дії. До мінімуму знижується їх пізнавальна і громадська активність. Як наслідок: виховується безініціативність учнів, втрачається творчий характер навчання, спотворюється мотиваційна сфера пізнавальної активності.

- Модель активної взаємодії «Союз» – викладач постійно знаходиться в діалозі з учнями, тримає їх в піднесеному настрої, заохочує ініціативу, легко схоплює зміни в психологічному кліматі групи і гнучко реагує на них. Переважає стиль дружньої взаємодії зі збереженням роліової дистанції. Як наслідок: виникають навчальні, організаційні та етичні проблеми творчо вирішуються спільними зусиллями. Така модель найбільш продуктивна (Зливков & Лукомська, 2018).

Вивчення педагогом специфічних ознак перелічених вище моделей дає змогу правильно ідентифікувати власну модель спілкування. У свою чергу, це дозволяє йому адекватно оцінити сильні та слабкі сторони своєї комунікативної поведінки.

Розглянемо основні психодіагностичні методи, які використовуються в сучасній психології для оцінювання ефективності професійних педагогічних комунікацій. Основний блок методик, які дають можливість безпосередньо вивчати деякі особливості педагогічного спілкування.

Для діагностики особливостей переважаючих комунікативних стилів педагогів у сучасній психології використовують:

- методика «Стиль педагогічного спілкування»;
- методика «Стиль педагогічного спілкування», яка спрямована на виявлення стилю педагогічного спілкування: авторитарного, демократичного та ліберального;
- опитувальник педагогічної взаємодії (Questionnaire on Teacher Interaction, QTI);
- шкалу саморозкриття педагога у спілкуванні (The Teacher Self-Disclosure Scale);
- методику діагностика ефективності педагогічних комунікацій (Зливков & Лукомська, 2018);
- тест «Оцінка рівня комунікативності»;
- тест «Діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні»;
- тест «Чи вмієте ви слухати? Анкета для педагогів» (Педагогічна комунікація, 2019).

Виходячи з вищесказаного, слід відзначити, що провідним суб'єктом педагогічної комунікації є педагог, професійно-комунікативна діяльність якого має бути спрямована на виконання соціального замовлення – формування гармонійно розвиненої особистості. Розуміння особливостей спілкування спроможне утворити продуктивне тло взаємодії вчителя та учнів, що відповідає потребам новітнього часу, сприяє як продуктивності комунікативної взаємодії, так і запобіганню конфліктів, конструктивному вирішенню проблем, що можуть виникати в процесі педагогічної діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні змісту та структури професійного спілкування практичних психологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова, Н. П. (2006). Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. https://library.udpu.edu.ua/library_files/412009.pdf
2. Гончаренко, С. У. (1997). Український педагогічний словник. 421. <https://hum.edu-lib.com/szbrannoe/goncharenko-s-u-ukrayinskiy-pedagogichniy-slovník-onlayn>
3. Зливков, В. Л. & Лукомська, С. О. (2018). Психологія спілкування педагога: інтегративний підхід: [навчальний посібник; 2 видання: розширене та доповнене]. 353. https://lib.iitta.gov.ua/710858/1/Zlivkov_Lukomska_Ped_spilkuvannya.pdf
4. Основи професійно-педагогічного спілкування, (2022). : *метод. реком. до самостійної роботи студентів*. 52. https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4728/%D0%9D-100_%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA_%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC.pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. Фенцик, О. М. (Укл.) (2019). Педагогічна комунікація: практикум для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня магістр. 162. http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/3252/1/Fencik_Pedagogical_communication.pdf
6. Зязюна, І. А. (Ред.) (1997). Педагогічна майстерність : *підручник*. 349 с. <http://kipt.com.ua/wpcontent/uploads/2018/12/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%9F%D0%95%D0%94%D0%90%D0%93%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%90%D0%9C%D0%90%D0%99%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC.pdf>

7. Гарькавець, С. О., Волченко Л. П. (2021). Спілкування в педагогічному процесі: *навчальний посібник*. 100. Видавництво ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”». [http://file:///C:/Users/Asus/Downloads/469%20\(1\).pdf](http://file:///C:/Users/Asus/Downloads/469%20(1).pdf)
8. Ярошук, І. Д. (2012). До питання про визначення понять «спілкування», «комунікація» та їх співвідношення. *Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи: науково-практичний журнал*. 1 (1). 49-53. https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/8676/1/Yaroshchuk_I.PDF

REFERENCES

1. Volkova, N. P. (2006). Profesiino-pedahohichna komunikatsiia: navch. posib. dlia stud. vyshchekh navch. zakl. 256. https://library.udpu.edu.ua/library_files/412009.pdf
2. Honcharenko, S. U. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. 421. <https://hum.edu-lib.com/szbrannoegoncharenko-s-u-ukrayinskiy-pedagogichniy-slovník-onlayn>
3. Zlyvkov, V. L., Lukomska S.O. (2018). Psykholohiia spilkuvannia pedahoha: intehratyvnyi pidkhdid: [navchalnyi posibnyk; 2 vydannia: rozshyrene ta dopovnene]. 353. https://lib.iitta.gov.ua/710858/1/Zlivkov_Lukomska_Ped_spilkuvannya.pdf
4. Osnovy profesiino-pedahohichnoho spilkuvannia, (2022). : metod. rekom. do samostiinoi roboty studentiv. 52. https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4728/%D0%9D-100_%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA_%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC.pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. Fentsyk, O. M. (Ukl.) (2019). Pedahohichna komunikatsiia: praktykum dlia studentiv spetsialnosti 013 «Pochatkova osvita» osvithnoho stupenia mahistr. 162. http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/3252/1/Fencik_Pedagogical_communication.pdf
6. Ziazuna, I. A. (Red.) (1997). Pedahohichna maisternist : pidruchnyk. 349 s. <http://kipt.com.ua/wpcontent/uploads/2018/12/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%9F%D0%95%D0%94%D0%90%D0%93%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%90%D0%9C%D0%90%D0%99%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC.pdf>
7. Harkavets, S. O., Volchenko, L. P. (2021). Spilkuvannia v pedahohichnomu protsesi: navchalnyi posibnyk. 100. Vydavnytstvo TOV «Vydavnychi dim “Buk-Druk”». [http://file:///C:/Users/Asus/Downloads/469%20\(1\).pdf](http://file:///C:/Users/Asus/Downloads/469%20(1).pdf)
8. Iaroshchuk, I. D. (2012). Do pytannia pro vyznachennia poniat «spilkuvannia», «komunikatsiia» ta yikh spivvidnoshennia. *Masova komunikatsiia: istoriia, sohodennia, perspektyvy: naukovo-praktychnyi zhurnal*. 1 (1). 49-53. https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/8676/1/Yaroshchuk_I.PDF

Iryna Vare,

Candidate of Psychological sciences,
senior lecturer of the Department of Psychology,
Social Work and Inclusive Education
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-3203-6476>

PECULIARITIES OF PROFESSIONAL PEDAGOGICAL COMMUNICATION

The article states that pedagogical professional communication acts as a means of solving educational tasks, as a socio-psychological support of the educational process and as a means of organizing relationships among the participants of the educational process. The structure of pedagogical communication consisting of five stages is described; different styles and models of the teacher's communicative interaction are highlighted. Based on the use of methods of scientific analysis of developed theories on communication problems, the peculiarities of pedagogical communicative culture are revealed. The main psychodiagnostic methods used in modern psychology to evaluate the effectiveness of professional pedagogical communications are considered. It is stated that the effective communication of a teacher requires knowledge of the technique of conflict-free professional communication and the ability to use it, which makes it possible to maintain a constructive and positive psychological educational climate and leads to an increase in work efficiency.

Key words: communication, professional communication, pedagogical communication, teacher.

Дата надходження до редакції: 29 грудня 2022 р.

УДК 37.07:316.46] (045)

Воронова Світлана Віталіївна,

кандидат педагогічних наук,

завідувачка науково-методичної лабораторії управлінської діяльності та забезпечення якості освіти
кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,

м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-2753-8049>**Кравченко Наталія Олександрівна,**

директор, Великомихайлівський опорний ліцей

Великомихайлівської селищної ради Роздільнянського району Одеської області,

м. Одеса, Україна

Лойтаренко Оксана Петрівна,

заступник директора з навчально-виховної роботи,

Балтський ліцей №3 Балтської міської ради Одеської області,

м. Одеса, Україна

ПРОАКТИВНИЙ КЕРІВНИК ЯК ЛІДЕР У САМООЦІНЮВАННІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті проаналізовано та визначено поняття «самооцінювання», «проактивний керівник». Описано досвід роботи обласної школи для керівників закладів освіти «Проактивний керівник – якісна освіта» на базі КЗВО «Одеська академія неперервної освіти». Доведено, що лідерську роль у процесах самооцінювання закладу освіти відіграє проактивний керівник.*

***Ключові слова:** проактивність, проактивний керівник, самооцінювання, самооцінювання закладу освіти, якість освіти.*

Постановка проблеми. Сучасні умови реформування системи освіти, війна в Україні, перехід закладів освіти в формат онлайн навчання актуалізують питання оцінювання закладом освіти освітніх та управлінських процесів з метою підвищення якості надання освітніх послуг. Якість самооцінювання закладу освіти у великому ступені залежить від його керівника, який має застосовувати нові підходи в управлінні, мислити самостійно та креативно, приймати виважені рішення, формувати та впроваджувати педагогіку партнерства, спрямовувати свою діяльність на ексклюзивність закладу освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить, що питанням проактивності приділяється певна увага науковців. Поняття «проактивність» вперше ввів В. Франкл. Дж. Міллер досліджував проактивне мислення і акцентував на особистій відповідальності людини. С. Кові був послідовником поглядів В. Франкла і довів, що проактивність є головною навичкою успішної людини. Психологічна галузь багата на дослідження С. Ашфорда, Т. Бетмена, А. Гранта, Г. Олпорта, які вивчали проактивність з точки зору поведінки персоналу. На питаннях проактивного копінгу наголошували К. Ауеханд, Дж. М. Бенсінг, Е. Грінглас, Д. Ріддер. Моделі поведінки «реактивний-проактивний» досліджували І. Ансофф, А. Нірупама, Ф. Дж. Рех. Г. Мутерко розглядала проактивне мислення як метод управління персоналом. К. Павелків, Ж. Стельмашук досліджували проактивність з точки зору психолого-педагогічної проблеми. Отже, поняття «проактивність» досить широко використовується в управлінні. Проте залишаються питання щодо використання даного поняття в освіті, чи можна застосовувати його відносно керівників закладів освіти, а особливо у процесах самооцінювання.

Мета статті – висвітлити та проаналізувати результати навчання керівників закладів освіти в обласній школі «Проактивний керівник – якісна освіта».

Виклад основного матеріалу. В умовах реформування української освіти процеси самооцінювання закладу загальної середньої освіти набувають своєї актуальності. Підтвердженням виступають Резолюція Генеральної Асамблеї ООН (2015), що визначила однією із глобальних цілей сталого розвитку якість освіти; Закони України «Про освіту» (2017) та «Про повну загальну середню освіту» (2020), де схарактеризовано поняття «якість освіти» і «якість освітньої діяльності» й ключові положення щодо розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти в ЗЗСО; Професійний стандарт «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» (2021), де визначено професійні компетентності керівника закладу освіти; накази МОН України «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти» (2019), в якому прописано механізм проведення інституційного аудиту ЗЗСО та «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти» (2020), де представлено механізм підготовки та проведення моніторингу

якості освіти та освітньої діяльності у закладах освіти різних типів.

Самооцінювання В. Громовий (Громовий, 2019) розглядає як безперервний процес у професійному житті педагогів, що спрямований на відстеження якості надання освітніх послуг. Державна служба якості освіти України визначає самооцінювання як «процедуру вивчення, оцінювання освітніх і управлінських процесів, що проводиться у закладі освіти з метою визначення ефективності функціонування внутрішньої системи та подальшого планування розвитку закладу» (Бобровський та ін., 2021, с. 6). Враховуючи нормативно-правові документи, дослідження науковців та взятий курс закладами освіти на розбудову внутрішньої системи забезпечення якості, самооцінювання можна визначити як процес різновекторного збору інформації про діяльність закладу освіти задля ухвалення управлінських рішень щодо його розвитку.

В процесах самооцінювання закладу освіти лідерську роль відіграє його керівник. Така роль підтверджена реформою нової української школи, автономізацією закладів освіти, прийнятим професійним стандартом «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» (2021). Для отримання якісних результатів самооцінювання керівник дбає про стратегічний розвиток закладу освіти, враховуючи запити та очікування як внутрішніх, так і зовнішніх стейкхолдерів; управляє якістю освітньої діяльності; забезпечує партнерську та мережеву взаємодію; створює позитивний психологічний клімат в закладі освіти; організовує безпечне освітнє середовище; здійснює безперервний власний розвиток. Такі процеси неможливі без сучасних знань, менеджерських здібностей та проактивності керівника закладу освіти.

Проактивність керівника закладу освіти визначаємо як якість особистості, що дозволяє їй брати на себе відповідальність за особисте життя та життя організації, ініціювати зміни, активно впливати на події й обставини та досягати поставленої мети. Проактивний керівник є ініціативним, винахідливим, впевненим в собі фахівцем, який вміє визнавати й виправляти власні помилки; завжди діє, розуміючи, що бездіяльність призводить до стагнації; свідомо визначає, ретельно перевіряє та обмірковує власні цілі.

Проактивність у керівника закладу освіти формується завдяки навчанню (особистісний розвиток, самоосвіта); орієнтованості на результат, а не на процес або пошук винних; креативності (нестандартні рішення); допомозі (пошук можливості допомогти іншим не зважаючи на завантаженість); довірі (коли відносини будуються на особистій відповідальності кожного). Проактивного керівника-лідера характеризує зацікавленість в безперервному оновленні знань і навчанні співробітників. Власну проактивність у процесах самооцінювання закладу освіти керівник формує через участь у науково-практичних конференціях, тренінгах, методичних марафонах, мережевих кластерах, майстер-класах, дискусійних просторах, круглих столах, воркшопах, управлінських студіях та майстернях, школах професійного розвитку.

Так, наприклад, з метою сприяння розвитку управлінської та методичної компетентностей керівників закладів освіти щодо розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти та формування їхніх вмінь здійснювати самооцінювання закладу освіти, КЗВО «Одеська академія неперервної освіти» було запроваджено обласну школу «Проактивний керівник – якісна освіта». Організатори вбачали основними завданнями Школи: організацію інформаційно-аналітичної та організаційно-методичної допомоги керівникам закладів освіти Одеської області щодо організації та функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти; здійснення просвітницької, роз'яснювальної роботи щодо проходження інституційного аудиту ЗЗСО та надання методичної допомоги й рекомендацій керівникам та педагогічним працівникам щодо успішного проходження цієї процедури; формування академічної доброчесності у керівників закладів освіти для ефективного управління якістю освіти в закладах загальної середньої освіти; удосконалення фахової (управлінської) компетентності керівників ЗЗСО; організацію професійної взаємодії та співпраці керівників ЗЗСО з різних районів та територіальних громад області, обмін досвідом роботи; створення безпечних умов праці та навчання для учасників освітнього процесу відповідно до чинних законодавчих та нормативних актів.

Засідання Школи були побудовані таким чином, що враховували всі напрями внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти закладу: освітнє середовище (шляхи створення інноваційного освітнього простору); система оцінювання освітньої діяльності здобувачів освіти (вимірювання навчальних досягнень здобувачів освіти, прозорість освітнього процесу); система оцінювання педагогічної діяльності (якість педагогічної роботи, професійний розвиток педагогів, партнерство між педагогами, батьками та здобувачами освіти); система управлінської діяльності (управлінські рішення і вдосконалення освітньої діяльності, ефективність внутрішньої системи забезпечення якості освіти, дотримання академічної доброчесності).

Очікуваними результатами навчання керівників закладів освіти було визначено такі: знання і розуміння нормативно-правових та науково-організаційних засад державної політики щодо

забезпечення якості освіти та освітньої діяльності закладів освіти, змістових характеристик системи забезпечення якості освіти та її складових, основних напрямків та процедур комплексного самооцінювання закладу освіти, вимог щодо забезпечення відкритості та прозорості закладу освіти; розвинені вміння розбудовувати та розвивати внутрішню систему забезпечення якості освіти з урахуванням особливостей закладу освіти, здійснювати процедуру проведення самооцінювання роботи закладу освіти відповідно до вимог/правил організації освітніх і управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти, визначати проблемні питання під час самооцінювання та знаходити шляхи їх вирішення, здійснювати самоосвітню діяльність в умовах самооцінювання освітніх та управлінських процесів закладу загальної середньої освіти.

Слід зазначити, що в умовах війни для керівника закладу освіти та педагогів актуалізувалися питання професійного вигорання, підтримки учасників освітнього процесу. Враховуючи окреслену проблематику, на четвертому засіданні Школи учасники вивчали досвід ізраїльсько-українського проекту «Основи самопомоги та надання первинної кризової допомоги ближньому». Керівникам для обговорення було запропоновано тему «Профілактика вигорання та навички підтримки учасників освітнього процесу» в рамках якої розглядалися питання стресора та вивчалася реакція людини на стрес, відбулося знайомство з поняттями «криза» та «травма». Після перегляду мультфільму про стрес, учасники аналізували реакції власного тіла під час впливу стресової або кризової травматичної ситуації. Керівники закладів освіти ознайомилися із симптомами, які можуть виникати після травматичних подій та отримали рекомендації як ці симптоми можна виявити та мінімізувати. При цьому було наголошено, що при роботі з учасниками освітнього процесу, які отримали травму, директор школи, педагог можуть набути синдрому вигорання. Учасникам школи було презентовано рекомендації щодо уповільнення процесів вигорання та запропоновано для використання у практичній діяльності ресурсну модель BASIC Ph. Під час рефлексії учасники обласної школи «Проактивний керівник – якісна освіта» наголошували на актуальності, практичності, реалістичності теми та запропонованих методик та виявили бажання продовжити вивчення досвіду ізраїльських колег.

Проведений фідбек з учасниками надав можливість отримати зворотний зв'язок щодо їхньої участі та результатів роботи обласної Школи «Проактивний керівник – якісна освіта». Під час фідбеку Оксана Лойтаренко, заступник директора з навчально-виховної роботи Балтського ліцею №3 Балтської міської ради Одеської області зазначила наступне: «Необхідність розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти в школі і, що не менш важливо, побудови дієвої системи самооцінювання як надійного інструменту розвитку закладу, стала не тільки інтелектуальним, але й моральним викликом для багатьох команд шкільних управлінців. З чого розпочати? Кого долучити? Як правильно оцінити результат? Ці та багато інших питань постали перед нами, коли ми почали розбудовувати власну модель внутрішньої системи забезпечення та оцінки якості освіти. Саме тоді на допомогу прийшла Школа «Проактивний керівник – якісна освіта», створена на платформі КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» для підтримки керівників закладів загальної середньої освіти в розбудові внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Перше засідання Школи відбулось у лютому 2022 року ще до початку повномасштабної агресії Росії в Україні. І хоча війна внесла свої корективи у звичний розклад освітнього життя, вона все ж не змогла змінити бажання освітян зробити школу кращою, а освітній процес ще більш якісним. Тому не дивно, що наступні засідання Школи, які відбулись вже під час воєнного стану, зібрали не менше проактивних керівників, бажаючих вдосконалити свій заклад задля забезпечення кращого майбутнього всієї країни.

Хочеться насправді подякувати команді фахівців КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» за велику копітку роботу, практичні поради та дієві інструменти для використання в управлінській діяльності, плануванні покрокової стратегії розбудови власної системи забезпечення якості освіти в школі, проведенні самооцінювання за різними напрямками освітньої діяльності, створенні безпечного середовища та сприятливого психологічного клімату під час взаємодії всіх учасників освітнього процесу тощо. Надзвичайно корисним в умовах реалії війни виявився обмін досвідом з колегами щодо створення системи дистанційного навчання та організації дієвого контролю щодо забезпечення його якості. Також результативною для подальшої підготовки до нового навчального року і створення безпечних умов навчання виявилась практична робота із самоаналізу напряму «Освітнє середовище закладу освіти», яка своєю чергою допомогла вчасно виявити і оцінити наявні ризики організації освітнього процесу в умовах повітряних тривог. Це дало змогу не лише належним чином підготувати відповідні захисні укриття і створити безпечні умови для навчання учнів у змішаному форматі, а й розробити і ввести в дію власний Порядок організації освітнього процесу в школі в умовах військового стану.

Окремо також хочеться відзначити активні форми роботи під час онлайн-засідання з практичними кейсами щодо формування та дотримання академічної доброчесності в школі, а також надані рекомендації щодо покрокових механізмів розробки та функціонування шкільного

Положення про академічну доброчесність. Адже внутрішня система забезпечення якості освіти буде ефективно працювати лише за умови дотримання високих стандартів доброчесності, взаємної довіри та відповідальності всіх учасників освітнього процесу.

І, звичайно ж, одне із проблемних, і тому надзвичайно актуальних питань для багатьох освітян – створення і застосування системи критеріїв та технологій оцінювання досягнень здобувачів освіти. Обговорення на третьому засіданні Школи діючих систем оцінювання, обмін досвідом щодо вибору оптимальної системи або створення власної, визначення впливу відкритості, прозорості та зрозумілості системи оцінювання на якість освіти стало надзвичайно корисним для подальшого розвитку і вдосконалення внутрішньої системи забезпечення якості освіти в школі. А практичний кейс спостереження відео фрагменту уроку із застосуванням процедур оцінювання надав новий дієвий механізм для проведення самооцінювання та організації управлінського контролю в закладі. Загалом, слід відзначити, що всі засідання Школи «Проактивний керівник – якісна освіта» організовані і проведені на високому фаховому рівні із забезпеченням максимальної практичної підтримки кожному представнику управлінської освітньої команди, що бажає побудувати ефективну модель якісної освіти усвоєму закладі».

Наталія Кравченко, директор Великомихайлівського опорного ліцею Великомихайлівської селищної ради Роздільнянського району Одеської області акцентувала на наступному: «Як у керівника опорного закладу у мене було дуже багато питань, на які хотіла б отримати відповіді. І з кожним днем їх кількість не зменшується. Тому з радістю взяла участь в засіданнях обласної Школи для керівників закладів загальної середньої освіти «Проактивний керівник – якісна освіта». Цікаво було почути про напрацювання керівників закладів освіти Одеської області, у кожного свої погляди та шляхи розв'язання однієї і тієї ж проблеми. Спікери зустрічей приклали максимум зусиль для того, щоб кожне засідання Школи пройшло цікаво та змістовно і кожен з учасників знайшов для себе необхідний поштовх, щоб знайти ту комбінацію знайомих елементів, яка б дала нову ідею для розвитку закладу освіти. Питання, які обговорювались, дали можливість зрозуміти, що створена в закладі внутрішня система забезпечення якості освіти допоможе поліпшити якість надання освітніх послуг; надасть можливість використовувати нові підходи до здійснення керівником закладу освіти управлінської діяльності та прийняття виважених рішень; сформувати єдину команду батьків, здобувачів освіти, педагогів, засновників та громадськості щодо досягнення єдиної мети – покращення якості освіти та якості надання освітніх послуг.

Дуже змістовними були практикуми, цікаві домашні завдання. Я брала участь у роботі Школи разом із заступниками. Ми працювали над формою спостереження за освітнім середовищем. Цікаво було порівняти результати заповнення форми спостереження трьома представниками адміністрації закладу освіти і зробити певні висновки.

Керівники закладів освіти – це завжди «двигуни», цікаві та креативні, творчі особистості. Щоб розв'язати проблему творчо, потрібно відкрити новий шлях, знайти нові зв'язки і нові нетрадиційні рішення. Для цього необхідні спілкування, тісна співпраця, дискусії. Чим більшу кількість даних стосовно ситуації чи проблеми керівники мають у своєму розпорядженні, тим швидше можна натрапити на нове досконале рішення.

Отже, обласна школа «Проактивний керівник – якісна освіта» є актуальною і необхідною, спілкування учасників було продуктивним і допомогло знайти стратегічне розв'язування питань, пов'язаних з підвищенням якості надання освітніх послуг та розвитком закладу освіти».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасні погляди на якість освіти вимагають здійснення процедури самооцінювання закладу освіти, оскільки воно дозволяє з'ясувати фактичний стан процесів та напрямків діяльності, визначити рівень розвитку чинної системи управління закладом освіти, забезпечити об'єктивну оцінку діяльності та довіри споживачів освітніх послуг, провести аналіз результативності та ефективності запроваджених коригуючих заходів, приймати обґрунтовані рішення щодо удосконалення внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Проактивний керівник виступає лідером у процедурах самооцінювання, що забезпечує закладу освіти особисту відповідальність кожного учасника освітнього процесу за власне життя та розвиток, ефективний метод управління персоналом, швидке реагування на зміни.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в добірці методик з самооцінювання керівником власної діяльності з урахуванням компетентностей, що визначені Професійним стандартом «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобровський, М. В., Горбачов, С. І., Заплотинська, О. О., & Ліннік, О. О. (2021). *Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти* (2-ге вид.). Державна служба якості освіти.

2. Громовий, В. В. (2019). *Самооцінювання якості роботи закладу загальної середньої освіти : рекомендації*. Дніпро: Середняк Т. К.
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 464-IX (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
4. Закон України «Про освіту» (2017) № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» № 568-21 (2021). <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profesijnij-standart-kerivnika-direktora-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti>
6. Наказ МОН України «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти» № 54 (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20#Text>
7. Наказ МОН України «Про порядок проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти» № 17 (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text>

REFERENCES

1. Bobrovskiy, M. V., Horbachov, S. I., Zaplotynska, O. O., Linnik, O. O. (2021). Rekomendatsii do pobudovy vnutrishnoi systemy zabezpechennia yakosti osvity u zakladi zahalnoi serednoi osvity (2-he vyd.). Derzhavna sluzhba yakosti osvity.
2. Hromovyi, V. V. (2019). Samootsiniuvannia yakosti roboty zakladu zahalnoi serednoi osvity : rekomendatsii. Dnipro: Seredniak T. K.
3. Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu» № 464-IX (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
4. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» (2017) № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy «Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu «Kerivnyk (dyrektor) zakladu zahalnoi serednoi osvity» № 568-21 (2021). <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profesijnij-standart-kerivnika-direktora-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti>
6. Nakaz MON Ukrainy «Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia monitorynhu yakosti osvity» № 54 (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20#Text>
7. Nakaz MON Ukrainy «Pro poriadok provedennia instytutsiinoho audytu zakladiv zahalnoi serednoi osvity» № 17 (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text>

Voronova Svitlana,

Candidate of Pedagogical Sciences,
head of the Scientific and Methodological Laboratory of Management and Provision of Education Quality
of the Department of Pedagogy and Educational Management
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-2753-8049>

Natalia Kravchenko,

The Principal of Velykomykhailivsky Consolidated Lyceum
of the Velykomykhailivsky Village Council of Rozdilna district, Odessa region,
Odessa, Ukraine

Oksana Loitarenko,

The vice-principal on educational work
of Balta Lyceum #3 of Balta City Council of Odessa region,
Odessa, Ukraine

PROACTIVE MANAGER AS A LEADER IN THE SELF-ASSESSMENT OF AN EDUCATIONAL INSTITUTION

The article is devoted to the coverage and analysis of the results of training of educational institution heads in the regional school «Proactive leader – quality education». Self-assessment is defined as a process of multi-vector collection of information about the activities of an educational institution in order to make management decisions regarding its development. It is emphasized that in the processes of self-evaluation of the educational institution, the leadership role is played by its head, since such processes are impossible without modern knowledge, managerial abilities and proactivity of the head. The proactivity of the head of an educational institution is defined as a personality feature that allows him to take responsibility for his personal life and the life of the organization, initiate changes, actively influence events and circumstances, and achieve the set goals. It has been proven that the manager forms his own proactivity in the self-evaluation processes of the educational institution through participation in scientific and practical conferences, trainings, methodical marathons, network clusters, master classes, discussion spaces, round tables, management studios and workshops, professional development schools.

The main objectives of the regional school «Proactive leader – quality education» are: the organization of information-analytical and organizational-methodical assistance to the heads of educational institutions of the Odessa region regarding the organization and functioning of the internal system of ensuring the quality

of education; formation of academic integrity of the heads of educational institutions for effective management of the quality of education in general secondary education institutions (GSEI); improvement of professional (managerial) competence of the heads of GSEI; the organization of professional interaction and cooperation of the heads of GSEI from various districts and territorial communities of the region; creation of safe working and learning conditions for participants in the educational process in accordance with current legislative and regulatory acts. Based on the results of participation in the regional school «Proactive leader – quality education», the heads of educational institutions gained knowledge and understanding of the regulatory, legal, scientific and organizational principles of the state policy on ensuring the quality of education and educational activities of educational institutions, as well as the content characteristics of the system of ensuring the quality of education and its components, the main directions and procedures of the comprehensive self-assessment of the educational institution, requirements for ensuring the openness and transparency of the educational institution. They improved skills: to develop the internal system of ensuring the quality of education taking into account the characteristics of the educational institution; to carry out the procedure of self-evaluation of the work of the educational institution in accordance with the requirements/rules of the organization of educational and management processes of the educational institution and the internal system of ensuring the quality of education; to identify problematic issues during self-evaluation and to find ways to solve them solution; to carry out self-educational activities in the conditions of self-assessment of educational and management processes of the institution of general secondary education.

It has also been proven that a proactive school manager acts as a leader in self-assessment procedures, which provides the educational institution with the personal responsibility of each participant in the educational process for their own life and development, an effective personnel management method and a quick response to changes.

Key words: proactivity, proactive leader, self-assessment, self-assessment of an educational institution, quality of education.

Дата надходження до редакції: 02 грудня 2022 р.

© Воронова С. В., Кравченко Н. О., Лойтаренко О. П., 2023

УДК 373.3.091

Гарачук Тетяна Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, в. о. доцента
кафедри дошкільної і початкової освіти

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-2019-8515>

ТЕМАТИЧНІ ДІАГНОСТУВАЛЬНІ РОБОТИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ: СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА УКЛАДАННЯ

Анотація. У статті на основі аналізу психолого-педагогічних, наукових, фахових та методичних літературних джерел розглянуто сутність та особливості проведення тематичних діагностувальних робіт в освітньому просторі Нової української школи. Досліджено думки науковців щодо сутності даного поняття, проаналізовано роль та завдання тематичних діагностувальних робіт, форми та типи завдань відносно окремих освітніх галузей, встановлено рекомендовану періодичність та кількість таких робіт тощо. Висвітлено специфіку проведення та оцінювання тематичних діагностувальних робіт, показано роль оцінювальних суджень та зворотного зв'язку при оцінюванні результатів навчання школярів.

Ключові слова: нова українська школа, формувальне оцінювання, результати навчання учнів, тематична діагностувальна робота, критерії оцінювання, оцінювальне судження.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Упровадження концепції Нової української школи в освітню систему України обумовлює зміну мети і змісту освіти, побудованого на засадах компетентнісного, інтегрованого, діяльнісного та тематичного підходів. Метою початкової освіти, за Державним стандартом початкової освіти, «є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» (Державний стандарт початкової освіти, (2018)). Важливим елементом освітнього процесу НУШ є система оцінювання результатів навчання учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні аспекти процесу оцінювання для навчання

та розвитку закладу освіти студіювали Б. Бович, Дж. Вілмут, Д. Гопкінз, М. Зельман, О. Локшина, Н. Софій, О. Щербак та ін. Особливості контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи на засадах компетентнісного підходу розглядали Т. Байбара, Н. Бібік, М. Вашуленко, Т. Канівець, С. Мельник, О. Онопрієнко, О. Полякова, О. Савченко, С. Скворцова та ін. Теорію і практику формуального оцінювання досліджували Н. Бакуліна, О. Барна, Н. Богданець-Білоskalенко, В. Вембер, О. Гезей, Л. Кабан, І. Коберник, Н. Кравець, Н. Морзе, Л. Покроєва, Д. Ротфорт, О. Фідкевич та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи наукові позиції дослідників зауважимо, що проблема укладання, організації, проведення та оцінювання тематичних діагностувальних робіт в освітньому просторі Нової української школи залишається недостатньо дослідженою.

Мета та постановка завдання. Відтак, вважаємо за доцільне переглянути специфіку оцінювання навчальних досягнень учнів молодшого шкільного віку та визначити особливості проведення тематичних діагностувальних робіт в сучасній початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Як зазначено у концепції Нової української школи, «буде запроваджено формувальне оцінювання; найважливіше завдання вчителя – підтримувати в кожному учневі впевненість і мотивацію до пізнання» (Концепція Нової української школи, 2016). Наголошено, що оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до циклів навчання (1-2 та 3-4 класи) із обов'язковим урахуванням вікових й індивідуальних особливостей школярів та сприяє усуненню розбіжностей у навчальних досягненнях, зумовлених готовністю до отримання освіти (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

Як уважає О. Фідкевич та Н. Богданець-Білоskalенко, упровадження формуального оцінювання – це «процес, під час якого вчителі, учні та батьки мають докласти певних зусиль для взаємодії», а результатом є «успішність учня, зростання професійної майстерності вчителя, гармонійні стосунки батьків із дітьми» (Фідкевич&Богданець-Білоskalенко, 2020, с. 14). Все це можливо за дотримання повної синергії всіх учасників освітнього процесу, де активність учителя повинна бути спрямованою (Фідкевич & Богданець-Білоskalенко, 2020, с. 14).

Дослідниці наголошують, що процес упровадження формуального оцінювання в початковій школі потребує унормованих та систематизованих знань щодо його цілей, змісту, специфіки застосування та принципів використання:

- формувальне оцінювання доцільно впроваджувати системно та комплексно;
- формувальне оцінювання – це цілісна технологія, метою якої є створення придатних умов для розвитку школярів, формування у них ключових, предметних компетентностей та наскрізних умінь;
- формувальне оцінювання потребує розроблених та виважених критеріїв до кожного виду навчальної діяльності учнів;
- формуальному оцінюванню притаманне систематичне діагностування навчальних досягнень школярів на кожному етапі навчання;
- спостерігається постійне відзначення успіхів дитини, наголошення на сильних сторонах, відвертання страху помилитися і, як наслідок, впевненість у собі та власних діях;
- відбувається зміна ролі учнів: від пасивного сприймання навчального матеріалу до активного та енергійного учасника освітнього процесу (Фідкевич & Богданець-Білоskalенко, 2020).

Д. Ротфорт та О. Гезей наголошують, що формувальне оцінювання має сприяти формуванню та розвитку в учнів віри у себе та власні сили, розвитку мотивації та бажання досягати успіху, подоланню труднощів у навчанні, формуванню самостійності, ініціативності та об'єктивної самооцінки (Ротфорт & Гезей, 2020, с. 36).

Заслуговує на увагу тлумачення О. Онопрієнко, яка підкреслює, що формувальне оцінювання – це «інтерактивне оцінювання прогресу в навчальній діяльності здобувачів освіти, що дає змогу діагностувати досягнення на кожному етапі процесу навчання» (Онопрієнко, 2021, с. 205). Дослідницею зауважено, що переважно формувальне оцінювання варто розглядати як двосторонню взаємодію, діяльність учителя та учнів, що систематично та регулярно надають інформацію про справжню ситуацію учіння (Онопрієнко, 2021, с. 205).

Ми тлумачимо формувальне оцінювання як форму оцінювання, яка заснована на поставлених цілях, ціннісне для вчителів та учнів, забезпечує тісний зв'язок із майбутнім та є виключно позитивним (Гарачук, 2021).

Саме тому, починаючи з початкової школи, вкрай актуально формувати та розвивати в учнів бажання вчитися, формулювати цілі власного навчання та результати діяльності, свідомо відноситися до навчання, бути самостійним, відповідальним та ініціативним, працювати в групах та спільнотах, здійснювати адекватне самооцінювання своєї діяльності тощо.

У контексті дослідження заслуговує на увагу наказ Міністерства освіти і науки від 13.07.2021 року № 813, у якому зазначено, що «у межах формувального оцінювання за результатами опанування певної програмової теми/частини теми/кількох тем чи розділу протягом навчального року рекомендуємо проводити тематичні діагностувальні роботи» (Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти, 2021, с. 8).

Зазначимо, що тематичну діагностувальну роботу переважно трактують як засіб зворотного зв'язку щодо оволодіння часткою очікуваних/обов'язкових результатів навчання учнів для моніторингу, регулювання, вивчення динаміки чи корекції освітнього процесу.

Тематичні діагностувальні роботи рекомендовано проводити:

- з метою моніторингу процесу оволодіння певною, визначеною частиною навчального матеріалу відповідно до очікуваних результатів навчання;

- для діагностики труднощів в навчальній діяльності школярів, корекції освітнього процесу та внесення необхідних корективів для усунення виявлених недоліків;

- з метою передбачення результатів навчання та поліпшення змісту й методики навчання на наступних етапах (Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти, 2021).

Підкреслимо, що змістовим наповненням тематичних діагностувальних робіт є розроблений комплекс завдань з різноманітними рівнями реалізації навчальної діяльності учнів. Згідно отриманих результатів можна побачити об'єктивні відомості щодо досягнення очікуваних результатів на певному проміжку навчання.

Рекомендовано обсяг завдань та роботи, в цілому, формулювати відповідно до вікових, фізіологічних та психологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку. Діагностувальна робота повинна бути розрахована на одну академічну годину, а змістове наповнення завдань та види навчальної діяльності учнів доцільно обирати з чітким урахуванням особливостей навчального предмету та ступеня готовності школярів до виконання завдань. Так, завдання для діагностувальних робіт можуть мати різні форми виконання: усне виконання роботи (переказ, читання, усне висловлювання тощо); письмове виконання роботи (диктант, твір, есе, письмова робота, письмове тестове завдання тощо); практична робота (дослід, експеримент, виконання практичної роботи тощо); завдання, виконані за допомогою цифрових інструментів навчання тощо.

Наголосимо, що тематичні діагностувальні роботи рекомендовано виконувати з мовно-літературної, математичної освітніх галузей та інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Відтак, з мовно-літературної освітньої галузі доцільно використовувати роботи на всі види мовленнєвої діяльності в залежності від класу: аудіювання, читання, говоріння, письмо. З математичної освітньої галузі діагностувальні роботи повинні містити різноманітні типи та види завдань на діагностику сформованих умінь та навичок, відповідно до очікуваних результатів навчання. Практикується, впродовж року, проводити одну діагностувальну роботу на виявлення сформованих навичок, саме, усних обчислень. Здебільшого така робота оформлюється у вигляді тестів різних типів і може охоплювати різні змістові розділи навчальної програми з математики. В інтегрованому курсі «Я досліджую світ» діагностувальна робота має охоплювати зміст усіх освітніх галузей (природнича, соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська та історична тощо) та може містити завдання, оформлені у вигляді тестів (закритого і відкритого типів), практичних (опис дослідів та експериментів, робота з картою та планом, активності з приладами та моделями) й графічних робіт (тлумачення схем, таблиць, моделей, макетів, схематичних малюнків тощо).

Варто підкреслити, що за наказом МОН від 13.07.2021 року № 813 періодичність та кількість тематичних діагностувальних робіт має установити сам учитель під час розробки та складання календарно-тематичного планування, т.б. це – академічна свобода педагога. Відтак, варто враховувати вікові та психологічні особливості молодших школярів, специфіку навчального предмету, особливості вивчення певної теми і кількість годин, обов'язкові та очікувані результати вивчення певної теми тощо. Однак, пропонується проводити діагностувальні роботи через кожні 16-20 годин вивчення навчального матеріалу (Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти, 2021, с. 10).

Варто також зважувати на розклад уроків та планувати не більше однієї діагностувальної роботи на день. Зауважимо, якщо здобувач освіти був відсутній у день написання роботи, він не пише / перескладає / складає діагностувальну роботу у наступні дні.

Доцільним виникає питання щодо оцінювання тематичних діагностувальних робіт. Підкреслимо, що у Новій українській школі результатом оцінювання діагностувальних робіт є оцінювальні судження вчителя про сформованість кожного результату навчання, який діагностується. Наголошено, «оскільки тематична діагностувальна робота може містити завдання різних рівнів реалізації навчальної

діяльності, то для формулювання оцінювального судження рекомендуємо характеристику результату навчання співвідносити з орієнтовними рамками оцінювання з урахуванням видів діяльності, водночас рівня результату навчання учня не визначати» (Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти, 2021, с.10).

Оцінювальні судження педагога доцільно розміщати у зошитах для діагностувальних робіт чи на аркушах безпосереднього виконання роботи, повідомляти учням та батькам / особам, які їх заміщують. Розширений зворотній зв'язок чи повну характеристику роботи слід надавати учневі в індивідуальній формі для усунення подальших прогалин чи корекції індивідуальної траєкторії розвитку дитини.

Слід зауважити, що наступний урок доцільно організувати та провести для аналізу результатів тематичної діагностувальної роботи: встановлення зворотного зв'язку від учителя, обговорення прогресу дитини відносно попередніх результатів, аналізі помилок, утруднень, неточностей у роботі та створення умов для їх усунення тощо. Така спеціально організована робота вчителя може мати різні форми (індивідуальна, групова, фронтальна) в залежності від кількості неточностей чи упущень, готовності молодшого школяра працювати над власними помилками та бажанням педагога створити ситуацію успіху, скерувати учня на власний саморозвиток та самовдосконалення.

Доцільною та раціональною є рекомендація педагогу щодо детального аналізу результатів тематичної діагностувальної роботи у зручний для вчителя спосіб. Таку діяльність варто здійснювати для підготовки до наступної роботи, систематизації та узагальнення виявлених помилок та утруднень, планування змісту й форм подальшої роботи з учнями з метою покращення отриманих результатів навчання (Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти, 2021, с. 11).

Зазначено, що форму такого аналізу вчитель обирає/розробляє/удосконалює самостійно, це практичний, необхідний для нього матеріал, який не підлягає оформленню за певними поданими зразками (Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти, 2021, с. 11).

Висновимо, тематичні діагностувальні роботи є основою для вдосконалення освітнього процесу в початковій школі, підґрунтям для поліпшення роботи з формування та розвитку ключових й предметних компетентностей, причиною для удосконалення роботи з розвитку наскрізних умінь школярів.

З метою обізнаності та оперування інформацією про сутність та особливості тематичних діагностувальних робіт було проведено опитування вчителів початкових класів. Опитування було проведено на базі КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» під час очної форми навчання в режимі on-line курсу «Формувальне оцінювання в початковій школі: техніки та інструменти». У дослідженні взяло участь 29 учителів початкових класів м. Одеси та Одеської області.

На питання щодо відношення педагогів до формувального оцінювання як чинника модернізації освітнього процесу в НУШ, 65% вчителів надали ствердну відповідь, 15% опитаних не орієнтуються у даному питанні, а 20% – продемонстрували власне негативне відношення. На питання «Схарактеризуйте сутність та значення тематичної діагностувальної роботи в освітньому процесі початкової школи» 58% респондентів змогли чітко та впевнено дати визначення та схарактеризувати роль тематичної діагностувальної роботи в освітньому процесі початкової школи, 25% – плутаються та взаємозаміняють основні поняття, 17% педагогів не орієнтуються в питанні. Стосовно алгоритму розробки та проведення тематичної діагностувальної роботи 51% вчителів початкових класів зможуть впевнено розробити та провести роботу, 29% педагогів мають певні сумніви та ряд питань, 20% – не зможуть без допомоги методиста/колег/літературних джерел/Інтернет-мережі розробити та провести тематичну діагностувальну роботу у своєму класі. Наступне питання стосувалося особливостей та специфіки формулювання завдань роботи відповідно до кожної освітньої галузі початкової школи. Так, 55% педагогів змогли виокремити види та типи завдань відповідно до кожної освітньої галузі (мовно-літературна, математична, природнича, соціальна та здоров'язбережувальна, громадянська та історична), 24% – відчували певні труднощі та демонстрували суттєві помилки у формулюванні завдань, 21% учителів майже не орієнтуються у даному питанні. На питання «Розкрийте процедуру оцінювання тематичної діагностувальної роботи в початковій школі» 34% опитаних чітко та впевнено описали процес оцінювання результатів виконання роботи, 34% – допустили незначні помилки та продемонстрували певні труднощі під час оцінювання, 32% респондентів не орієнтуються в процесі оцінювання результатів навчання школярів. На останок, було запропоновано сформулювати питання та пропозиції, які виникають під час розробки, організації, проведення та оцінювання тематичних діагностувальних робіт. Учителі початкових класів переважно

запитували: «Як правильно фіксувати результати виконання тематичної діагностувальної роботи?», «Як аналізувати, інтерпретувати та використовувати результати роботи?», «Як розробити правильні критерії до завдань тематичної діагностувальної роботи?», «Як формулювати коректні оцінювальні судження?», «Якими літературними джерелами користуватися при розробці тематичних діагностувальних робіт?», «Як проводити тематичну діагностувальну роботу в умовах дистанційного навчання?» тощо. Щодо пропозицій висловлено наступне «розробити методичні рекомендації з розробки та оцінювання тематичних діагностувальних робіт», «провести майстер клас з розробки інструментарію формувального оцінювання навчальних досягнень школярів», «надати банк орієнтовних тематичних діагностувальних робіт з освітніх галузей початкової школи» тощо.

Висновки. За результати опитування висновимо, переважна більшість учителів початкових класів орієнтується у сутності, значенні, особливостях укладання, проведенні та оцінюванні результатів тематичної діагностувальної роботи. На нашу думку, це зумовлено тим, що вчительство активно відвідує курси підвищення кваліфікації, систематично бере участь у різноманітних тренінгах, майстер класах, засіданнях педагогічних студій та працює самостійно із методичними літературними джерелами. Однак, помічено, що окремі категорії педагогів все ще потребують роз'яснювальної роботи щодо особливостей розробки та оцінювання тематичних діагностувальних робіт, систематичних індивідуальних консультацій, спеціально організованих заходів з обміну досвідом, проходження курсів підвищення курсів підвищення кваліфікації з даної проблематики, постійної супервізійної та інтервізійної роботи тощо.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо в опрацюванні та висвітленні проблеми розробки критеріїв для коректного та правильного укладання й оцінювання тематичних діагностувальних робіт в освітньому процесі Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарачук, Т. В. (2021). Контрольно-оцінювальна діяльність молодших школярів у контексті Нової української школи. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Педагогічні науки*, 1 (37), 58-66. <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2021-1-1-09>.
2. Наказ Міністерства освіти і науки «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти» № 813 (2021). <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zagalnoi-serednoyi-osviti>.
3. Онопрієнко, О. В. (2021). *Нова українська школа: інноваційна система оцінювання результатів навчання учнів початкової школи*. Ранок.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Державний стандарт початкової освіти» № 87 (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text>.
5. Рішення колегії МОН «Концепція Нової української школи» (2016). <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
6. Ротфорт, Д. В., & Гезей, О. М. (2020). *Нова українська школа : теорія і практика формувального оцінювання у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти*. Ранок.
7. Фідкевич, О. Л., & Богданець-Білокаленко Н. І. (2020). *Нова українська школа: теорія і практика формувального оцінювання у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти*. Генеза.

REFERENCES

1. Harachuk, T. V. (2021). Kontrolno-otsiniuvalna diialnist molodshykh shkoliariv u konteksti Novoi ukrainskoi shkoly. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedagogichni nauky*, 1 (37), 58-66. <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2021-1-1-09>
2. Nakaz Ministerstva osvity i nauky «Pro zatverdzhennia metodychnykh rekomendatsii shchodo otsiniuvannia rezultativ navchannia uchniv 1-4 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity» № 813 (2021). [https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodychnykh rekomendatsii shchodo otsiniuvannia rezultativ navchannia uchniv 1-4 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity](https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zagalnoi-serednoyi-osviti)
3. Onopriienko, O. V. (2021). *Nova ukrainska shkola: innovatsiina systema otsiniuvannia rezultativ navchannia uchniv pochatkovoї shkoly*. Ranok.
4. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity» № 87 (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text>
5. Rishennia kolehii MON «Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly» (2016). <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
6. Rotfort, D. V., & Hezei, O. M. (2020). *Nova ukrainska shkola : teoriia i praktyka formuvalnoho otsiniuvannia u 3-4 klasakh zakladiv zahalnoi serednoi osvity*. Ranok.
7. Fidkevych, O. L., & Bohdanets-Biloskalenko N. I. (2020). *Nova ukrainska shkola: teoriia i praktyka formuvalnoho otsiniuvannia u 3-4 klasakh zakladiv zahalnoi serednoi osvity*. Geneza.

Tetiana Harachuk,
Candidate of Pedagogical Sciences,
acting Associate Professor of the Department of Preschool and Primary Education
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2019-8515>

THEMATIC DIAGNOSTIC WORKS IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL: THE ESSENCE AND SPECIFICITY OF IMPLEMENTATION

Abstract. *The opinions of researchers regarding formative assessment as a factor in the modernization of the educational process in primary school are analyzed. Given its own interpretation, formative assessment is considered by as a form of assessment that is based on set goals, valuable for teachers and pupils, provides a close connection with the future and is exclusively positive.*

Regulatory documents and opinions of scientists regarding the essence of the concept of «thematic diagnostic work» were analyzed. Thematic diagnostic work is mainly interpreted as a means of feedback regarding the mastery of part of the expected/mandatory learning outcomes of pupils for monitoring, regulation, studying the dynamics or correction of the educational process.

In the context of the study, the role and task of thematic diagnostic works, the content, volume, forms and types of tasks in relation to individual educational fields were considered, the recommended frequency and number of such works were established. The specifics of conducting and evaluating thematic diagnostic works are highlighted, the role of evaluative judgments and feedback in evaluating the results of schoolchildren is shown.

A survey of primary school teachers was conducted in order to gain awareness and use information about the essence and features of thematic diagnostic works. The survey was conducted on the basis of Odessa Regional Academy of In-Service Education during face-to-face training in the on-line mode of the course «Formative assessment in primary school: techniques and tools». For survey results, the vast majority of primary school teachers are oriented in the essence, meaning, features of compiling, conducting and evaluating the results of the thematic diagnostic work. In our opinion, this is due to the fact that teachers actively attend professional development courses, systematically participate in various trainings, master classes, meetings of pedagogical studios and work independently with methodical literary sources. However, it was noticed that certain categories of teachers still need explanatory work regarding the specifics of the development and evaluation of thematic diagnostic works, systematic individual consultations, specially organized events for the exchange of experience, passing courses for improving the qualifications of this issue, constant supervisory and introspective work etc.

Key words: *New Ukrainian school, formative assessment, pupils learning outcomes, thematic diagnostic work, assessment criteria, assessment judgment.*

Дата надходження до редакції: 5 січня 2023 р.

© Гарачук Т. В., 2023

УДК 37.013.21

Гриньова Марія Василівна,
здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії,
методистка науково-методичної лабораторії управлінської діяльності та забезпечення якості освіти
кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1308-2634>

ПАРТИСИПАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВАННЯ ЛІДЕРІВ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ШКІЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Анотація. *У статті проаналізовано сучасний стан шкільної практики реалізації партисипативного підходу до виховання лідерів. Сфокусовано увагу на важливості професійного розвитку педагогічних працівників задля організації взаємодії, комунікації і кооперації між учасниками освітнього процесу на партнерських засадах та розширення сфер і рівнів партисипації учнів у школі. Наголошено на високому потенціалі неформальної освіти дітей та дорослих щодо сприяння впровадженню в шкільну практику партисипативного підходу до виховання лідерів. Встановлено необхідність пошуку нових релевантних до сучасних процесів діджиталізації освіти та суспільства технологій реалізації партисипативного підходу до виховання лідерів. Окреслено перспективи*

впровадження у шкільну практику виховання лідерів е-партисипативного проєктування.

Ключові слова: виховання, лідер, лідерство, освіта, освітній процес, управлінський процес, партисипація, партисипативний підхід, партнерство, сфери та рівні партисипації учнів, школа.

Постановка проблеми. В контексті сучасних різноаспектних викликів, накопичення яких щороку лише набирає обертів та тим самим ускладнює людське буття, наразі в суспільстві актуалізується запит на лідерство, зокрема політичне, організаційне, громадське, яке б дозволило сконсолідувати усіх стейкхолдерів та спрямувати у необхідне русло їх зусилля на вирішення локальних та глобальних проблем. Як наслідок в Україні активно відбувається процес акцентуації усіх форм та рівнів освіти щодо виховання лідерів. І усталено особливу роль у вирішенні цього завдання відіграє шкільна освіта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі виховання лідерів у шкільній практиці приділяє увагу низка сучасних українських вчених. Серед наукових розвідок слід виокремити ґрунтовні дослідження цього питання В. Ягоднікової (Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи, 2006), Д. Алфімова (Теорія і методика виховання лідерських якостей особистості у сучасній загальноосвітній школі, 2012), А. Семенова (Виховання лідерських якостей у молодших школярів засобами рухливих ігор, 2014), О. Косенчук (Соціально-педагогічні умови формування лідерських якостей старшокласників у діяльності учнівського самоврядування, 2016), Г. Тітової (Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до формування спортивних лідерських якостей в учнів основної школи, 2016), Є. Панченко (Формування лідерських якостей старшокласників засобами неформальної освіти у США, 2019) та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну розробленість проблеми виховання лідерів у шкільній практиці, зміна парадигми у розумінні сутності виховного процесу, що знайшла своє відображення в концептуальних засадах реформи Нової української школи, спонукає до подальшого наукового дискурсу у пошуку найбільш релевантних для сучасного освітнього та суспільного контексту підходів до виховання лідерів.

Мета та постановка завдання. Мета статті – проаналізувати стан шкільної практики та визначити перспективи реалізації партисипативного підходу до виховання лідерів.

Виклад основного матеріалу. Першочергово зазначимо, що лідерство, маючи складну природу, у сучасних наукових розвідках переважно розглядається як інтерактивний процес взаємовпливу лідера та послідовників, в ході чого «відбувається постійний ціннісно-мотиваційний обмін, результатом якого є соціальна зміна» (Нестуля, 2019, с. 73).

У межах нашого дослідження ми розглядаємо лідерство як «складне явище, що визначає різні динамічні та статичні рольові аспекти діяльності лідера, її внутрішні та зовнішні чинники у різних суспільних контекстах» (Гриньова, 2022, с. 69), а лідера як «суб'єкта лідерства, особистість з розвинутими лідерськими якостями та притаманною їй властивістю спрямовувати себе та інших на досягнення цілей» (Гриньова, 2022, с. 71).

На основі здійсненого теоретичного аналізу зауважимо, що сучасна освітня практика щодо виховання лідерів здійснюється з врахуванням демократично-гуманістичного спрямування прояву лідерства у різних сферах суспільної діяльності. Відтак нам імпонує думка Дж. Колонна, котрий стверджує, що уроки лідерства – це уроки людяності, так як «два процеси – ставати собою і ставати лідером – переплітаються і є взаємозалежними» (Коллона, 2021, с.216).

З огляду на вищезазначене, суттєвими для нашого дослідження є виокремлені Д. Гоулманом, Р. Бояцісом та Е. Маккі у праці «Емоційний інтелект лідера» три етапи становлення лідера, а саме: спостереження в ранньому дитинстві за людьми, до прикладу за вчителем, які виконують роль лідера; практикування ролі лідера у певних дитячих та молодіжних соціальних групах з урахуванням попередньо отриманих прикладів; накладання на основу лідерства, отриману у дитинстві та юності, нової моделі поведінки у дорослому житті, зокрема на роботі (Гоулман, Бояціс, & Маккі, 2020, с. 118).

Враховуючи вагомий потенціал дитячого віку щодо виховання лідерів, заслуговує на увагу позиція Т. Елмора, котрий у праці «Ваша дитина лідер!» стверджує, що лідерами не народжуються – ними стають; у кожній дитині закладений потенціал лідера; найкраще лідерству навчаються в колективі; розвиток лідерства – це процес, а не миттєва подія; в сучасному світі кожному учню слід навчатися лідерству; дітям потрібен наставник, який би допоміг би їм в процесі дорослішання пройти всі етапи лідерського зростання (Elmore, 2001, с. 92).

Також вчений надає певні рекомендації щодо розвитку в дитини здатності до здорового та ефективного лідерства, які ми систематизували у табл. 1.

Таблиця 1.

Формула здорового та ефективного лідерства за Т. Елмором

[Узагальнено на основі джерела: Elmore, 2001]

Лідер		
сильний характер, милосердя, сміливість, компетентність, переконання, зобов'язання, харизма		
<i>Що?</i>	<i>Для чого?</i>	<i>Що потрібно розвивати?</i>
Характер	дозволяє лідеру робити те, що він вважає правильним, навіть якщо це занадто складно	самодисципліну, відчуття значимості та індивідуальності, переконань, цінностей та етичної позиції
Перспектива	дає можливість лідеру бачити і розуміти, що потрібно, щоб досягнути поставленої цілі	здатність до обмірковування і розуміння потреб навколишнього світу, уявлення про те, яким чином цього можна досягти, спланувати стратегію вирішення проблем, задоволення потреб та залучення до цього інших людей
Сміливість	необхідна лідеру для реалізації власного плану і для того, щоб ризикнути зробити крок до своєї мети	здатність брати на себе відповідальність і не відступитися від неї, стояти на своєму і йти на ризик, виявляти наполегливість, відстоюючи свою точку зору
Привабливість	дає можливість лідеру приваблювати до себе людей і вести їх за собою	вміння цінувати людей і знаходити у кожному якість обдарування, створювати довкола себе ауру, яка б приваблювала людей, навички великої п'ятірки: комунікабельність, мотивацію, вміння довіряти, уміння наполягати на своєму та вміння готуватись

Зважаючи, що більшість свого часу діти проводять у школі і саме там розвиваються як особистості, для нас становить особливий інтерес розроблена С. Кові (2016) програма формування культури лідерства у школі «Лідер у мені». Так, вчений, актуалізуючи необхідність формування спільного лідерства у школі, виокремлює три способи того, як остання може посприяти у вихованні лідерів (табл. 2).

Таблиця 2.

Спільне лідерство у школі за С. Кові

[Узагальнено на основі джерела: Кові, 2016]

Лідер		
<i>Самому собі</i>		<i>Для інших</i>
<ul style="list-style-type: none"> - керування своїм життям - впевненість у собі - відповідальність за свій вибір, вчинки та долю - наявність чіткого плану та цілей, дисциплінованості у їх досягненні 		<ul style="list-style-type: none"> - обмін знаннями чи талантами у спосіб, який розширює спосіб мислення або таланти інших - надихання інших на те, щоб вони бачили та розкривали свій потенціал - керування групою на шляху досягнення значущої мети
<i>Спільне лідерство у школі</i>		
- наділяти учнів обов'язками лідера і відповідальністю	- цінувати думку учнів	- допомагати учням знайти свій голос

В аналізованому аспекті слід звернутися до праці С. Ембера, котрий, досліджуючи ефективність впровадження у шкільну практику програми «Лідер у мені», наголошує на тому, що учні формуються як лідери, тобто набувають самостійності, навчаючись брати відповідальність за власне життя та дії (Amber, 2021, с. 31), коли їм надається можливість для практики лідерства, а саме можливість «працювати разом, формувати стосунки, вирішувати проблеми та переживати складні ситуації» (Amber, 2021, с. 30).

Спираючись на вищезначені дослідження, можемо стверджувати, що шкільна практика виховання лідерів, яка ґрунтується на переважному використанні технологій, що мають одноразовий, хоч іноді й пролонгований у часі характер (до прикладу, тренінги, школи лідерства, майстер-класи тощо), дещо втрачає свою ефективність, якщо вони не поєднуються з технологіями, які сприяють створенню умов для повсякденного досвіду лідерства учнів у найближчому життєвому середовищі (до прикладу, шкільна учнівська рада, шкільне соціальне підприємництво, шкільний громадський бюджет, шкільне партисипативне проектування тощо).

Відтак учнів слід розглядати не лише як учасників освітнього процесу, а й управлінського, що за своєю суттю також має виховне тло, адже базується на взаємодії, комунікації та кооперації. Тож з огляду на це серед низки сучасних підходів до виховання лідерів нашу увагу привернув партисипативний підхід, який ми розглядаємо як такий, що передбачає підтримку керівництвом школи

та педагогічними працівниками «ідеї суб'єктності здобувачів освіти та готовність до реального розподілу відповідальності навіть у складних сферах» (Ягоднікова, Гриньова, 2021, с. 46).

Задля виявлення окремих аспектів сучасного стану реалізації партисипативного підходу до виховання лідерів у шкільній практиці нами проведено письмове інтерв'ю, участь у якому взяло 60 педагогів – учасників навчання за програмою тренінгу з методики викладання курсу за вибором «Навчаємось жити в громаді» для учнів 8(9) класів ЗЗСО, що проводилося у 2022 році на базі КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» у межах реалізації Швейцарсько-українського проєкту «DECIDE – Децентралізація для розвитку демократичної освіти». Географія респондентів становить 16 територіальних громад Івано-Франківської, Луганської, Одеської та Полтавської областей. Завданням було на основі наведених прикладів виявити ситуацію, яка склалася у школах щодо практики застосування різних рівнів та сфер партисипації учнів у відповідності до окреслених можливостей ст. 28 Закону України «Про повну загальну середню освіту» (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020). Результати інтерв'ю узагальнені з використанням чотирьохрівневої моделі партисипації (Ягоднікова, Гриньова, 2021, с. 46) та подані у таблиці 3.

Таблиця 3.

Практика рівнів та сфер партисипації учнів у школі

Сфери партисипації у відповідності до ст. 28 Закону України «Про повну загальну середню освіту»	Рівні партисипації			
	Інформування	Консультування	Спільне ухвалення рішень	Делегування повноважень
Питання удосконалення освітнього процесу	+	+		
Питання удосконалення науково-дослідної роботи				
Питання організації дозвілля	+	+	+	+
Питання організації оздоровлення	+			
Питання організації побуту	+	+	+	+
Питання організації харчування	+	+		
Питання проведення організаційних заходів	+	+	+	+
Питання проведення просвітницьких заходів	+	+	+	+
Питання проведення наукових заходів	+			+
Питання проведення спортивних заходів	+	+	+	
Питання проведення оздоровчих заходів	+	+		
Питання із забезпечення якості освіти відповідно до процедур внутрішньої системи забезпечення якості освіти	+	+	+	
Питання захисту прав та інтересів учнів, які здобувають освіту у цьому закладі освіти	+	+	+	+
Питання плану роботи закладу освіти, змісту освітніх і навчальних програм	+	+		

За результатами інтерв'ю, як видно з таблиці 3, найбільш представленими за сферами та рівнями партисипації є питання, які стосуються організації побуту, дозвілля, проведення організаційних, просвітницьких, спортивних та інших заходів, а також питання захисту прав та інтересів учнів, участь

у вирішенні яких здійснюється через діяльність учнівського самоврядування. Водночас слід зазначити, що у школах, як стверджують респонденти, практично відсутня практика участі лідера учнівського самоврядування у засіданнях педагогічної ради з питань, що стосуються організації та реалізації освітнього процесу. Це, на нашу думку, ставить під сумнів репрезентативність учнівського самоврядування як органу громадського самоврядування в закладі освіти, а отже і реальну суб'єктність учнів в партисипативних процесах управління школою.

Також, з огляду на результати інтерв'ю, потребує пильної уваги необхідність посилення участі учнів у вирішенні питань, які стосуються удосконалення освітнього процесу, науково-дослідницької роботи, організації оздоровлення, плану роботи закладу освіти, змісту освітніх і навчальних програм. Цікавим є той факт, що стосовно залученості учнів до вирішення питань із забезпечення якості освіти відповідно до процедур внутрішньої системи забезпечення якості освіти респонденти змогли навести лише приклади вибору предметів під час ЗНО та ДПА. Тобто можемо говорити про існування проблеми готовності керівництва школи та педагогічних працівників до реального розподілу відповідальності з учнями у тих сферах управління, які з одного боку видаються заскладними задля долучення учнів, а з іншого – є гарантованим законом правом.

Підсумовуючи результати інтерв'ю, варто наголосити, що на якість реалізації партисипативного підходу до виховання лідерів впливає рівень розвитку культури демократії у взаєминах між учасниками освітнього процесу, що проявилось у наведенні респондентами прикладів з різними рівнями залучення учнів до вирішення одних і тих самих питань у різних школах. Це, на наш погляд, обумовлюється сформованістю у педагогічних працівників загальних (громадянська, соціальна, культурна, лідерська) і професійних компетентностей, таких як психологічна, педагогічне партнерство, організаційна, проєктувальна, рефлексивна, здатність до навчання впродовж життя та ін. (Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», 2020).

Відтак, враховуючи необхідність посилення партисипативного підходу до виховання лідерів у шкільній практиці, КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» приділяє особливу увагу сприянню професійного розвитку педагогічних працівників різної категорії з відповідної проблематики, зокрема через:

- проведення курсів підвищення кваліфікації для заступників директорів з виховної роботи, педагогів-організаторів та класних керівників (до прикладу: «Виховання лідерів: теорія, методика, практика», «Виховання у підлітків лідерських якостей засобами партисипативного проєктування», «Учніське самоврядування: моделюємо разом» та ін.);
- організацію різноформатних науково-методичних заходів, що не лише мають за мету привернути увагу до проблеми виховання лідерів у шкільній практиці через розвиток суб'єктності учнів в освітньому та управлінському процесах, а й дають можливість обмінятися успішним досвідом;
- включення до освітньо-наукової програми для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти вибіркової дисципліни «Психолого-педагогічні аспекти лідерства», що передбачає опанування педагогічним інструментарієм виховання лідерів та розширення уявлення про власний потенціал лідера для подальшого особистісного та професійного розвитку.

Водночас можемо стверджувати про вагому роль неформальної освіти в контексті посилення шкільної практики виховання лідерів (Ягоднікова, Гриньова, 2021). Тож на особливу увагу заслуговує робота Школи громадянської партисипації «УСі В ДІІ!» для лідерів учнівського самоврядування та педагогів, які координують їх діяльність, яка з 2017 року діє на базі КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». Слід відмітити, що у роботі Школи використовується потенціал партнерства з українськими та міжнародними громадськими організаціями задля синергетичного навчання педагогів та учнів, яке безпосередньо або опосередковано сприяє більш якісному впровадженню у школах партисипативного підходу до виховання лідерів.

Так, серед позитивних практик у діяльності Школи громадянської партисипації «УСі В ДІІ!» слід відмітити такі, як навчання модераторів партисипативних проєктів дітей та молоді в межах міжнародного проєкту «Ми можемо більше! За розвиток громадянської участі молоді в Східній Європі»; навчання модераторів настільної гри з партисипативним тлом «Школа «ДіЯ» в межах німецько-українського проєкту «SIMSchool – симуляційні ігри для вивчення прав людини»; навчання педагогів методиці викладання курсу за вибором для учнів 8(9) класів ЗЗСО «Навчаємось жити в громаді» в межах швейцарсько-український проєкту «DECIDE – Децентралізація для розвитку демократичної освіти» та ін. Також цінною для просування партисипативного підходу до виховання лідерів стала розробка за участю педагогів та лідерів учнівського самоврядування Хартії демократичного учнівського самоврядування в Україні в межах польсько-українського проєкту «Ми будемо спільноту заради розвитку учнівського самоврядування в Україні», та подальша

її імплементація у школах Одещини.

З огляду на вищезазначене зауважимо, що не зважаючи на існуючий поступ у просуванні в школах партисипативного підходу до виховання лідерів, виклики, пов'язані з необхідністю частково або повністю здійснювати освітній та управлінський процеси в дистанційному форматі, та які на практиці супроводжуються втратою якісної взаємодії, комунікації та кооперації між учасниками освітнього процесу, обумовили новий дискурс серед науковців та освітніх практиків щодо пошуку ефективних технологій виховання загалом, та задля реалізації партисипативного підходу до виховання лідерів зокрема.

Висновки. Таким чином, можемо стверджувати, що сучасна шкільна практика характеризується позитивними тенденціями у впровадженні партисипативного підходу до виховання лідерів. Поступ у цьому питанні відбувається, зокрема, завдяки проведенню відповідного навчання педагогів та учнів з інтеграцією кращого європейського досвіду неформальної освіти дітей та дорослих. Водночас цифровізація освіти, що прискорилося завдяки об'єктивній потребі здійснювати освітній та управлінський процеси у дистанційному форматі, обумовила виникнення нових викликів для реалізації партисипативного підходу до виховання лідерів, пов'язаних із налагодженням ефективної взаємодії, комунікації та кооперації у віддаленому форматі. Виходячи з існуючих уроків стану та перспектив реалізації партисипативного підходу до виховання лідерів у шкільній практиці, подальшим напрямком досліджень розглядаємо вивчення можливостей використання з вищезазначеною метою е-партисипативного проєктування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нестуля, С. І. (2019). Дидактичні основи формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту. *Монографія*. ПУЕТ.
2. Гриньова, М. В. (2022). Тлумачення поняття «лідерство» в сучасному дискурсі лідерології. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць*, 86, 67-72. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.86.13>
3. Коллона, Дж. (2021). *Перезавантаження : Лідерство і мистецтво зростання* (О. Чупа, Пер.). КМ-БУКС. (Оригінал опубліковано 2019 р.)
4. Гоулман, Д., Бояціс Р., & Маккі, Е. (2019). *Емоційний інтелект лідера* (В. Глінка, Пер.). Нашформат. (Оригінал опубліковано 2013 р.)
5. Elmore, T. (2001). *Nurturing the Leader Within Your Child: What Every Parent Needs to Know*. Thomas Nelson
6. Кові, С. (2016). *Лідер у мені : формування культури лідерства у школах світу* (В. Вишенська, Пер.). ЕдіпресУкраїна. (Оригінал опубліковано 2014 р.)
7. Amber, S. (2021). *The Leader in Me and Its Effects on School Culture and Leadership* [Unpublished doctoral dissertation]. Lindenwood University. <https://digitalcommons.lindenwood.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1693&context=dissertations>
8. Закон України «Про повну загальну середню освіту». (2020). Редакція від 01.07.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
9. Ягоднікова, В., Гриньова, М. (2021). *Партисипативний підхід до виховання лідерських якостей підлітків*. Молодь і ринок, 11, 44-49. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.252827>
10. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». (2020). <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv>
11. Ягоднікова, В., Гриньова, М. (2021). *Роль неформальної освіти у вихованні лідерських якостей підлітків*. Інноватика у вихованні, 13 (2), 73-81. <https://doi.org/10.35619/iiu.v2i13.330>

REFERENCES

1. Nestulia, S. I. (2019). *Dydaktychni osnovy formuvannia liderskoi kompetentnosti maibutnix bakalavriv z menedzhmentu*. [Didactic foundations of formation of leadership competence of future bachelors in management]. *Monograph*. Poltava. PUEU. <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/8401>
2. Hrynova, M. V. (2022). *Tlumachennia poniattia «liderstvo» v suchasnomu dyskursi liderolohii*. [Interpretation of the concept of "leadership" in the modern discourse of leadership]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seria 5 : Pedahohichni nauky : realii ta perspektyvy : zb. nauk. prats*, 86, 67-72. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.86.13>
3. Colonna, J. (2021). *Perezavantazhennia : Liderstvo i mystetstvo zrostannia*. [Reboot: Leadership and the Art of Growing Up]. (n.d. Trans.). Kyiv : KM-BUKS. (in Ukrainian).
4. Houlman, D., Boiatsis, R. & Makki, E. (2020). *Emotsiinyi intelekt lidera* [Primal Leadership : Unleashing the Power of Emotional Intelligence]. (n.d. Trans.). Kyiv : Nash Format. (in Ukrainian).
5. Elmore, T. (2001). *Nurturing the Leader Within Your Child: What Every Parent Needs to Know*. Thomas Nelson. (in English).
6. Kovi, S. (2016). *Lider u meni* [The Lider in me]. (n.d. Trans.). Kyiv : Edipres Ukrayina. (in Ukrainian).

7. Amber, S. (2021). *The Leader in Me and Its Effects on School Culture and Leadership* [Unpublished doctoral dissertation]. Lindenwood University. <https://digitalcommons.lindenwood.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1693&context=dissertations>
8. Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu». (2020). [Law of Ukraine «On comprehensive general secondary education»]. Edited as of 01.07.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
9. Yahodnikova, V. V., Hrynova, M. V. (2021). Partysypatyvnyi pidkhid do vykhovannia liderskykh yakostei pidlitkiv. [The participative approach to upbringing of adolescents' leadership qualities]. *Molod i rynek*, 11, 44-49. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.252827>
10. Profesiynyi standart za profesiiny «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoï osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)». (2022). [Professional standard for the professions «Teacher of primary classes of a general secondary education institution», «Teacher of a general secondary education institution», «Teacher of primary education (with junior specialist diploma)»]. <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv>
11. Yahodnikova, V. V., Hrynova, M. V. (2021). Rol neformalnoi osvity u vykhovanni liderskykh yakostei pidlitkiv. [The role of non-formal education in the formation of leadership qualities for adolescents]. *Innovatyka u vykhovanni*, 13 (2), 73-81. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.35619/iu.v2i13.330>

Mariia Hrynova,

PhD postgraduate student,
methodologist of the Scientific and Methodological Laboratory
of Management Activity and Provision of Education Quality
of the Department of Pedagogy and Educational Management
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-1308-2634>

PARTICIPATORY APPROACH TO THE EDUCATION OF LEADERS: REALITIES AND PERSPECTIVES OF SCHOOL PRACTICE

Abstract. *The issue is considered in the context of a paradigm shift in the understanding of the essence of education, which was reflected in the conceptual foundations of the New Ukrainian School reform. It determined a new scientific discourse around the search for the approaches that are the most relevant to the modern educational and social context as per the education of leaders, particularly in school practice.*

Based on the theoretical analysis of the scientific discourse on the issue of leadership it was noted that the modern educational practice on educating leaders is carried out taking into account the democratic-humanistic orientation of the manifestation of leadership in various spheres of social activity. The significant potential of childhood for the education of leaders is also emphasized.

Basing on modern research, conclusions are made that the school practice of educating leaders, based on the predominant use of disposable technologies, is insufficient. It is emphasized that the key role in this process should be played by technologies that facilitate the creation of conditions for students' daily experience of leadership in their nearest living environment. Accordingly, it is stated that students should be considered not only as participants of the educational process, but also of management one, which has an educational background in its essence. Therefore, attention is focused on a participatory approach to educating leaders.

In order to identify particular aspects of the current state of implementation of the participatory approach to the education of leaders in school practice, a written interview of teachers was conducted. The task of the research was to identify the situation in schools based on the examples given by the respondents regarding the practice of applying different levels and areas of students' participation in accordance with the possibilities outlined by the educational legislation. The results of the study are generalized by using a four-level model of participation.

According to the results of the research, it is stated that school practice, despite certain problems, is characterized by positive tendencies in the implementation of a participatory approach to the education of leaders. Progress in this matter is made, in particular, thanks to appropriate training of teachers and students with the integration of the best European experience of non-formal education of children and adults.

In the context of the research question, the experience of Odessa Regional Academy of In-Service Education as per the facilitating the professional development of pedagogical staff of different categories on the corresponding issues is described. In particular, this is carried out through advanced training courses for deputy directors on educational work, teacher-organizers and class leaders, the organization of scientific-methodological events of various formats, inclusion into the educational-scientific program for the applicants of the second (Master's) level of higher education of the selective discipline

«Psychological-pedagogical aspects of leadership».

The work of Odesa Regional School of Civic Participation for leaders of student self-government and teachers who coordinate their activities «ALL IN ACTION!» was also revealed. The school, using the potential of partnership with Ukrainian and international public organizations, carries out team training of teachers and students, which directly or indirectly contributes to the better implementation of a participatory approach to the education of leaders in schools.

It was summarized that the digitization of education, which accelerated due to the objective need to carry out educational and management processes in a remote format, determined the occurrence of new challenges for the implementation of a participatory approach to the education of leaders related to the establishment of effective interaction, communication and cooperation in a remote format.

Based on the existing lessons of the state and perspectives for the implementation of a participatory approach to the education of leaders in school practice, a further direction of research is the study of the possibilities of using e-participative design with the above-mentioned purpose.

Key words: education, leader, leadership, educational process, management process, participation, participatory approach, partnership, spheres and levels of students' participation, school.

Дата надходження до редакції: 17 січня 2023 року

© Гриньова М. В., 2023

УДК 378.14

Задорожна Любов Кирилівна,

кандидат філософських наук, ректор

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0009-0006-5797-8204>

Ягоднікова Вікторія Вікторівна,

доктор педагогічних наук, професор,

проректор з науково-педагогічної та інноваційної діяльності

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

м. Одеса, Україна

<http://orcid.org/0000-0001-5050-2189>

Кузнєцова Неля Вікторівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

м. Одеса, Україна

<http://orcid.org/0000-0002-5530-5544>

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ: НОВІ ПІДХОДИ І ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті репрезентовано досвід академії щодо підготовки педагогічних та науково-педагогічних кадрів на основі нових підходів. Обґрунтовано актуальність запровадження підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня за освітньо-професійними програмами «Педагогіка середньої освіти», «Освітній менеджмент у педагогічних системах», «Педагогіка вищої школи» та третього (освітньо-наукового) рівня за освітньо-науковою програмою спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки. Розкрито особливості освітніх програм, визначені нові підходи до підготовки педагогічних та науково-педагогічних кадрів і шляхи їх реалізації.

Ключові слова: освітня програма, підходи, здобувачі вищої освіти, педагогічні та науково-педагогічні кадри, працівники в сфері освіти, магістратура, аспірантура.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційного суспільства, поява нових цифрових технологій, зокрема, пов'язаних з розробками у галузі штучного інтелекту, впевнене розповсюдження форм і методів дистанційної освіти, з одного боку, та запит на гуманного, демократичного, інтерактивного педагога, з іншого, актуалізують питання обґрунтування та впровадження нових підходів до підготовки педагогічних та науково-педагогічних кадрів.

Особливого значення окреслена проблема набуває в реаліях сьогодення, які виявляються у невизначеності і швидкоплинності сучасного світу, виборюванні Україною своєї цілісності і незалежності, захисту демократичних цінностей і гуманістичних принципів життя. Саме ця низка

умов визначає пріоритетні вектори модернізації вітчизняної освіти, що спрямовуються на інтеграцію її в європейський та світовий освітній простір, розбудову Нової української школи, децентралізацію освіти, забезпечення потреб регіонального ринку праці висококваліфікованими та конкурентоспроможними фахівцями у сфері освіти.

Вище зазначене знайшло відображення у низці нормативних документів (Закони України «Про освіту», «Про повну загальну освіту», «Про вищу освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про інноваційну діяльність», Постанова КМУ «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти», накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності», Концепція «Нова українська школа», Стандарти вищої освіти, Професійні стандарти «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Викладач закладу вищої освіти», «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти тощо), якими передбачено імплементацію нових ідей і підходів до підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Проте ознаками сучасного стану професійної галузі, які одночасно є викликами для всіх рівнів і типів закладів, що надають педагогічну освіту, є дефіцит педагогічних кадрів у закладах загальної середньої освіти та молодих науково-педагогічних працівників; стійка тенденція до зниження престижності педагогічної професії; недостатній рівень матеріального забезпечення та соціальної захищеності; високий рівень психоемоційної напруги як складова педагогічної діяльності та інші.

Можемо констатувати, що актуальність і важливість означеної проблеми підсилюється низкою суперечностей, які потребують вивчення і вирішення, зокрема: між дефіцитом педагогічних кадрів у закладах освіти і наявністю умотивованих до педагогічної діяльності осіб з вищою освітою, які не мають педагогічної освіти; між вимогами інформаційного суспільства до сучасних учителів та викладачів та застарілими підходами до професійної підготовки майбутніх педагогів, тощо.

Зазначимо, що ці та інші чинники, зокрема те, що Комунальний заклад вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», згідно власної Стратегії розвитку, є багаторівневою і поліфункціональною регіональною освітньою і науково-методичною структурою, що сприяє сталому інноваційному розвитку регіону та суспільства через надання високоякісних освітніх послуг та є важливою складовою системи формування інтелектуального, інноваційного, соціокультурного та науково-освітнього потенціалу педагогів, стали підґрунтям для розробки, апробації та впровадження нової моделі педагогічної освіти за другим (магістерським) та третім (освітньо-науковим) рівнями вищої освіти, зорієнтованої на осіб, які вже мають досвід педагогічної діяльності, незалежно від наявності педагогічної освіти, і сучасні та інноваційні підходи до формування особистісної та професійної компетентності педагогів.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що у національній і світовій педагогіці накопичено значний досвід студіювання проблематики підготовки педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівних кадрів в сфері освіти. Зокрема, досліджено позитивні практики педагогічної освіти в країнах світу: професійно-педагогічну підготовку вчителів у Великій Британії (В. Базуріна), моделі ступеневої педагогічної освіти західноєвропейських країн, США (С. Вітвицька), систему підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у Німеччині (В. Гаманюк, Т. Вакулєнко), тенденції розвитку педагогічної освіти в країнах Європейського Союзу (Т. Кристопчук), проблему педагогічної майстерності вчителя в теорії та практиці педагогічної освіти США (Р. Роман), розвиток вищої педагогічної освіти в країнах Чорноморського регіону (С. Сапожніков), систему підготовки педагогічних кадрів у Норвегії (В. Семилетко), розвиток післядипломної педагогічної освіти в країнах Західної Європи (Англія, Франція, Німеччина) (С. Синенко), модернізацію змісту вищої педагогічної освіти в Польщі за умов європейської інтеграції (І. Янкович) та інші.

Особлива увага в українському науково-освітньому просторі приділяється сучасним ідеям, концепціям, підходам, принципам, змісту вищої освіти, освіти дорослих, неперервної освіти. Цьому сприяли праці таких дослідників як: В. Андрущенко, О. Дубасенюк, Г. Васянович, В. Вішківська, І. Зязюн, В. Ковальчук, В. Кремень, З. Курлянд, Л. Лук'янова, Г. Михайлішин, Т. Осипова, С. Сисоєва та інші.

Зазначимо, що у розробці і реалізації освітніх програм вищої школи в академії використовувався успішний досвід підготовки педагогічних та науково-педагогічних кадрів наших партнерів, зокрема: Університету ім. Масарика (м. Брно, Чехія), Університету освіти Верхня Австрія (м. Лінц, Австрія), а також Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради» тощо.

Метою статті є репрезентація досвіду академії щодо підготовки педагогічних та науково-педагогічних кадрів.

Виклад основного матеріалу. Місією КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської

обласної ради» є забезпечення розвитку неперервної освіти, що передбачає підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних кадрів, генерацію і поширення сучасних знань у сфері педагогіки і освіти у регіональному, національному та європейському просторі (Стратегія розвитку КЗВО ОАНО, 2021). Згідно з визначеною місією, на основі національних, європейських та світових стандартів Академією забезпечується становлення та сталий професійно-компетентнісний розвиток фахівців у галузі педагогіки і освіти, здатних до реалізації державної і регіональної освітньої політики, здійснення інноваційних змін, забезпечення освітнього процесу в умовах інформаційного суспільства на засадах гуманізму та соціального партнерства.

Багаторічний досвід роботи нашої інституції з інноваційної, освітньої, методичної, наукової діяльності, організації і здійснення формальної і неформальної педагогічної освіти, активність у регіональних, національних і міжнародних проєктах та програмах, безпосередня участь у впровадженні реформи Нової української школи, запровадженні інклюзивної освіти в регіоні, STEM-освіти в Одеській області, створення сучасної матеріально-технічної бази стали підґрунтям започаткування у 2020 році підготовки здобувачів за другим (магістерським) рівнем вищої освіти за освітньо-професійними програмами «Педагогіка середньої освіти» (ОПП «Педагогіка середньої освіти», 2022), «Педагогіка вищої школи» (ОПП «Педагогіка вищої школи», 2022), «Освітній менеджмент у педагогічних системах» (ОПП «Освітній менеджмент у педагогічних системах», 2022), та третім (освітньо-науковим) рівнем за освітньо-науковою програмою спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (ОНП 011 Освітні, педагогічні науки, 2022).

Варто зазначити, що вже перша вступна кампанія виявила бажаючих вступити у магістратуру і аспірантуру більше за ліцензійний обсяг, що стало підтвердженням авторитету і довіри до нашої академії у регіоні та потреби у започаткуванні саме таких освітніх програм.

Зауважимо, що організація освітнього процесу ґрунтується на засадах компетентнісного, студентоцентрованого та особистісно орієнтованих підходів. Під час реалізації освітнього процесу здійснюється контекстне, проблемно- та практико-орієнтоване навчання із застосуванням інноваційних, інтерактивних, цифрових технологій, що ґрунтується на суб'єкт-суб'єктній взаємодії його учасників і виявляється в їх співпраці. У навчанні в магістратурі і аспірантурі акцентується увага на саморозвитку і самовдосконаленні, груповій та індивідуальній проєктній роботі здобувачів вищої освіти, широко застосовуються інтерактивні методи навчання. Як свідчить практика, реалізація сучасних підходів до організації освітнього процесу і методи навчання забезпечують оволодіння певними загальними і фаховими компетентностями, які визначені в кожній освітній програмі.

Зважаючи на те, що педагогічний та науково-педагогічний працівник повинен володіти сучасними досягненнями педагогічної науки і практики, навичками організації інноваційно-дослідницької діяльності, творчої взаємодії з учасниками освітнього процесу, кожний освітній компонент за своїм змістом, формами і методами навчання, а також матеріально-технічним забезпеченням сприяє досягненню мети освітньої програми.

Враховуючи сучасні тенденції розвитку вищої освіти, освітній процесу магістратурі і аспірантурі організований таким чином, що навчання відбувається постійно, а не від сесії до сесії. У міжсесійний період здобувачі активно беруть участь у міжнародних проєктах, роботі Наукового товариства студентів, аспірантів та молодих науковців академії. Вони організовують і долучаються до різних навчально-методичних та наукових заходів, а саме: навчальних вебінарів, інформаційних марафонів, нетворкінгів, наукових студій, воркшопів, майстер-класів, зустрічей з фахівцями-практиками тощо. Такий підхід до реалізації освітніх програм розширює палітру можливостей для кожного здобувача вищої освіти, дозволяє поглибити свої знання, розвинути і удосконалити навички і уміння, здобути позитивний досвід, необхідний для успішної професійної діяльності.

В сучасних реаліях розвитку системи вищої освіти України, в контексті інтеграції її в Європейський освітній простір, особливої значущості набуває якість освіти як ключовий фактор успішності, що складає правовий і етичний аспект модернізації європейської та національної освіти. Тому створення системи внутрішнього забезпечення якості освіти (ВЗЯО) в академії стало першочерговим завданням у реалізації освітніх програм.

Система ВЗЯО в академії передбачає п'ять організаційних рівнів. Перший – здобувачі вищої освіти залучаються до ВЗЯО через участь у опитуваннях та внесення пропозицій щодо покращення освітніх програм через органи студентського самоврядування. Другий рівень освітньої програми – гаранті освітніх програм, кафедри, групи забезпечення освітніх програм, представники роботодавців, викладачі забезпечують реалізацію, поточний моніторинг освітніх програм. На третьому рівні організація внутрішнього забезпечення якості здійснюється відділом освітньо-наукової підготовки, який здійснює впровадження та адміністрування освітніх програм, а також консультативними органами роботодавців. Четвертий рівень загальноакадемічних підрозділів – центр забезпечення якості освіти, загально академічні підрозділи, залучені до реалізації системи внутрішнього забезпечення

якості, вони здійснюють внутрішні експертизи освітніх програм, моніторинг якості освітньої діяльності академії, формують рекомендації щодо прийняття загальних рішень. П'ятий рівень – ректор, проректори, Вчена рада академії визначають стратегію і політику щодо ВЗЯО, приймають загальні рішення щодо забезпечення якості освіти, затверджують нормативні акти, програми дій щодо ВЗЯО, приймають рішення про затвердження та закриття освітніх програм. Практика свідчить, що розбудована система внутрішнього забезпечення якості освіти в академії є дієвою.

Окремо необхідно зупинитися на створенні академією необхідних умов для організації сучасного освітнього процесу.

Так, для успішної реалізації освітніх програм академія має сучасні і якісні матеріально-технічні ресурси для навчання. Всі аудиторії, в яких проходять заняття, забезпечені сучасним технічним обладнанням, у них є пристрої для застосування ІТ-технологій навчання, бездротовий доступ до мережі Інтернет, дидактичні матеріали. Практичні заняття з окремих дисциплін проводяться у спеціалізованих аудиторіях та лабораторіях Вільного освітнього простору. Це сучасні тренінгові зали, конференц-зала, кабінети Нової української школи, Stem-освіти, інформаційно-комунікативних технологій, сенсорні кімнати тощо. Створено арт-простір, який має зони для відпочинку, тренінгових занять та здійснення самопідготовки. Під час навчання використовуються ресурси музею «Розвиток освіти Одещини», Сквородинської світлиці, науково-педагогічної бібліотеки академії та наукових бібліотек міста і країни. Особлива увага приділена навчанню осіб з особливими освітніми потребами. В академії працюють фахівці з цих питань, забезпечена сучасна матеріальна база, що вирізняє академію з-поміж ЗВО Одеської області, є можливість не тільки задовольнити особливі освітні потреби, але і надати методичну допомогу з цих питань.

Сильною стороною наших освітніх програм є дієва співпраця зі стейкхолдерами. Передумовою ефективною взаємодії є навчання педагогів і керівників на курсах підвищення кваліфікації, їх участь у педагогічних конкурсах, конференціях, круглих столах, методичних заходах тощо. Можливість постійно взаємодіяти з стейкхолдерами забезпечує максимальне врахування їх потреб, інтересів, запитів, що реалізуються в освітніх програмах та сприяють їх удосконаленню.

Керівники закладів освіти, педагогічні та науково-педагогічні працівники беруть активну участь в аудиторних та позааудиторних заняттях, презентують успішні практики, власний позитивний досвід.

Зважаючи на те, що основою освітнього процесу є взаємодія його учасників, організація такої взаємодії будувалась на принципах відкритості, доступності, взаємоповаги суб'єктів освітнього процесу. Так, запровадження навчання в магістратурі та аспірантурі відбувалось в умовах пандемії, а сьогодні виклики посилені ще воєнною російською агресією. Тому підтримка здобувачів вищої освіти є пріоритетною. З цією метою на початку кожної екзаменаційної сесії з магістрантами проводяться мотиваційні зустрічі, на які запрошуються психологи і фахівці. Ці зустрічі спрямовані на посилення відчуття безпеки, впевненості в собі, власної значущості, цінності життя, свободи, освіти, особистісного зростання тощо. Мотиваційні зустрічі допомагають зануритись в навчальний процес, в освітнє середовище. Для підтримки аспірантів організуються ресурсні зустрічі, які сприяють продуктивній освітній та науковій діяльності.

Відтак, реалізація магістерських і аспірантської освітніх програм сприяє професійному зростанню здобувачів. Сьогодні випускники магістерських освітніх програм успішно працюють керівниками закладів освіти, відділів освіти, вчителями загальноосвітніх закладів освіти, викладачами фахової передвищої та вищої освіти, продовжують навчання в аспірантурі.

Таким чином, якісна підготовка в академії педагогічних на науково-педагогічних кадрів на основі нових підходів є одним з шляхів реалізації регіональної освітньої програми щодо забезпечення Одеської області сучасними висококваліфікованими працівниками в сфері освіти.

Подальші наші наукові розвідки спрямовуються на дослідження інноваційного потенціалу процесу удосконалення підготовки педагогічних та науково-педагогічних кадрів, вивчення можливостей і запровадження нових спеціальностей у сфері освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Освітньо-професійна програма «Педагогіка середньої освіти» галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки для другого (магістерського) рівня вищої освіти. https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_329/files/opp_pso_2022.pdf
2. Освітньо-професійна програма «Педагогіка вищої школи» галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки для другого (магістерського) рівня вищої освіти. https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_329/files/opp_pvsh_2022.pdf
3. Освітньо-професійна програма «Освітній менеджмент у педагогічних системах» галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки для другого (магістерського) рівня вищої освіти. https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_329/files/opp_omps_2022_4.pdf

4. Освітньо-наукова програма галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_400/files/op_aspir_2021_2.pdf
5. Стратегія розвитку Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/746960/sitepage_192/files/merged_1.pdf.

REFERENCES

1. Osvitno-profesiina prohrama «Pedahohika serednoi osvity» haluzi znan 01 Osvita/Pedahohika spetsialnosti 011 osvitni, pedahohichni nauky dlia drugoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity. https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_329/files/opp_pso_2022.pdf
2. Osvitno-profesiina prohrama «Pedahohika vyshchoi shkoly» haluzi znan 01 Osvita/Pedahohika spetsialnosti 011 osvitni, pedahohichni nauky dlia drugoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity. https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_329/files/opp_pvsh_2022.pdf
3. Osvitno-profesiina prohrama «Osvitnii menedzhment u pedahohichnykh systemakh» haluzi znan 01 Osvita/Pedahohika spetsialnosti 011 osvitni, pedahohichni nauky dlia drugoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity. https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_329/files/opp_omps_2022_4.pdf
4. Osvitno-naukova prohrama haluz znan 01 Osvita/Pedahohika spetsialnosti 011 osvitni, pedahohichni nauky dlia tretoho (osvitno-naukovoho) rivnia vyshchoi osvity. https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_400/files/op_aspir_2021_2.pdf
5. Stratehiia rozvytku Komunalnogo zakladu vyshchoi osvity «Odeska akademiia neperervnoi osvity Odeskoi oblasnoi rady». https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/746960/sitepage_192/files/merged_1.pdf

Liubov Zadorozhna,

Candidate of Philosophical Sciences,
rector of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odesa, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0006-5797-8204>

Viktoriia Yahodnikova,

Doctor of Pedagogical sciences, Professor,
pro-rector for Scientific-Pedagogical and Innovative Activity
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odesa, Ukraine
<http://orcid.org/0000-0001-5050-2189>

Nelya Kuznetsova,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
head of the Department of Pedagogy and Educational Management
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odesa, Ukraine
<http://orcid.org/0000-0002-5530-5544>

TRAINING OF TEACHING AND SCIENTIFIC PEDAGOGICAL STAFF: NEW APPROACHES AND WAYS OF IMPLEMENTATION

Abstract. *The article presents the academy's experience in training pedagogical and scientific-pedagogical staff based on new approaches. The relevance of the implementation of training second (Master) level students on the educational and professional programs «Pedagogy of Secondary Education», «Educational Management in Pedagogical Systems», «Pedagogy of Higher School» and the third (educational-scientific) level on the educational-scientific program of the specialty 011 Educational, Pedagogical Sciences is substantiated. The peculiarities of educational programs are revealed, new approaches to the training of pedagogical and scientific-pedagogical staff and their implementation are defined.*

Key words: *educational program, approaches, students of higher education, pedagogical and scientific-pedagogical staff, workers in the field of education, magistracy, postgraduate studies.*

Дата надходження до редакції: 25 січня 2023 року

© Задорожна Л. К., Ягоднікова В. В., Кузнецова Н. В., 2023

Здрагат Світлана Геннадіївна,
кандидат соціологічних наук,
старший викладач кафедри філософії освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна,
<http://orcid.org/0000-0002-2574-1927>

БАГАТОВЕКТОРНІСТЬ, МОБІЛЬНІСТЬ ТА ГНУЧКІСТЬ ЗМІСТУ Й ФОРМ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ФАХОВОГО РІВНЯ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті обґрунтовуються актуальні теоретичні та практичні засади формування організаційної моделі роботи з керівниками закладів освіти у системі післядипломної педагогічної освіти. Пропонується розглянути деякі практичні підходи до формування методичного змісту підвищення кваліфікації менеджера закладу освіти (з досвіду роботи).*

***Ключові слова:** освіта, керівник закладу освіти, підвищення кваліфікації менеджера шкільної освіти, професійний розвиток керівника освітнього закладу.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства, євроінтеграційні процеси вивели на перший план розвиток людських ресурсів на засадах людиноцентризму, актуалізували нові умови формування кадрового потенціалу на місцях. Особистість, її потреби і розвиток сьогодні визнано основними передумовами процесу, змістом соціальної політики кожної держави, складовою національного багатства.

З огляду на це, очевидно, що система освіти має відіграти ключову роль у забезпеченні сталого, динамічного розвитку сучасного суспільства, а формування наукового, науково-педагогічного, педагогічного й загалом інтелектуального потенціалу України має стати пріоритетним напрямом державної освітньої політики.

Проте існує протиріччя між суспільною потребою модернізації всієї системи освіти на засадах гуманістичних та демократичних цінностей суспільства знань, потребою високого рівня професіоналізму керівників освітніх закладів і наявними можливостями системи післядипломної педагогічної освіти щодо забезпечення належної якості освіти. У свою чергу, розвиток професіоналізму керівників і педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти характеризується також низкою протиріч між:

- суспільною формою управлінської та педагогічної діяльності, колективним характером праці, що зумовлює міжособистісну взаємодію, та індивідуальною формою опанування управлінських і педагогічних технологій кожним учасником освітнього процесу;
- об'єктивними вимогами суспільства до особистості та діяльності керівників та обмеженістю умов для розвитку їхнього професіоналізму в повсякденній практиці;
- зосередженістю свідомості керівників на минулому соціальному досвіді та необхідністю орієнтації їх на майбутні зміни в освіті;
- необхідністю забезпечення розвитку освітніх інституцій, що потребує інноваційних підходів, і особистою неготовністю педагогів до впровадження інновації (Карташова та ін., 2020).

Розв'язання цих протиріч лежить в основі всієї системи безперервного професійного розвитку керівників освітніх закладів у післядипломній педагогічній освіті, а саме: врахування тенденцій розвитку суспільства, на опанування нового змісту та педагогічних технологій, на впровадження інновацій, на розвиток умінь зіставляти локальні проблеми своєї управлінської та педагогічної діяльності із загальнодержавними пріоритетами, на вмотивованість власного професійного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі тенденції посилення взаємодії педагогічної науки з практикою, запровадження інновацій на всіх рівнях освіти, зростання вимог до рівня професіоналізму педагогів зумовлюють нові підходи до визначення напрямів, змісту та технологій цілісного професійного розвитку сучасного управлінця, що пов'язано з необхідністю забезпечення визначеної державою стратегії розвитку освіти.

Одними з перших розробників теоретичних засад безперервної освіти стали П. Ленгранд, Е. Фор, Ф. Кумис. Сьогодні проблемами безперервної професійної педагогічної освіти присвячено чисельні наукові праці (В. Бондар, В. Кремень, С. Крисюк, В. Маслов, В. Олійник, Л. Сергеева, М. Скрипник, Т. Сорочан).

Проблема управління професійним розвитком керівників освітніх закладів актуалізується у зв'язку з потребою реалізації державної політики в галузі освіти та необхідністю підвищення їх загальної та професійної культури, створення умов, що забезпечують відповідність їх професійного рівня запитам і потребам вчителів. Саме питання теорії та практики управління професійним розвитком педагогічних працівників – керівників закладів загальної середньої освіти, спеціальних шкіл, навчально-реабілітаційних центрів, дитячих будинків у фокусі уваги інституції післядипломної

педагогічної освіти (Сидоренко та ін., 2017).

В умовах, що склалися в Україні, проблема становлення професійного розвитку керівника закладу освіти та забезпечення умов для його ефективного професійного зростання набула стратегічного значення, адже саме від цього залежить формування кадрового потенціалу закладу освіти. Підтвердження ми знаходимо у Законах України «Про освіту» (2017) та «Про повну загальну середню освіту» (2020); у Професійному стандарті «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» (2021), де визначено професійні компетентності керівника закладу освіти.

Вкрай важливо вирішити проблему мобільності, багатовекторності та гнучкості змісту у системі підвищення професійно-фахового рівня керівника закладу освіти. Новий зміст і завдання сучасної системи освіти потребують особливої уваги до особистості та її професійного розвитку. Особливістю управління професійним розвитком керівників освітніх закладів є те, що ми працюємо з досвідченою аудиторією, яка вже володіє певними знаннями і практичними навичками виконання своєї роботи і може критично ставитися до навчального матеріалу, але, водночас, переповнена бажанням отримати саме ту інформацію, яка потрібна для професійної діяльності.

Тому, головними завданнями щодо професійно-фахового зростання керівників можуть виступати: забезпечення ефективного виконання функціональних обов'язків; підвищення гнучкості управління і придатності до інновацій; підвищення фахового зростання, адаптація керівників до нового змісту та технологій управлінської діяльності. Управління професійним розвитком є провідним чинником становлення висококваліфікованих керівників, оскільки враховуються як потреби закладу, так і потреби суспільства.

Мета статті – запропонувати та розглянути деякі підходи до формування організаційної моделі роботи з керівниками закладів освіти на основі системно-цільового проектування у системі післядипломної педагогічної освіти.

Формат роботи структурного підрозділу, який опікується створенням системи роботи з керівниками закладів освіти, може здійснюватися на основі системно-цільового підходу з використанням проектних технологій у моделі організації роботи підрозділу та його складових. Системний підхід забезпечує цілісне бачення у взаємодії всіх структурних складових професійного розвитку керівника та надає можливості дотримуватись системності, відслідковувати наступність і нести відповідальність за результати та наслідки своєї роботи.

Використання системного підходу у післядипломній педагогічній освіті передбачає встановлення багатокомпонентної структури самої системи та з'ясування внутрішніх зв'язків між її окремими елементами, що реалізує функціонал системи післядипломної освіти: удосконалення науково-теоретичної і методичної підготовки, професійної майстерності, розширення загальнокультурного рівня керівників закладів позашкільної і середньої освіти та органів управління освітою.

Зміни, що відбуваються в суспільстві та освіті, вимагають постійного розвитку нових управлінських компетенцій сучасного керівника: здатність до стратегічного мислення та планування, здатність ефективно управляти людськими ресурсами, готовність до нестандартних фахових дій, відповідальності та самостійності в прийнятті рішень тощо.

Сьогоднішня практика модернізації процесу управління професійним розвитком керівників в системі післядипломної освіти, з одного боку, стимулює пошук нових прогресивних управлінських моделей, з іншого, стимулює процес цілеспрямованого, теоретичного їх упровадження. Отже, виникає об'єктивна необхідність постійного оновлення змісту та форм підвищення професійно-фахового рівня керівників ЗЗСО що забезпечує багатовекторність їх підготовки.

Принципами, на яких базується формування проблематики курсів удосконалення керівника у системі післядипломної роботи, є системність, наступність та актуальність. Теми, які визначаються для опанування керівниками закладів освіти під час курсової підготовки, спрямовані на організацію та створення якісного освітнього середовища. Курсова тематика створює умови та надає можливість підвищити кваліфікацію керівнику з питань організації методичного простору в закладі освіти, питань фінансового та правового аспекту роботи керівника закладу, одним з актуальних питань є проблематика щодо якості освіти. При формуванні тематики курсової підготовки є необхідність постійно враховувати запити та побажання слухачів, які можливо отримувати під час анкетування. Таким чином, доцільно запропоновувати теми, які спрямовані на організацію та створення якісного освітнього середовища, наприклад: «Управління педагогічними системами закладу освіти», «Моделювання освітнього середовища закладу», «Менеджмент освітньої організації», «Комплексна безпека освітньої організації», «Педагогіка партнерства: сучасний формат управління закладом освіти», «Управління інклюзивним середовищем в закладі освіти на засадах педагогіки партнерства», «Організація освітнього процесу в спеціальних закладах та навчально-реабілітаційних центрах» та ін. На підвищення професійних компетенцій керівника с питань організації методичного простору в закладі освіти, наприклад: «Методична робота в закладі освіти в умовах змін», «Освітні програми

ЗЗСО: проектування та управління реалізацією», «Педагог та здобувач освіти у новому форматі освітнього процесу», «Конструювання шкільної персоніфікованої системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників», «Технології тайм-менеджменту в професійній діяльності керівника закладу освіти», «Консультації та супервізія як сучасні форми підтримки професійного розвитку педагогів», «Успішне лідерство: від теорії до практики», «Формування базової культури особистості у закладах інституційного догляду та виховання», «Формування толерантної особистості в контексті людиноцентристської парадигми освіти» та ін. Задля висвітлювання питань фінансового та правового аспекту роботи керівника закладу можливо запропонувати такі курси, як: «Фінансові аспекти управління освітньою організацією», «Правові засади професійної діяльності педагогічних працівників в умовах змін» та ін. Проблематику щодо забезпечення якості освіти можливо реалізувати такими темами курсів, як: «Внутрішня система оцінки якості освіти ЗЗСО: організаційний, методичний та управлінський супровід», «Самооцінювання роботи закладу освіти», «Заклад освіти – простір безпеки: створюємо разом» та ін.

Також одним з напрямів системи роботи з керівними кадрами є робота з працівниками ЦПРПП, які безпосередньо працюють та мають можливість впливу на керівництво закладу освіти, тому проблематика курсів підвищення кваліфікації, яка враховує етап становлення центрів, може включати такі теми: «Функції та ролі консультанта ЦПР ПП», «Консультанти ЦПР ПП: професійний розвиток та нові соціальні ролі» та ін.

Велике значення з точки зору мобільності та гнучкості має така форма курсового впливу як корпоративні курси, тематика яких спрямовується на розвиток закладу освіти, для прикладу можливо запропонувати такі теми: «Проектування внутрішньої системи якості освіти закладу», «Педагогічний дизайн: стратегія планування уроку як розвивального відкритого освітнього середовища», «Ресурси професійного зростання та потенціал особистості педагогічного працівника закладу освіти», «Моделювання якості освітньої діяльності: від теорії до практики», «Професійний стандарт учителя: траєкторія успіху», «Міждисциплінарний підхід як основа сучасного уроку» та ін.

Важливе місце в системі роботи з керівними кадрами закладів займає робота у період поза проведення курсів підвищення кваліфікації. Тому, одним з основних завдань системи післядипломної роботи є створення умов для керівники, які мають можливість підвищити свою кваліфікацію через різноманітні додаткові форми організації навчання: конференції, круглі столи, постійно діючі семінари, Школи, науково-практичні семінари, семінари-практикуми, вебінари, тренінги, дискусійні платформи, консультації та ін.

Однією з системних форм роботи в період поза курсами з керівниками закладів освіти може бути проведення семінарів, що діють на постійній основі або «Шкіл керівника». Такий формат передбачає навчання на декількох сесіях, терміном до року, на яких опрацьовується певна проблематика з стабільною групою учасників. Це надає можливість мобільно та гнучко реагувати на запити та потреби керівника в залежності від проблем та викликів, що виникають під час роботи. Наприклад, використовуючи певний досвід робот, можливо запропонувати постійно діючі семінари з тем: «Дизайн сучасного уроку», «Формування освітнього простору закладу освіти в умовах децентралізації: управлінський аспект», «Конвергентна освіта – освіта для майбутнього», «Інтеграція позашкільля в освітню практику»; щодо роботи Шкіл для керівників закладів освіти можливо запропонувати теми: «Проактивний керівник – якісна освіта», «Якісна освіта кожному здобувачу освіти» та ін. Школу для консультантів ЦПРПП – «Консультант центру професійного розвитку педагогів як соціальний лідер в освітньому середовищі» та ін. Базуючись на досвіді своєї роботи можливо визначити, що така форма роботи показала себе як ефективна, результативна та продуктивна, яка дозволяє системно та більш глибоко розкрити певний напрям діяльності керівника закладу освіти. Позитивні відгуки щодо такої форми підвищення кваліфікації прослідковувались у відгуках та побажаннях під час анкетування та рефлексії. Доцільно використовувати роботу творчих груп як форму роботи з керівним складом, наприклад: творча група: «Естетичне виховання засобами педагогіки Монтесорі» та творча група «Системний підхід до підвищення кваліфікації педагогів інтернатних закладів в міжкурсовий період». Ця форма роботи зарекомендувала себе як достатньо продуктивна, вона дає можливість оперативної та мобільно створювати проблемне поле та у колі однодумців шукати ефективні шляхи вирішення проблем, але недоліком роботи творчих груп є недостатня розповсюдженість узагальнюючих матеріалів, напрацювань та рекомендацій за наслідками розробки з певних тем.

Великий вплив на формування та розвиток управлінських компетенцій/й керівника закладу освіти відіграє така класична форма роботи з педагогами як семінар, науково-практичний семінар, семінар – тренінг, семінар – практикум. Ці форми роботи дають можливість охопити велику палітру питань зі сфери професійної діяльності керівника школи. Таким чином, базуючись на досвіді роботи з керівними кадрами можливо запропонувати для опрацювання через семінари актуальні питання:

- науково-практичні семінари: «Діяльність адміністрації ЗЗСО щодо вивчення та оцінювання професійних компетенцій педагогів»; «Системний підхід до підвищення кваліфікації педагогів інтернатних закладів у міжкурсовий період», «Формування комунікативної компетентності консультантів центрів професійного розвитку педагогів на засадах соціального партнерства», «Керівництво та лідерство: стратегія, тактика, перспектива (для керівників опорних закладів)», «Становлення соціально-орієнтованої особистості у Вальдорфській школі» та ін.;

- семінари-практикуми: «Розвиток інноваційної культури керівників ЗЗСО», «Академічна культура суб'єктів освітнього процесу», «Внутрішня система забезпечення якості освіти: концепція, стратегія, план розвитку закладу освіти», «Тайм-менеджмент в діяльності керівника закладу освіти», «Трансформація підходів до управління закладом освіти в умовах децентралізації», «Створення ефективної моделі внутрішнього моніторингу у закладі загальної середньої освіти» та ін.;

- семінар-тренінг «Вектор змін діяльності керівника сучасного закладу освіти», «Соціально-педагогічна модель діяльності опорного закладу в умовах Нової української школи» та ін.;

- круглий стіл «Мотиваційний компонент творчої діяльності учасників освітнього процесу вальдорфських шкіл», «Організаційні уміння та навички керівника освіти» та ін.

Поряд з класичними формами роботи можна запропонувати для використання нові форми роботи такі як: фасилітаційні сесії з проблем: «Автономія закладу освіти: педагогічний та фінансовий аспекти», «Трансформація підходів до управління закладом освіти в умовах децентралізації», методичний кластер «Соціальне партнерство – майстерня майбутнього», мережева управлінська майстерня «Ефективне впровадження інформаційно-цифрових технологій в управлінську та освітню діяльність», коворкінг з особистісного розвитку педагога «Технологія селф-коучингу».

У системі роботи з керівними кадрами надається підтримка керівнику закладу освіти у формі консультування. Для налагодження прямої комунікації, підтримки, взаємної підтримки, оперативного інформування (соціальні мережі, наприклад, телеграм- канал, чат).

Для прикладу організації роботи структури та її підрозділів, які працюють з керівним складом, пропонуємо для застосування організаційну модель на основі системно-цільового підходу з використанням проектних технологій, тобто «проект у проекті». Кожен підрозділ структури організує свою роботу через проектну діяльність, яка спрямовується на реалізацію загального Проекту усієї структури, що забезпечує цілісність системи роботи з керівниками закладів освіти. Такий підхід надає можливість цілісно та системно організувати роботу з такою цільовою групою, як менеджери освіти та забезпечити реалізацію науково-дослідної теми самої структури та науково-методичних тем структурних підрозділів на основі інновації педагогічної науки та практики. Такий загальний Проект та «підпроекти» можуть бути розрахованими на 5 років і кожного року доцільно підводити підсумки на щорічній регіональній науково-практичній конференції, де аналізується робота усіх підрозділів структури та вибудовуються перспективи подальшого розвитку, де щорічно підіймаються та обговорюються питання поширення палітри проблематики як курсового так й міжкурсівного спрямування, що створює умови: мобільності та гнучкості реагування на сучасні виклики з якими стикаються керівники закладів освіти; оновлення змісту і форм роботи з керівниками освітніх закладів, що в свою чергу мотивує керівників до підвищення свого професійного рівня; бажання скоріше освоїти роботу; зберегти колишню чи одержати вищу посаду; забезпечити гарантію стабільності чи зростання доходів; набути знання; розширити контакти; стати більш конкурентоспроможним на ринку праці, тощо.

Висновки. Система підвищення кваліфікації керівників освітніх закладів, яка пропонується, ґрунтується на концепції безперервної освіти та визначена як стратегічна, де головними принципами є системність, безперервність, індивідуалізація навчання, фундаменталізація, гуманізація та гуманітаризація. Здатність реагувати на швидкі соціально-економічні і техніко-технологічні умови дає змогу керівникам освітніх закладів швидше отримати результат, критично оцінити пропонувані інновації, брати участь в їх апробації та реалізації. Курси підвищення кваліфікації і методична робота з керівниками освітніх закладів у міжкурсовий період вимагає систематичного оновлення та поглиблення. Ця система спрямована на задоволення інтересів у професійному зростанні керівника школи, на вдосконалення навчальних процесів післядипломної освіти щодо удосконалення професійної компетентності менеджера освіти. В управлінні професійним розвитком керівників освітніх закладів необхідно впроваджувати організаційно-методичні заходи, що покликані докорінно змінити на краще його стан. Необхідно: використовувати сучасні методи навчання; сприяти розробці нових навчальних методик, наукових і навчальних посібників; впроваджувати гнучку взаємодію теоретичних і практичних аспектів управління професійним розвитком керівників освітніх закладів.

Сьогодні стає очевидним, що управління професійним розвитком керівників освіти неможливо без їхнього індивідуального вкладу у цей процес. Професійний розвиток керівників значною мірою залежить від майстерності самих керівників та ефективності системи підвищення кваліфікації,

яка повинна бути багатовекторною, гнучкою та динамічною, здатною створювати стабільний запас високо кваліфікаційних управлінців в освіті готових оперативно реагувати на швидкоплинні зміни, які відбуваються у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 464-IX (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
2. Закон України «Про освіту» (2017) № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Карташова, Л. А., Кириченко, М. О., & Сорочан, Т. М. (2020). Антикризовий менеджмент підвищення кваліфікації. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2(1), 1-10. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-7-9>
4. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» № 568- 21(2021). <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profesijnij-standart-kerivnika-direktora-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti>
5. Професійний розвиток педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників закладів освіти галузі знань 01 «Освіта» у системі підвищення кваліфікації: збірник освітньо-професійних програм: у 2-х ч. Ч. 1 / наукова ред., упорядкування В. В. Сидоренко, Я. Л. Швень. К.: Агроосвіта, 2019. 252 с.
6. Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології: *збірник матеріалів II-ї Всеукраїнської Інтернет-конференції 28 квітня 2017 р.* м. Київ / редкол.: В. В. Сидоренко, М.І.Скрипник, Я.Л.Швень. К.: ЦПППО, 2017. 424 с.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu» № 464-IX (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» (2017) № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Kartashova, L. A., Kyrychenko, M. O., & Sorochan, T. M. (2020). Antykryzovyi menedzhment pidvyshchennia kvalifikatsii . *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 2(1), 1-10. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-7-9>
4. Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy «Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu «Kerivnyk (dyrektor) zakladu zahalnoi serednoi osvity» № 568-21(2021). <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profesijnij-standart-kerivnika-direktora-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti>
5. Profesiinyi rozvytok pedahohichnykh, naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv i kerivnykiv zakladiv osvity haluzi znan 01 «Osvita» u systemi pidvyshchennia kvalifikatsii: zbirnyk osvithno-profesiinykh proham: u 2-kh ch. Ch. 1 / naukova red., uporiadkuvannia V. V. Sydorenko, Ya. L. Shven. K.: Ahroosvita, 2019. 252 s.
6. Profesiinyi rozvytok fakhivtsiv u systemi osvity doroslykh: istoriia, teoriia, tekhnolohii: zbirnyk materialiv II-yi vseukrainskoi Internet-konferentsii 28 kvitnia 2017 r. m. Kyiv / redkol.: V. V. Sydorenko, M. I. Skrypnyk, Ya. L. Shven. K.: TsIPPO, 2017. 424 s.

Svitlana Zdrahat,

Candidate of Sociological Sciences,
senior lecturer of the Department of Philosophy of Education
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-2574-1927>

MULTI-VECTOR APPROACH, MOBILITY AND FLEXIBILITY OF CONTENT AND FORMS OF THE PROFESSIONAL LEVEL DEVELOPMENT OF AN EDUCATION INSTITUTION DIRECTOR

Abstract. *The article substantiates actual theoretical and practical foundations of formation of organizational model of work with education institutions directors in the system of postgraduate pedagogical education. Certain practical approaches to the formation of methodological content of professional development of a school education manager (in accordance with the work experience) is proposed to consider.*

Key words: *education, education institution director, professional development of a school education manager, professional development of an education institution director.*

Дата надходження до редакції: 29 січня 2023 року

© Здрагат С. Г., 2023

УДК: 37.012:614.8](477.74)(045)

Красножон Наталя Володимирівна,
завідувачка науково-методичної лабораторії соціокультурного проектування
та розвитку безпечного освітнього простору,
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
<https://orcid.org/0000-0003-1099-7695>

ОСВІТА ОДЕЩИНИ: ІНДЕКС БЕЗПЕКИ

Анотація: Статтю присвячено опису технології формування безпечного освітнього середовища. В основу технології покладено ідею організаційно-діяльнісного проектування; запропоновано кроки конструювання фізично та психологічно безпечного освітнього середовища. Обстоюється думка, що програма чи проєкт з безпеки мають розроблятися на рівні конкретного закладу освіти і не можуть просто «переноситися» з одного закладу на інший. Обґрунтовується ідея про необхідність розроблення проєктів та програм безпечного освітнього середовища в трьох площинах: профілактична (попереджувальна) робота, дії (алгоритми дій) під час виникнення надзвичайної ситуації чи надзвичайної події, робота з наслідками.

Ключові слова: освітнє середовище, безпека, безпечне освітнє середовище, «Кодекс безпечного освітнього середовища», «Клас безпеки», «Педагог безпеки», принципи взаємодії.

В процесі реформування системи освіти, важливим кроком є побудова безпечного освітнього простору, зменшення рівня конфліктів між учасниками освітнього процесу шляхом впровадження відновних практик у освітній процес.

Такі негативні явища серед учнівської молоді, як насильство, булінг та кібербулінг, секстинг тощо, не можуть не турбувати громадськість, освітян і батьків.

Логічно, що виникає потреба створити безпечний освітній простір у закладі освіти, щоб захистити, убезпечити, запобігти наслідкам впливу на особистість несприятливих чинників.

Одним із варіантів усталити систему захисту та безпеки особистості в закладі освіти є створення й запровадження Кодексу безпечного освітнього середовища (КБОС). Уже напрацьовано позитивний закордонний досвід створення у закладах освіти подібних внутрішніх документів, де прописано правила закладу задля популяризації безпечного освітнього середовища.

Суспільство очікує від школи не лише статусу освітнього ресурсу, а й простору розвитку та співпраці як усередині, так і з зовнішнім світом. Сучасне освітнє середовище створює неповторне індивідуалізоване та персоналізоване враження, де у кожного є можливість відшукати себе. Аби дійти розуміння безпечного освітнього середовища, слід означити, що є освітнім середовищем загалом.

Середовище школи – це місце, де: зустрічаються і взаємодіють не лише учні та вчителі, а й батьки, мешканці району, гості школи; відбуваються не лише уроки, цікаві зустрічі, свята та концерти, але й лекції, семінари, тренінги тощо; діють відкриті лабораторії та майстерні у різних галузях науки, мистецтва й технологій.

Вітчизняні та закордонні науковці й практики трактують *освітнє середовище, як:* частину життєвого, соціального середовища людини, що є сукупністю всіх освітніх чинників, які безпосередньо чи опосередковано впливають на особистість у процесах навчання, виховання та розвитку; виховний простір, що формує особистість.

За сучасних швидкозмінних умов освітнє середовище школи не існує ізольовано від зовнішніх та внутрішніх впливів, що можуть спричиняти як позитивний результат, так і нести деструктивні загрози, небезпеки й ризики. Для протидії таким чинникам необхідно, щоб освітнє середовище навчального закладу було захищеним, безпечним.

Наразі, єдиного визначення поняття «безпека освітнього середовища» немає через різні підходи до розуміння його сутності. Йдеться про три аспекти цього поняття.

Так, дослідники, які вивчають *психологічно безпечне освітнє середовище* та коло проблем, пов'язаних з ним, вважають, що психотравмівні ситуації прямо чи опосередковано впливають на фізичне та психічне здоров'я особистості. Зокрема, до психотравмівних ситуацій в освітньому процесі належать: конфлікти у ланках «вчитель – учень», «учень – учень», «учень – батьки»; проблема адаптації в освітньому середовищі; атмосфера конкуренції між однолітками; надмірна вимогливість педагогів.

Якщо взяти до уваги екологічний аспект, то тут варто звернути увагу на дослідження С. Совгіри, яка зазначає, що *екологічно безпечне освітнє середовище* – це система психолого-педагогічних умов, впливів і можливостей, які забезпечують захищеність особистості від негативного впливу екологічних чинників, що визначають оптимальність взаємодії зі світом природи.

Не менш важливим є *інформаційна* частина безпеки освітнього середовища, яка через застосування

інформаційно-комунікаційних технологій в освіті здійснює масовий, глобальний вплив на особистість.

Серед негативного впливу інформації на сучасне освітнє середовище дослідниця виокремлює: відсутність належних механізмів контролю якості інформації, доступної через сучасні телекомунікаційні технології, що породжує проникнення в освітній простір великого обсягу недостовірної інформації; неконтрольоване проникнення інформації сумнівного, агресивного змісту, яка може сприяти виникненню насильства, булінгу, кібербулінгу тощо.

Таким чином, *безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, в якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримано прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу* (Цюман, 2018).

Визначено чотири ознаки безпечного освітнього середовища. По перше, це якість міжособистісних взаємин, які визначають: *позитивні чинники*: довіра доброзичливість схвалення толерантність; *негативні чинники*: агресивність конфліктність ворожість маніпулятивність. По друге, це захищеність в освітньому середовищі – оцінка відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього простору. Часто жертвами насильства стають певні категорії дітей, зокрема ті, які: мають фізичні недоліки, особливості зовнішності та (або) поведінки; страждають від хвороб; мають низький рівень інтелекту та труднощі в навчанні; відчувають страх перед школою; мають погані соціальні навички або не мають досвіду життя в колективі («домашні діти»). Щоб унеможливити насильство та створити безпечне освітнє середовище, кожен учасник освітнього процесу повинен мати уявлення не тільки про те, що вважають насильством, але як мінімізувати ризики та небезпеки і створити умови для внутрішньої безпеки та безпеки референтного довкілля. Це можливо лише завдяки спільній цілеспрямованій діяльності педагогів, учнів і батьків. По третє, це комфортність в освітньому середовищі – оцінка емоцій, почуттів та переживань, що домінують у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу. Нерозвиненість системи психологічної допомоги в освітній установі може призвести до неефективного психологічного супроводу дитини, а у педагогів – емоційного вигорання, і, як наслідок, спричинити професійну деформацію, що і в першому і в другому випадку є серйозною загрозою психічному здоров'ю особистості. Остання ознака, це задоволеність освітнім середовищем – задоволення базових потреб дитини у: допомозі та підтримці; збереженні та підвищенні її самооцінки; пізнанні та діяльності; розвитку здібностей і можливостей (Цюман, 2018).

Основна характеристика процесу взаємодії учасників освітнього середовища – це особистісно-довірливе спілкування, відсутність якого спричиняє досить негативні наслідки, як-от: емоційний дискомфорт; небажання висловлювати свою точку зору, думку; негативне ставлення до себе; втрата особистої гідності; небажання звертатися по допомогу; ігнорування особистих проблем і труднощів інших дітей та дорослих; неухважність до прохань і пропозицій.

Робота над створенням освітнього середовища не припиняється з досягненням певного результату – це безперервний процес: реагування на нові виклики життя; пошуку нових можливостей, ресурсів; генерування ідей та правил.

Спробуємо з'ясувати, що входить до питань безпечного освітнього середовища та як його впровадити у закладі освіти.

Головним правилом для усіх дій працівників закладу освіти є необхідність діяти у найкращих інтересах дитини. Кожен працівник закладу повинен ставитися до дітей з повагою та враховувати їхні потреби. Використання працівником будь-якої форми насильства проти дитини є неприйнятним. Тому одним з варіантів компенсувати прогалини, які зустрічаються в системі захисту та безпеки особистості у закладі освіти, є створення та запровадження в кожному закладі освіти Одещини «Кодексу безпечного освітнього середовища» (далі – КБОС). Сьогодні існує позитивний зарубіжний досвід створення подібних внутрішніх документів, у яких прописані правила закладу в сфері популяризації безпечного освітнього середовища.

Підґрунтям створення документу є матеріали Методичного посібника «Кодекс безпечного освітнього середовища», Київ 2018, МОН України, ВБО Український фонд «Благополуччя дітей». КБОС відповідає правилам і процедурам, що застосовуються в закладі для захисту прав, благополуччя учасників освітнього процесу та реалізується через розробку та запровадження закладом освіти критеріїв безпеки дітей та дорослих через знайомство з особливостями функціонування безпечного освітнього середовища. Разом з тим, документ КБОС адресовано здобувачам освіти, вчителям, батькам, персоналу опорного закладу, які зобов'язані виконувати правила та дотримуватися положень. Отже, *Кодекс безпечного освітнього середовища* – це внутрішній документ закладу освіти, що: регулює діяльність закладу щодо запобігання порушенням прав особистості на безпеку; визначає способи підтримання та втручання в ситуації, загрозливі життю, здоров'ю та благополуччю

особистості.

У КБОС визначають критерії фізичної, психологічної, соціальної, інформаційної безпеки учнів, відповідно до яких і розробляють конкретні дії, визначають заходи, процедури, що допоможуть учасникам освітнього процесу у випадках ризиків та загроз. У КБОС чітко прописують: дії, що стосуються захисту дітей від загроз, ризиків під час перебування у закладі; рекомендації з забезпечення комфортних умов життєдіяльності учнів та вчителів. Положення КБОС розроблюють усі учасники освітнього процесу – учні, педагоги і батьки – тобто враховуючи потреби і визначаючи обов'язки кожної групи. Основні завданнями КБОС є: виявлення чинників, що перешкоджають безпеці учасників освітнього процесу; відпрацювання системи узгоджених поглядів і уявлень учнів, педагогів, психологів, батьків на освітнє середовище школи; обґрунтування умов організації безпечного освітнього середовища та вимоги (критерії) до його ефективної організації для кожного учасника освітнього процесу; розроблення мінімальної та доступної програми навчання для учнів, педагогів, батьків; формулювання конкретних рекомендацій учням, педагогічним працівникам, адміністрації школи, батькам щодо організації безпечного середовища в закладі. Таким чином, КБОС містить конкретні та чіткі правила поведінки усіх учасників освітнього процесу у навчальному закладі (мої права закінчуються там, де починаються твої права); допомагає виявити небезпечні ситуації та належно реагувати на них, запроваджуючи чіткі процедури втручання (що і коли потрібно робити, хто повинен робити, до кого звернутися, які документи оформити, за яким зразком). Зокрема, у випадках, коли необхідно оперативно прореагувати та втрутитися в ситуацію (насильство зі сторони батьків, опікунів, учителів, конфлікти між учнями, булінг тощо); забезпечує виконання вимог законодавства щодо гарантування безпеки усім учасникам освітнього процесу закладу (Цюман, 2018).

Крім цього, одним із важливих викликів воєнного сьогодення є безпека дітей, навчання їх правильній поведінці в екстремальних ситуаціях. З цією метою в Україні стартував пілотний проєкт «Клас безпеки», метою якого є систематична підготовка дітей та молоді з питань правил дорожнього руху, цивільного захисту, особистої безпеки, здорового способу життя, ознайомлення з правилами пожежної, мінної безпеки, формування навички самозахисту, надання домедичної допомоги, рятування в умовах надзвичайних ситуацій. Проєкт реалізується в рамках ініціативи МВС, Нацполіції, ДСНС та МОН України.

В листопаді 2022 року на Одещині на базі закладу освіти у Білгород-Дністровському районі був відкритий перший «Клас безпеки». Сьогодні в області в закладах освіти вже функціонують сорок дев'ять «Класів безпеки» і щотижня з'являються нові. «Клас безпеки» – це спеціально обладнані кімнати, де школярам легше вивчати правила поведінки у разі надзвичайних ситуацій. Класи можуть розміщуватися в закладах освіти будь якого рівня. Це саме те місце, в якому можна задавати будь-яке питання стосовно власної безпеки та оперативно отримувати відповіді. У кожному класі є декілька локацій, які облаштовуються інформаційними листівками, друкованою поліграфічною продукцією, розробленою ДСНС України спільно з Дитячим фондом ООН UNICEF Ukraine, інтерактивними матеріалами, актуальними відеороликами, макетами та муляжами вибухонебезпечних предметів, іграшками та навчальними іграми, форменим спецодягом, інструментом та інвентарем оперативних служб та іншим. Війна змусила кожного замислитися над тим, що найважливішим та найціннішим є життя, а його синонім, це безпека. Тому налагоджуючи комунікації залучаємо правоохоронців, рятувальників, медиків, освітян, громад, батьківського та учнівського самоврядування до створення безпекових освітніх просторів аби спонукати учнів бути відповідальними за власну безпеку та навчити їх жити у сучасних умовах.

У «Класах безпеки» учні вивчають правила пожежної безпеки, поводження з вибухонебезпечними предметами, як поводитись під час сигналу «Повітряна тривога» та багато інших важливих тем з безпеки. А навчають школярів співробітники ДСНС та поліції разом із педагогами.

Очільник поліції Одеського регіону Микола Семенишин зазначив, що створення безпечного середовища є пріоритетним напрямком для Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, освітян, громад. Тому на Одещині продовжується реалізація безпекових проєктів та розпочата така ініціатива, як «Вихователь безпеки». Цей проєкт спрямований на запобігання, раннє виявлення, усунення й недопущення правопорушень серед дітей на території закладів освіти та на прилеглих до них територій. З цією метою у серпні 2022 року було підписано Меморандум про співпрацю та партнерство представниками ГУНП в Одеській області, ГУ ДСНС України в Одеській області, Департаменту освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації, Савранської селищної ради та Вигодянської сільської ради.

Зазначимо, що метою проєкту «Вихователь безпеки» є забезпечення кожного закладу освіти фахівцем, який виявлятиме, припинятиме і не допускатиме в подальшому правопорушень в дитячому середовищі, забезпечуватиме охорону безпеки під час проведення освітніх заходів, контролюватиме

дотримання прав дитини на здобуття освіти, проводитиме профілактичну роботу з учасниками освітнього процесу.

Отже, основним завданням сучасної школи є створення безпечного освітнього середовища, а також забезпечення прав, свобод та інтересів дітей. Сучасний освітній заклад виконує функції не тільки навчання, а насамперед створює простір для повноцінного розвитку здобувачів освіти, стає осередком успішних креативних щасливих людей. Для реалізації цього завдання необхідна атмосфера фізичного, соціального та психологічного комфорту всіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цюман, Т. П. (Ред.). (2018). «Кодекс безпечного освітнього середовища» <https://www.pedrada.com.ua/article/2614-bezpechne-osvtn-seredovishche-zakladu-osvti>
2. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463–IX, зі змінами. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
3. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
4. Організація протидії та попередження булінгу (цькуванню) в закладі освіти. <https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/deps/ps/buling/module2/konspekt.pdf>
5. Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2022 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1770-р. <https://usnd.to/C8ya>.

REFERENCES

1. Tsiuman, T. P. (Red.). (2018). «Kodeks bezpechnoho osvithnoho seredovishcha». <https://www.pedrada.com.ua/article/2614-bezpechne-osvtn-seredovishche-zakladu-osvti>
2. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu : Zakon Ukrainy vid 16.01.2020 № 463-IX, zi zminamy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
3. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity, zatverdzhenyi postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.09.2020 № 898. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
4. Orhanizatsiia protyidii ta poperedzhennia bulinhu (tskuvanniu) v zakladi osvity. <https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/deps/ps/buling/module2/konspekt.pdf>
5. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Natsionalnoi stratehii rozbudovy bezpechnoho i zdorovoho osvithnoho seredovishcha u novii ukrainskii shkoli na 2022 rik: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 hrudnia 2021 r. № 1770-r. <https://usnd.to/C8ya>

Natalya Krasnozhon,

Head of the Scientific and Methodological Laboratory
of Socio-Cultural Design and Development of Safe Educational Space
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,

Odesa, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-1099-7695>

EDUCATION OF ODESA REGION: SAFETY INDEX

Abstract. *In the process of reforming the education system, an important step is the construction of a safe educational space, reducing the level of conflicts between participants in the educational process by implementation of restorative practices into the educational process.*

One of the options for establishing a system of protection and safety of a personality in an educational institution is the creation and implementation of the Safe Educational Environment Code (SEEC). Positive foreign experience has already been gained in creating similar internal documents in educational institutions, where the rules of the institution are written to promote a safe educational environment.

Domestic and foreign scientists and practitioners interpret the educational environment as: a part of a person's life, social environment, which is a set of all educational factors that directly or indirectly affect a person in the processes of study, education and development; an educational space that forms a personality.

Currently, there is no single definition of such concept as «safety of the educational environment» due to different approaches to the understanding of its essence. It is about three aspects of this concept.

Thus, a safe educational environment is a state of an educational environment in which: there are safe learning and working conditions, comfortable interpersonal interaction that facilitates the emotional well-being of students, teachers and parents, there are no manifestations of violence and there are sufficient resources for their prevention, and the respect of rights and norms of physical, psychological, informational and social security of each participant in the educational process were observed.

The main rule for all actions of the staff of an educational institution is the necessity to act in the best interests of a child. Every employee of the institution must treat children with respect and take into account their needs. The use of any form of violence against a child by an employee is unacceptable. Therefore, one of the options to compensate the gaps that occur in the system of protection and safety of a personality

in an educational institution is the creation and implementation of the «Safe Educational Environment Code» (hereinafter – SEEC) in each educational institution of Odesa. Today, there is a positive foreign experience of creating similar internal documents, which prescribe the institution's rules in the field of promoting a safe educational environment.

Thus, SEEC contains specific and clear rules of conduct for all participants in the educational process in the educational institution (my rights end where your rights begin); helps to identify dangerous situations and properly respond to them, implementing clear intervention procedures (what and when to do, who should do, whom to contact, which documents to draw up, according to which sample). In particular, in cases where it is necessary to respond promptly and intervene in the situation (violence by parents, guardians, teachers, conflicts between students, bullying, etc.); ensures the fulfillment of the requirements of the legislation on guaranteeing the safety of all participants in the educational process of the institution.

In addition, one of the important challenges of these war days is the safety of children, teaching them proper behavior in extreme situations. To this end the pilot project «Safety Class» was launched in Ukraine, the purpose of which is the systematic training of children and young people on road traffic rules, civil protection, personal safety, healthy lifestyle, familiarization with the rules of fire and mine safety, formation of self-defense skills, providing first medical aid, rescue in emergency situations. The project is implemented within the frame of the initiative of the Ministry of Internal Affairs, the National Police, the State Emergency Service and the Ministry of Education and Science of Ukraine.

It should be noted that the goal of the «Safety Educator» project is to provide each educational institution with a specialist who will detect, stop and prevent further offenses in the children's environment, provide security during educational activities, control compliance with the child's rights to education, and carry out preventive work with the participants of the educational process.

Therefore, the main task of a modern school is to create a safe educational environment, as well as to ensure the rights, freedoms and interests of children. A modern educational institution performs the functions of not only education, but first of all creates a space for the full development of students, becomes a center of successful creative happy people. To realize this task, an atmosphere of physical, social and psychological comfort is necessary for all participants in the educational process.

Key words: *educational environment, safety, safe educational environment, «Safe Educational Environment Code», «Safety Class», «Safety Educator», principles of interaction.*

Дата надходження до редакції: 30 січня 2023 року

© Красножон Н. В., 2023

УДК 378.046-021.68:[793.7STEM+004

Колесова Олена Анатоліївна,

кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,

м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-9740-5511>

Нікітенко Регіна Іванівна,

методист науково-методичної лабораторії інформатичної, технологічної та STEM освіти
кафедри методики викладання і змісту освіти

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,

м. Одеса, Україна

Чебаненко Наталля Олегівна,

методист науково-методичної лабораторії інформатичної, технологічної та STEM освіти
кафедри методики викладання і змісту освіти

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,

м. Одеса, Україна

IT ТА STEM КОНТУРИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлено процес постійного оновлення та впровадження працівниками Одеської академії неперервної освіти цифрових методів і технологій підготовки педагогів в умовах необхідності швидкого та ефективного професійного розвитку освітян. Різноманітні форми роботи допомагають педагогам бути в курсі останніх змін у світі ІКТ та STEM освіти і мають позитивний вплив на результати навчального процесу. На реальних прикладах розглянуто процес впровадження цифрових технологій для формування творчих здібностей педагогів інформатичної та технологічної освітніх галузей.

Ключові слова: цифрові компетентності, післядипломна педагогічна освіта, STEM-освіта, інформатична освітня галузь, технологічна освітня галузь.

Сучасний період розвитку суспільства зазнає значних цифрових трансформацій, що істотно змінює ритм та світосприйняття нашого життя. Всі соціальні структури активно залучаються до перетворень та реформувань з урахуванням новітніх технологій комунікацій, діяльності та виробництва. Освіта, як відкрита соціальна система, намагається реагувати на ці зміни – вибудовує навчальне середовище для задоволення потреб держави у спеціалістах, здатних до постійного оновлення своїх знань. Основний фокус такої перебудови посідає у створенні гнучких освітніх маршрутів оновлення їх змісту, орієнтації на потреби та запити творчих, соціально-мобільних педагогів. Учасники освітнього процесу стикаються з необхідністю зміни шляхів особистісного цифрового розвитку. І саме розвинена система підвищення кваліфікації є одним з головних умов якості сучасної професійної діяльності педагогів. **Освітняни Одещини інтенсивно опановують інформаційно-комунікативний та навчальний електронний ресурси.** Тільки при постійному оновленні власної «бази» нових цифрових методів, технологій і засобів навчання педагог зможе не відставати від вимог сучасної освіти. **Структура підвищення кваліфікації педагогічних працівників націлена на формування і розвиток** нового типу цифрового педагогічного мислення, який відповідає викликам сучасної епохи. Зараз наша освітянська спільнота, як і держава загалом, стикається з серйозними проблемами. Логіка змін у розумінні необхідності пошуку нових форм реалізації концепції безперервної освіти призвела до активного переходу академії до багаторівневих моделей підготовки фахівців, в яких надається великого значення підготовці вчителів, готових до трансформації освітнього середовища. Постійним викликом останніх років є потреба підвищення цифрового «громадянства» учасників освітнього процесу та вдосконалення використання електронних ресурсів при проведенні дистанційного та змішаного навчання. Ситуація, яка склалася в цілому світі навесні 2020 року, вимагала нової організації навчання на всіх ланках освіти. Тому саме на курсах підвищення кваліфікації на базі КЗВО «Одеська академія неперервної освіти» вчителі інформатичної освітньої галузі та вчителі всіх предметних галузей отримують допомогу в розвитку цифрової компетентності. В умовах війни індивідуальна освітня траєкторія набула нового значення. Політичні, соціальні, економічні перетворення, що відбуваються в Україні, значно впливають і на зміни в системі освіти, тому основні цінності освіти зорієнтовані на дитину, формування в неї таких якостей, які зумовлюють її готовність до соціального і професійного самовизначення в мінливих умовах взаємодії, що зміщує акцент з переважного розвитку предметно-зумовлених пізнавальних здібностей школяра на створення умов, необхідних для індивідуального розвитку його особистості. Застосування інформаційних, комунікаційних, а нині і цифрових технологій в освітньому процесі змінює функцію педагога з інформаційної на управлінську. Педагог нині є консультантом, порадиником, координатором навчання.

Метою інформатизації є підготовка здобувачів освіти до повноцінної та ефективної участі в суспільній, професійній і побутовій діяльності в умовах інформаційного суспільства. Останнім часом все частіше вживається термін «цифрові технології».

Словосполучення «цифрова трансформація» згадується все частіше й частіше. Вважаємо, що цифрові технології, котрі активно розвиваються в світі, незабаром перевернуть нашу уяву про можливості ІТ. Але глибинний сенс цифровізації в освіті полягає саме у реалізації педагогічних методів перетворення інформації у знання.

Соціокультурна ситуація сьогодення змінила стандарт педагога, висунула нові вимоги до професійної мобільності. Важливо не тільки удосконалення та оновлення певних компетентностей, а розуміння того, як за допомогою креативного навчання інтегрувати всіх учасників освітнього процесу у середовище, яке значно підвищує потенціал самореалізації особистості.

Розвиток цифрових навичок серед освітян є надзвичайно важливим завданням сучасного суспільства. Технології швидко розвиваються, тому вчителі мають постійно оновлювати свої знання, щоб забезпечити ефективне і якісне навчання, прокласти траєкторію успішного особистого розвитку. Зусилля всього колективу академії неперервної освіти спрямовані саме на подальший професійний розвиток освітян, розширення репертуару педагогічних методик та цифрових підходів до навчання.

Вагомий внесок у підготовку педагогів Одещини до життя у цифровому світі належить науково-методичній лабораторії інформатичної, технологічної та STEM-освіти. Мета діяльності працівників лабораторії полягає в тому, аби завдяки підготовленим онлайн-курсам, вебінарам, дискусійним просторам та педагогічним студіям заохочувати вчителів до покращення цифрових навичок, формування позитивного підходу до інструментів інформаційно-комунікаційних технологій під час навчання за дистанційними, змішаними, та іншими форматами. Співробітники лабораторії добре розуміють, що післядипломна освіта постійно змінюється, враховуючи потреби ринку праці та технологічні тренди, тому допомагають вчителям стати більш компетентними та впевненими

у своїх знаннях та вміннях, що, у свою чергу, може допомогти освітянам покращити якість навчання та допомогти учням досягти більш успішних результатів. Система цифрової освіти, яка використовується в академії, забезпечує викладачам максимальну зручність в організації робочого і вільного часу. Навчання може проводитися як у відриві, так і без відриву від основної роботи. Різні форми моделей підвищення цифрової компетентності об'єднує інноваційні теми курсів, командна робота, цікава практика, моніторинг якості підготовки учасників освітнього процесу. **У всьому світі безперервна освіта вчителів є необхідною умовою успіху в** новітній стратегії підготовки педагога до інноваційної навчальної діяльності, обумовленої практикою сучасної шкільної освіти, зміною ціннісних основ у цифровому суспільстві в цілому. Діяльність працівників НМЛ інформатичної, технологічної та STEM-освіти спрямована на покращення медіаінформаційної грамотності учителів, на формування навичок пошуку, фактчекінгу, систематизації інформації та будь-яких видів інформаційних ресурсів, вмінню використовувати їх відповідно до правових і етичних норм. Для підвищення інформаційно-цифрової компетентності вчителя академія проводить актуальні курси підвищення кваліфікації, на яких розглядається компетентнісний потенціал інформатичної галузі, використання хмарних технологій Google та мобільних додатків у навчальному процесі. Розкриваються такі теми, як дистанційне, синхронне та асинхронне навчання, вивчаються мови програмування (Scratch, Python, Java), упроваджуються деякі елементи STEAM-освіти, вчителі роблять проекти з STEM-технологіями у міждисциплінарному та інтегрованому підході.

У 2021 році стартував проєкт НУШ у базовій школі – п'яті класи, а у вересні 2022 року НУШ відбувся в усіх 5-х класах України. Для більш продуктивної роботи вчителів 5-х класів, академією було організовано дискусійний простір «НУШ: рухаємось разом», темою для обговорення було: «Формувальне оцінювання: культура, цілі, критерії». Завдяки цим зустрічам вчителі отримували корисну інформацію стосовно формувального оцінювання.

За програмою дискусійного простору під час активного спілкування учасники обговорюють актуальні питання індивідуальної освітньої траєкторії поступу учня в сучасних реаліях. Учителі Т. О. Фучеджи, М. М. Маленкова, вчителі інформатики Тарутинського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ – ліцей – дошкільний навчальний заклад» Тарутинської селищної ради Одеської області, О. П. Кабанова, вчитель інформатики опорного закладу освіти «Вилківський заклад загальної середньої освіти №1» Вилківської міської ради Ізмаїльського району Одеської області), О. Я. Вихристюк учитель інформатики Академічного ліцею м. Білгорода-Дністровського Одеської області, Білгород-Дністровська територіальна громада ділились своїм досвідом, своїми напрацюваннями. Усі матеріали розміщались на дошці Padlet.

Слід наголосити на тому що, як ніколи зросла потреба у формуванні цифрової компетентності, цифрової грамотності та цифрової культури сучасного вчителя трудового навчання та технологій. Не можна не зважати на те, що одним із основних напрямків освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа» є «наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти має стати інструментом забезпечення успіху нової української школи.

Безпосередньо предмет «Технології» призначений для реалізації творчого потенціалу учнів в особистісно і соціально значущій предметно-перетворювальній діяльності; розв'язання реальних життєвих проблем за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності; практичного застосування набутих інтегрованих знань, наскрізних для всіх ключових компетентностей умінь, способів проєктно-технологічної діяльності в нових життєвих ситуаціях

Запровадження ІКТ в освітній галузі має перейти від одноразових проєктів у системний процес, який охоплює всі види діяльності. ІКТ суттєво розширяють можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, таким чином формуючи в учня важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності».

З позицій сучасних поглядів, одним із ефективних шляхів трансформації технологічної галузі є: постійне оновлення інформаційного простору, проєктно-технологічної діяльності, розвитку технологічної компетенції, запровадження STEM-технологій на уроках трудового навчання, технологій, формування інженерного мислення, креативності та ключових компетентностей в умовах впровадження Державного стандарту базової середньої освіти.

Доцільно зазначити, що у процесі навчання на курсах підвищення кваліфікації на базі КЗВО «Одеська академія неперервної освіти» педагоги технологічної освітньої галузі, отримують можливість невпинно підвищувати свої фахові компетентності, знайомитися з сучасними педагогічними технологіями, з питаннями впровадження STEM-освіти, інноваційними практиками для впровадження сучасних моделей навчання, таких як: адаптивне навчання, синхронне та асинхронне навчання, «Blended Learning – змішане навчання», «Hybrid learning – гібридне навчання», «D-learning-дистанційне навчання» «E-learning – електронне навчання» самостійно

направлене навчання, віртуальне навчання та інструментами для відеоконференц-зв'язку, як вже відомий усім вчителям zoom, за допомогою якого можна «влаштувати ділові відеоконференції, записувати відеодзвінки, спілкуватися в чаті», та Google+Hangouts, приємному у використанні відеочаті від Google.

Маємо підкреслити, що крім базових цифрових компетентностей вчителі освоюють сучасні технології візуалізації інформації: гейміфікацію, робототехніку, онлайн-дошки Jamboard, Padlet, віртуальні лабораторії, віртуальні екскурсії, перевернутий клас, квести, засоби для створення коміксів, ефекти звичайної презентації, скрайбінг, лепбуки, вчать створювати інтелект-карти, комікси, тести, кросворди, вести свій ютуб-канал та інші.

Необхідно зазначити, що великий обсяг інформації у 5-9 класах доцільно подавати саме у вигляді інтелект-карт, тому що у вигляді однієї схеми можна подати інформацію, наприклад, про технологію виготовлення аплікації з текстильних матеріалів. На власній інтелект-карті учні мають можливість відображати індивідуальний план роботи над проектом, зазначити що робити, відображати моделі – аналоги та їх найкращі ознаки, творчий задум в зручній формі, створювати ескіз виробу, визначати послідовність технологічних операцій, добирати матеріали необхідні для майбутнього виробу, інструменти і пристосування.

Досвід О. В. Бухтій підтвердив, що учні дуже легко візуалізують подану таким чином інформацію, можуть швидко її проаналізувати та виокремити головне, хоча потрібно мати на увазі, створення інтелект-карт потребує певних витрат часу та графічних навичок, тому вчителька рекомендує використовувати онлайн-сервіси, розроблені спеціально для створення інтелект-карт: Coggle, Mind Meister, Vubble тощо. Запропоновані програми дозволяють створювати інтелект-карти (сучасний інструментарій візуалізації інформації) будь-якої складності.

Зокрема, застосування онлайн-інструментів у практичній діяльності вчителів трудового навчання та технологій, які в реаліях воєнного часу змушені різко перебудовуватися на нові формати навчання, навчатися разом із дітьми, відкривати нові форми взаємодії та навчання, надає можливість інтенсифікувати процес навчання, впливати на формування технічно та технологічно освіченої особистості, впроваджувати діяльнісний підхід у навчанні школярів за рахунок використання мобільних додатків або дистанційних платформ, отримати зворотний зв'язок між учителем та учнями, створити нові засоби впливу. Все це підвищує якість навчання, створює педагогічні умови успішного розкриття творчих можливостей учнів, сприяє розвитку технологічних умінь, навичок та формуванню цифрових компетентностей. Впровадження інформаційних технологій в освітній процес, дозволяє перевести в оперативний цифровий формат усі форми навчання, визначити навчальний поступ та спроекувати персоналізовану траєкторію учня офлайн/онлайн.

Але слід пам'ятати, що в умовах військового стану вчителям необхідно більш детально розглядати з учнями питання: безпечного користування пристроями та обліковими записами у соціальних мережах; критичного оцінювання інформації; розпізнавання фейків і маніпуляцій тощо (Як організувати викладання навчальних предметів в умовах воєнного стану, 2022, 179). Одним із варіантів включення тематики кібербезпеки може бути створення інформаційних продуктів у різних програмних середовищах (текстові документи, презентації, інфографіка, інтелектуальні карти, графічні плакати, анімації, комікси, вебсторінки, відеоролики, програмні проекти тощо). Цифрова творчість може стати для учнів інструментом для вираження власних емоцій. При цьому варто уникати загрозливих сюжетів, нагадувань про активні військові дії, а радше фокусуватися на безпеці, майбутньому, захисті, взаємопідтримці тощо.

Не менш важливим в сучасних умовах є формування цифрової грамотності, коли крім інтернет-ресурсів педагоги освоїли можливості застосування мобільного телефону, що значно покращило рівень викладання трудового навчання, збільшило мотивацію учнів до вивчення предмету, урізноманітніло роботу учнів на уроках і показало дітям можливості власних гаджетів для освіти, популяризувало досвід роботи щодо застосування QR-коду, хмари тегів, технології швидкого опитування *Plickers*, підвищило рівень компетентності із питання використання їх в освітньому процесі.

Особливої уваги потребує STEM-освіта, яка створює принципово нову модель технологічної освіти з новими можливостями і результатами, як для вчителів, так і для учнів. STEM-освіта передбачає змішане середовище навчання, значною мірою сприяє якісній інтеграції предметів, і як один з напрямків реалізації проектної та навчально-дослідницької діяльності, вчить учнів висловлювати та відстоювати власну думку, співпрацювати над проектами в команді, сприймати і розуміти точку зору іншої людини, розвиває креативне, аналітичне і критичне мислення, інформаційну грамотність і навички ефективного використання ІКТ; її часто називають «навчанням навпаки», спочатку – гра, придумування та майстрування різних виробів, пристроїв і механізмів, а вже потім, у процесі цієї діяльності, – проведення експериментів, досліджень та опанування новими знаннями.

STEM-освіта за допомогою інтеграції всіх п'яти дисциплін у єдину систему навчання посилює ці компоненти в навчальних програмах, та надає учням більше автономності, учні вчать самостійно моделювати, конструювати, стають новаторами, дослідниками та винахідниками: прикладом є проєкт «Розумна теплиця», в якій учні вирощуватимуть полуницю взимку, під керівництвом учителя технологій Ясківський ЗЗСО І-ІІІ ступенів М. В. Буряк, «Комфортний дім» під керівництвом учителя трудового навчання Одеського ліцею «Гармонія» М. Д. Шестопалової, «Квадрокоптер» під керівництвом учителя технологій Одеської Маріїнської гімназії Д. В. Короленко.

Безперечно, що саме впровадження міждисциплінарного підходу на уроках трудового навчання з використанням STEM та STEAM технологій впливає на вироблення навичок правильної реалізації проєкту, саме: спостереження, обстеження, дослід, практична робота, вимірювання, класифікація, виготовлення виробу, критична оцінка, встановлення логічної та часової послідовності дій. Результатами проєкту стають роботи дітей щодо вирішення поставленого завдання-проблеми, демонстрація і представлення їх на уроках, виставках, конкурсах чи будь-яких інших заходах.

На STEAM-уроці кожна діяльність чітко зрозуміла учням, інструменти, обладнання, прилади, ІКТ безпосередньо залучені до структури заняття. На такому уроці ми бачимо, що учні розумітимуть, для чого їм потрібні знання та уміння, де їх можна застосувати та використати в повсякденному житті.

Безперечним є той факт, що сьогоденний час вимагає підтримки нової генерації STEM-педагогів, вчителів-інженерів, таких як О. В. Бухтій, учителя технологій Нерубайського академічного ліцею №1 Нерубайської сільської ради Одеського району Одеської області, Н. В. Дембицької, учителя трудового навчання, технологій Ананьївського спеціалізованого ліцею спортивного профілю Одеської обласної ради, А. В. Кулікова, учителя Матроського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітній навчальний заклад І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад» Ізмайльського району, М. С. Жуган, учителя трудового навчання, технологій Одеського навчально-виховного комплексу №13» Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – гімназія» Одеської міської ради Одеської області, Н. В. Осіченко, учителя технологій, креслення та інформатики Таїровського ЗЗСО Таїровської селищної ради Одеського району Одеської області, Ю. С. Скрипніченко, учителя трудового навчання, мистецтва Одеського НВК №90 «Спеціалізована школа І-ІІІ ступенів-ДНЗ» Одеської міської ради Одеської області, В. С. Турчинова, учителя трудового навчання, технологій обласного закладу «Спеціалізована загальноосвітня школа-інтернат Болградська гімназія ім. Г. С. Раковського», які впевнені у своїх силах і здатні створити продуктивне середовище для інтегрованого навчання. Вони стверджують, що: під час технологічного етапу проєктно-технологічної діяльності, у учнів формується інженерне мислення, наукова грамотність, технологічна компетентність та компетентність Ейнштейна – уміння розв'язувати дослідницькі задачі.

Підсумовуючи результати навчання на курсах підвищення кваліфікації, ми розуміємо, що успішність запровадження STEM-технологій на уроках трудового навчання, технологій залежить від рівня компетентності педагогів, у міжкурсовий період, проводяться майстер-класи творчих вчителів трудового навчання та технологій, які діляться своїми авторськими напрацюваннями з питань реалізації STEM-освіти через проєктну діяльність, запровадження дослідницького методу в навчанні учнів та проведення STEM-уроків.

Таким чином, приходимо до висновку, що в умовах запровадження ІКТ та STEM-освіти, все більше зростає потреба у формуванні висококваліфікованого, креативного, творчого вчителя технологічної освітньої галузі, діяльність якого не обмежується викладанням технологій, а здатного орієнтуватися в потоці інформації, критично сприймати та оцінювати медіа контент, проєктувати та організувати інформаційне освітнє електронне середовище, реалізовувати міждисциплінарні зв'язки, впроваджувати передові ідеї та інноваційні технології, застосовувати методики і технології організації та реалізації дистанційного та змішаного навчання, здійснювати тьюторський супровід, організацію спільної роботи учасників освітнього процесу в віртуальному середовищі, готового до постійного професійного розвитку.

Зауважимо, що розглянуті нами питання потребують подальшого дослідження щодо вивчення інших аспектів **формування** загальнокультурної, професійної, STEM компетентності, цифрової компетентності, цифрової грамотності та цифрової культури вчителів трудового навчання та технологій, для ефективного їх використання в контексті компетентісно-спрямованого освітнього процесу.

Технології швидко розвиваються, тому цифровізація стала невід'ємною частиною навчального процесу, а інформаційні технології та цифрові інструменти все більше використовуються для забезпечення більш доступної та ефективної освіти. Отже, розвиток цифрових компетентностей є важливим елементом професійного розвитку вчителів, допомагає не тільки забезпечити ефективне навчання сучасних здобувачів освіти, а забезпечує успішний кар'єрний розвиток та зміцнення професійного статусу педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція Нової української школи. <https://book-final-cs6-upd.mon.gov.ua>
2. Як організувати викладання навчальних предметів в умовах воєнного стану : рекомендації Державної служби якості освіти. <https://sqe.gov.ua/yak-organizuvati-vikladannya-navchaln/>
3. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа на засадах єдності, цінностей, змісту і форм». Інформатична освітня галузь. https://docs.google.com/document/d/1rNbAfCcP_LLHCRObK5ysjmibvMGjrBVj/edit
4. Модельні навчальні програми. Інформатична освітня галузь. <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/informatychna-osvitnia-haluz/>
5. Конференція: Тенденції освіти 2022-2023 в умовах воєнного стану. <https://www.youtube.com/watch?v=WPH5fq-12VY&t=1734s>
6. Левчишена, О. М. (Ред.). (2022). Нова українська школа на засадах єдності цінностей, змісту і форм. *Технологічна освітня галузь: посібник*. 56. Видавництво Прес-кур'єр. <https://ooiuv.odessaedu.net/uk/site/tehnologichna-osvitnya-g.html>
7. Нікітенко, Р. І. (2020). Впровадження STEM-освіти в практику роботи вчителя трудового навчання і технологій. *Тези II всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогічна наука та освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку»*. <https://bibloano.odessaedu.net/uk/site/zbirniki-konferentsii-.html>

REFERENCES

1. Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly. <https://book-final-cs6-upd.mon.gov.ua>
2. Iak orhanizuvaty vykladannia navchalnykh predmetiv v umovakh voiennoho stanu : rekomendatsii Derzhavnoi sluzhby yakosti osvity. <https://sqe.gov.ua/yak-organizuvati-vikladannya-navchaln/>
4. Modelni navchalni prohramy. Informatychna osvitnia haluz. <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/informatychna-osvitnia-haluz/>
5. Konferentsiia: Tendentsii osvity 2022-2023 v umovakh voiennoho stanu. <https://www.youtube.com/watch?v=WPH5fq-12VY&t=1734s>
6. Levchyshena O. M. (Red.). (2022). Nova ukrainska shkola na zasadakh yednosti tsinnostei, zmistu i form. *Tekhnologichna osvitnia haluz: posibnyk*. 56. Vydavnytstvo Pres-kurier. <https://ooiuv.odessaedu.net/uk/site/tehnologichna-osvitnya-g.html>
7. Nikitenko R. I. (2020). Vprovadzhennia STEM-osvity v praktyku roboty vchytelia trudovoho navchannia i tekhnolohii. *Tezy II vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii «Pedahohichna nauka ta osvita u suchasnomu vymiri: problemy ta perspektyvy rozvytku»*. <https://bibloano.odessaedu.net/uk/site/zbirniki-konferentsii-.html>

Olena Kolesova,

Candidate of Philosophical Sciences,
senior lecturer of the Department of Philosophy of Education
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-9740-5511>

Regina Nikitenko,

Methodologist of the Scientific and Methodological Laboratory
of informatics, technological and STEM education
of the Department of Methodology of Teaching and Content of Education
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine

Natalia Chebanenko,

Methodologist of the Scientific and Methodological Laboratory
of informatics, technological and STEM education
of the Department of Methodology of Teaching and Content of Education
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine

IT AND STEM CONTOURS OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

Abstract. *The present time is characterized by certain changes in the educational paradigm. Such changes are based on more personalized learning, the development of critical thinking skills, creativity and problem-solving abilities, as well as the use of digital resources and technologies for the partnership of all participants in the educational process. In addition, this approach recognizes the importance and necessity for people to continue to acquire new knowledge and skills throughout their lives.*

The article describes the process of continuous updating and implementation of digital methods and technologies for teacher preparation by the staff of the Odessa Academy of Continuing Education in the context of the need for rapid and effective professional development of educators. Various forms of work help teachers stay up to date with the latest changes in the world of ICT and STEM education, and have a positive impact on the results of the educational process. The process of implementing digital technologies to develop

the creative abilities of teachers in the fields of computer science and technology education is illustrated with real examples.

Key words: digital competences, postgraduate pedagogical education, STEM education, informatics educational sector, technological educational sector.

Дата надходження до редакції: 28 грудня 2022 року

© Колесова О. А., Нікітенко Р. І., Чебаненко Н. О., 2023

УДК 373.091.12.018.4-022.332:005.963](045)

Кузнєцова Оксана Володимирівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної та соціально-гуманітарної діяльності
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4240-7004>

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА ПЕДАГОГА: КОНТЕКСТИ ОСОБИСТІСНОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ

Анотація. У статті розглянуто неперервну освіту як систему впливів, що сприяють особистісному та професійному самоздійсненню педагога та посилюють внутрішньоособистісні ресурси. Проаналізовано сутність понять «особистісне» та «професійне» самоздійснення, виокремлено професійно важливі аспекти особистісного самоздійснення педагога. Представлений досвід роботи КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» з розвитку професійних спільнот та створення простору, сприятливого для професійного самоздійснення педагога. Висвітлено перспективні напрями роботи щодо розширення спроможностей для особистісного та професійного самоздійснення педагога в умовах неперервної освіти через розвиток культури особистісного зростання.

Ключові слова: неперервна освіта, особистісне самоздійснення, професійне самоздійснення, суб'єктність, педагог, криза.

Високий динамізм сучасного світу, що зумовлений як загостренням глибинних історичних протиріч і суперечностей, укорінених у людській цивілізації, так і породженням нових реальностей, спричинює суттєву трансформацію життя суспільства. Особливо відчутні ці процеси в сфері освіти, адже вона є передовою ланкою інтелектуально-духовного осягнення буттєвості задля передачі соціально значущого досвіду новим поколінням. У цих умовах актуалізується суспільний запит на модернізацію освіти, посилюються вимоги до педагогічної професії, змінюються очікування щодо особистості фахівця, зростає потреба у нових підходах до його підготовки та професійного розвитку, до організації неперервної освіти педагога.

Ідея неперервної освіти набула своє концептуальне оформлення в середині ХХ століття, була відображена у низці документів щодо стратегічних напрямів розвитку особистості та суспільства у демократичних державах і, згодом, стала панівною у науковому та загальнокультурному дискурсі (Джаман, 2019, 7). У 1984 р. ЮНЕСКО запропоновано таке трактування: неперервна освіта означає всякого роду свідомі дії, які взаємно доповнюють один одного і протікають як у рамках системи освіти, так і за її межами в різні періоди життя; ця діяльність орієнтована на придбання знань, розвиток усіх сторін і здібностей особи, включаючи уміння вчитися і підготовку до виконання різноманітних соціальних і професійних обов'язків, а також до участі в соціальному розвитку як в масштабі країни, так і в масштабі усього світу. Сучасні дослідники відмічають основні постулати неперервної освіти: охоплення освітою усього життя людини; інтеграцію «вертикальну» (спадкоємність між окремими етапами та рівнями освіти) та «горизонтальну» (освітня дія школи, сім'ї, неформального оточення людини, засобів масової інформації); взаємозв'язок загальної та професійної освіти; відкритість, гнучкість системи освіти; різноманітність змісту, засобів і методик навчання та можливість вільного їх вибору; рівноправна оцінка і визнання освіти не по способах її отримання, а по фактичному результату; наявність механізмів стимулювання мотивації особи до навчання як з боку матеріальних умов життя суспільства, так і через вплив культури та духовно-моральних цінностей (Калаур, 2015).

Слід вказати, що поняття «неперервна освіта» у різних своїх трактуваннях відображає зв'язок можливості задоволення інтелектуальних, особистісних, соціальних, духовних потреб людини впродовж життя та удосконалення вмінь та навичок, що необхідні для адаптації в умовах швидких змін та соціальних потрясінь. Отже, неперервна освіта одночасно є простором зростання потенцій людини і стратегією подолання криз, як на індивідуальному, так і соціальному рівні. В цьому аспекті,

в умовах війни в Україні, що примножує та максимально загострює різноманітні кризи, неперервна освіта стає однією з найважливіших сфер опрацювання важкого суспільно-історичного та індивідуального досвіду, збереження та розвитку життєздатних сил людини та суспільства.

В Україні традиційно розвинутою є система неперервної професійної педагогічної освіти. Розгалужена мережа закладів фахової передвищої, вищої педагогічної освіти, післядипломної педагогічної освіти має забезпечувати підготовку педагога, розвиток його професійних і особистісних компетентностей, удосконалення та оновлення способів професійної діяльності, підвищення рівня педагогічної майстерності впродовж життя. Така конфігурація структур в системі неперервної педагогічної освіти дозволяє вирішувати завдання поєднання фундаментальної освітньо-професійної підготовки педагога та набуття фахівцем знань, умінь і навичок, що відповідають актуальному стану розвитку професії з урахуванням неминучих та швидкоплинних змін. На основі аналізу сучасної законодавчої бази Л. А. Мартинець вказує на такі функції неперервної освіти педагога: компенсаційна (можливість здобуття педагогами додаткової освіти), адаптувальна (приспосовування педагогічних працівників до нововведень і змін в освітньому, соціально-економічному і виробничому середовищі), розвивальна (сприяння всебічному розвитку особистості у післядипломний період шляхом неперервного збагачення й оновлення знань, умінь і навичок, творчого зростання педагога) (Мартинець, 2018).

Разом з тим, виклики сьогодення, як у суспільній, так й у професійній площині, потребують осмислення антикризового потенціалу неперервної освіти педагога. Розглядаючи педагога як особистість, котра будує свій життєвий шлях через самореалізацію у професії, прагне до саморозкриття у процесі педагогічної діяльності, ми звертаємось до аналізу ресурсотворчих вимірів неперервної освіти. Зокрема, до пошуку шляхів посилення її значення у контексті особистісного та професійного самоздійснення педагога, що є передумовою становлення, зміцнення, збагачення внутрішньоособистісних ресурсів подолання криз, різноманітних складних життєвих ситуацій.

Поняття «самоздійснення» в психології тісно пов'язано з вивченням суб'єктності, в основі якої полягає здатність особистості до самодетермінації, до керування власним життям, здійснення зважених життєвих виборів (К. О. Абульханова-Славська, З. С. Карпенко, А. В. Петровський, С. Л. Рубінштейн, О. Б. Старовойтенко, В. О. Татенко та ін.). Самоздійснення розглядається як процес опредметнення, утілення себе, своєї самості – сил, здібностей, цілей, смислів, цінностей тощо – у матеріальній і духовній дійсності у різних формах (Гуляс, 2011). А. М. Большакова зазначає, що рушійною силою самоздійснення є прагнення до самореалізації як найбільш повного та ефективного використання сутнісних сил людини в досягненні особистісно та соціально значущої позитивної життєвої мети (Большакова, 2011, с. 5). Традиція вивчення самоздійснення пов'язана з науковим пошуком джерел активності особистості, рушійних сил розвитку (Ш. Бюлер, К. Юнг, А. Маслоу, К. Роджерс, Р. Мей, А. Роше, В. Франкл та інші). З позицій гуманістично-екзистенціальних концепцій, людина наділена позитивною природою, їй властиві глибинні потреби у істині, красі, добрі, любові, свободі. Саме вони створюють її глибинне сутнісне ядро, що має інтенцію до самовияву, самоздійснення.

Роджерс К. зазначав, що людина, яка прямує за вектором до того, щоб «бути тим, ким вона є», відчуває зростаючу гордість за себе як чутливого, відкритого, реалістичного, внутрішньо керуючого собою представника людського роду, котрий мужньо й творчо пристосовується до труднощів змінюваної ситуації (Роджерс, 2016). Це є триваючий шлях життя повноцінно функціонуючої особистості.

Особливого значення самоздійснення як процес повноти втілення душевних сил людини, свідомих та несвідомих процесів, набуває у дорослому віці. К. Г. Юнг відмічав, що саме тоді пріоритетом для людини стає не стільки виховання волі, що забезпечує соціальне пристосовування, скільки пізнання своєї власної сутності, смислу свого індивідуального життя. Саме це є й передумовою соціальної успішності, адже внутрішньо стійка людина, що довіряє собі, набагато краще справляється з соціальними задачами (Юнг, 2007, с.76).

Ідеї самоздійснення, саморозвитку, самовідповідності екзистенційного розкриття, справжності, пошуку внутрішньої цілісності особистості суттєво вплинули на розвиток гуманітарних наук та суспільної практики, у тому числі, відобразились у зміні освітньої парадигми на рубежі ХХ-ХХІ століть. Саме на таких ідейно-ціннісних засадах базуються сучасні концепти освіти, які впроваджуються й в Україні в процесі реформ, зокрема, Концепція «Нова українська школа». Відповідно, неперервна освіта педагога має бути все більш орієнтованою на активізацію самоздійснення особистості, вивільнення її сутнісних сил, пробудження до пошуку і оприявлення своїх справжніх інтенцій, без остраху соціального засудження. Все це передбачає утвердження примату довіри до природи людини, повагу до творчого духовного начала особистості. Отримання такого емоційно-особистісного досвіду педагогу дозволяє поглибити знання про закономірності

становлення особистості, усвідомлено здійснити вибір щодо прийняття нововведень та їх втілення у власній діяльності та посилює потенціал для подальшого професійного розвитку.

Сучасні погляди на особистість фахівця, втілені у Професійному стандарті вчителя закладу загальної середньої освіти (Реєстр професійних стандартів). Вказані у Професійному стандарті професійно-особистісні компетентності педагога (предметно-методична, психологічна, емоційно-етична, здоров'язбережувальна, інклюзивна, рефлексивна, здатність до педагогічного партнерства, до навчання впродовж життя тощо) за своєю сутністю є сукупністю таких якостей, повноцінний розвиток яких ґрунтується на особистісній зрілості; передбачає сформовану особистісну та професійну ідентичність; ціннісне ставлення до людини і до своєї особистості; довіру до себе та іншого; готовність виявляти щирість у стосунках з людьми, що потребує сміливості визнавати правду про себе, про людину, про суспільство, про світ. Ці якості невід'ємно пов'язані з процесами внутрішнього зростання, глибокого усвідомлення власного життєвого та професійного шляху, укорінення відчуття справжності свого педагогічного покликання. Отже, неперервна освіта педагога сьогодні має реалізовуватися у просторі таких видів діяльності, які б створювали можливість для розвитку затребуваних особистісно-професійних компетентностей на підґрунті глибинного процесу самоздійснення. Увага до особистісного самоздійснення педагога в процесі здобуття ним освіти дозволяє посилити власно знаннєвий компонент неперервної освіти, і разом з тим, сприяти розвитку внутрішньо особистісних ресурсів.

Неперервна освіта є важливою частиною професійного життя педагога і завжди реалізується в просторі колегіальної взаємодії, що дозволяє розглядати й суто професійні аспекти самоздійснення. Коцун О. М. визначає професійне самоздійснення як одну із найважливіших форм життєвого самоздійснення, яка характеризується високим рівнем розкриття особистісного потенціалу фахівця у обраній професії, розвитком його здібностей, взаємопоєднанням із професією, повсякчасною затребуваністю його професійної кваліфікації, широким використанням його професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями. У якості основних ознак професійного самоздійснення відмічаються такі:

- наявність у фахівця вираженої потреби у постійному професійному вдосконаленні та проєкту власного професійного розвитку;
- високий рівень розкриття особистісного потенціалу та здібностей фахівця у певній професії,
- досягнення фахівцем поставлених професійних цілей, переважаюча задоволеність власними професійними досягненнями;
- визнання досягнень фахівця професійним співтовариством, широке використання його професійного досвіду та здобутків;
- безупинність – постійна постановка та досягнення нових професійних цілей;
- високий рівень творчості при здійсненні професійної діяльності;
- формування власного «життєвого-професійного простору»(Коцун, 2013).

Досвід свідчить, що саме в умовах неперервної педагогічної освіти, що поєднує різні рівні, моделі та форми, утворюється простір, сприятливий для професійного самоздійснення педагога.

В останні роки у КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» проведена потужна робота з трансформації основних процесів діяльності, створення сучасного освітнього середовища, реалізації широкого спектру міжнародних, всеукраїнських та регіональних проєктів, освітніх ініціатив різного рівня. Все це дозволило не тільки здійснити розбудову нового закладу неперервної освіти педагогів, а й ефективно вирішити завдання з реалізації державної освітньої політики в Одеському регіоні – надати науково-методичний супровід впровадження Концепції «Нова українська школа» у початковій школі; забезпечити підготовку педагогів та керівників закладів освіти до реалізації нового Державного стандарту базової середньої освіти, нового Базового компоненту дошкільної освіти; підтримати поширення різноманітних освітніх інновацій, зокрема, сприяти розвитку інклюзивної освіти. Досвід такої роботи показав, що поєднання вищої і післядипломної педагогічної освіти, науково-методичної, дослідницької, науково-творчої, інноваційної діяльності створює своєрідний освітній простір, де педагог знаходить достатньо широкі можливості самореалізації.

Одеська академія неперервної освіти на сьогодні є регіональним лідером у забезпеченні педагогів затребуваною інформацією щодо нового змісту, навчально-методичного забезпечення різних ланок освіти, сучасних підходів у організації освітнього процесу на основі аналізу актуальних викликів освітньої галузі та пошуку професійних рішень. Побудована полівекторна робота з педагогами і закладами освіти сприяє актуалізації творчого потенціалу фахівців, стимулюванню до особистісного та професійного саморозвитку, розкриттю здібностей і обдарувань, конструюванню на основі професійного діалогу нових цілей, перспектив, напрямів педагогічної діяльності вчителів.

Важливим є те, що в процесі взаємодії педагогів-практиків, за координації фахівців Академії, утворюються і розвиваються спільноти як неформальні осередки професійного співтовариства, як об'єднання однодумців, котрі занурені у спільну діяльність з розвитку освіти регіону. Досвід роботи таких спільнот в межах впровадження Концепції «Нова українська школа» у початковій школі, зокрема, педагогів-тренерів, педагогів-супервізорів, освітніх експертів, які проходили підготовку на базі Академії, засвідчує, що вони стають стабільними самоорганізованими групами. Їх учасники продовжують активну співпрацю, постійно об'єднуються в процесі творчого пошуку задля вирішення різноманітних професійних завдань, що виникають в умовах викликів сьогодення. При цьому саме такі осередки є майданчиком для реалізації професійних цілей, задумів педагогів, для взаємонавчання та передачі професійного досвіду, для отримання зворотного зв'язку. Важливою рисою спілкування у таких групах є взаємопідтримка і визнання колег. Перебування у спільності дає можливість педагога відчувати свою цінність як фахівця, підтвердити свою професійність, підкріпити свою віру у власні сили, переконатися у справжності свого професійного шляху, своєї місії у професійному житті. Можна сказати, що таким чином утворюється власний «життєво-професійний простір» (за О. М. Кокуном) педагогів, що й є ознакою професійного самоздійснення фахівця.

Втім, реальність воєнного і післявоєнного часу потребує посилення уваги до тих напрямів діяльності в Академії, котрі безпосередньо орієнтовані на психосоціальну підтримку педагога, психологічну допомогу учасникам освітнього процесу, формування безпечного освітнього середовища, в тому числі, й на розбудову регіональної політики безпеки у системі освіти. Перспективною є реалізація потенціалу неперервної освіти для особистісного зростання педагога, організації психопросвітницької, психорозвивальної роботи з розвитку вітальних сил, емоційної стабілізації, плекання цілісності особистості, утвердження її цінності, унікальності, автономії, свободи; прийняття себе і довіри до процесу внутрішніх змін, а відтак створення умов для самоздійснення педагога як суб'єкту професійного життєвого шляху. Важливою передумовою такої роботи є втілення принципів, запропонованих К. Роджерсом щодо становлення повноцінно функціонуючої особистості: сміливість постати перед іншими таким, який ти є, «без фасадів»; сміливість звільнитися від образу «належного», від бажання відповідати очікуванням інших; управління своїм життям і поведінкою; довіра процесу; прийняття складності свого мінливого Я; відкритість досвіду; прийняття інших; довіра собі (Роджерс, 2016). Реконструкція індивідуального досвіду з таких позицій, що може бути втілена у різних формах в процесі неперервної професійної освіти, є передумовою не тільки особистісного зростання, а й поглиблення знань про людину та її внутрішній світ, що є необхідним для сучасного педагога; стимулює розвиток професійних компетентностей фахівця, зміцнює ресурси у подоланні криз і складних життєвих ситуацій, відкриває нові можливості у професійній самореалізації.

Отже, неперервна педагогічна освіта має потужний антикризовий потенціал, важливий для збереження та розвитку життєздатних сил людини та суспільства. Особистісне самоздійснення педагога є не тільки процесом внутрішніх трансформацій, а й має професійно важливе значення. Як показує досвід КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», поєднання різних рівнів, моделей та форм освіти, створює систему впливів, сприятливих для професійного самоздійснення педагога. Сучасні виклики, які постали перед українським суспільством, спонукають до розширення спроможностей для особистісного та професійного самоздійснення педагога в умовах неперервної освіти через розвиток культури особистісного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Большакова, А. М. (2011). Особистісна реалізованість людини в онтогенезі [Автореф. дис. ...докт. психол. н. : 19.00.07]. Запоріжжя, 36 с.
2. Гуляс, І. А. (2011). Детермінанти самоздійснення особистості. *Психологічні перспективи*. 17. 83-92.
3. Джаман, Т. В. (2019). Неперервна освіта як головний системоутворювальний фактор формування особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 66 (1). 161-165.
4. Калаур, С. М. (2015). Педагогічна концепція організації неперервності освіти майбутніх фахівців соціальної сфери. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 36. 71-74.
5. Кокун, О. М. (2013). Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології. *Практична психологія та соціальна робота*. 9. 1-5.
6. Мартинець, Л. А. (2018). Загальна характеристика освітнього законодавства щодо неперервності професійного розвитку вчителя. *Інноваційна педагогіка*. 5. 157-160.
7. Павлик, Н. П. (2016). Зміст поняття неперервна освіта. Н. П. Муранова (Ред.), *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад* (с.180-182) Видавництво Національного авіаційного університету. <http://idp.nau.edu.ua/conference.html>
8. Реєстр професійних стандартів. URL:<https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv>

9. Роджерс, К. (2016). Становление личности. Взгляд на психотерапию. Ин-т общегуманитарних исследований.
10. Юнг, К. Г. (2007). Проблемы души нашего времени. Академический проект.

REFERENCES

1. Bolshakova, A. M. (2011). Osobystisna realizovanist liudyny v ontogenezi : [Avtoref. dys. ...dokt. psykhol. n. : 19.00.07]. Zaporizhzhia, 2011. 36 s.
2. Hulias, I. A. (2011). Determinanty samozdiisnennia osobystosti. *Psykholohichni perspektyvy*. 17. 83-92.
3. Dzhaman, T. V. (2019). Neperervna osvita yak holovnyi systemoutvoriuvalni faktor formuvannia osobystosti. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. 66 (1). 161-165.
4. Kalaur, S. M. (2015). Pedahohichna kontseptsiiia orhanizatsii neperervnosti osvity maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Pedahohika, sotsialna robota»*. 36. 71-74.
5. Kokun, O.M. (2013). Zhyttie ta profesiine samozdiisnennia yak predmet doslidzhennia suchasnoi psykholohii. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota*. 9. 1-5.
6. Martynets, L. A. (2018). Zahalna kharakterystyka osvitnoho zakonodavstva shchodo neperervnosti profesiinoho rozvytku vchytelia. *Innovatsiina pedahohika*. 5. 157 – 160.
7. Pavlyk, N. P. (2016). Zmist poniattia neperervna osvita. N. P. Muranova (Red.), Aktualni problemy v systemi osvity: zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad – douiversytetska pidhotovka – vyshchyi navchalnyi zaklad (s. 180-182) Vydavnytstvo Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. <http://idp.nau.edu.ua/conference.html>
8. Reiestr profesiinykh standartiv. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=ReestrProfesiinykhStandartiv>
9. Rodzher, K. (2016). Stanovlenye lichnosti. Vzgliad na psykhoterapiyu. Yn-t obshchegumanytarnikh issleovanyi.
10. Yunh, K. H. (2007). Problemy dushi nashego vremeni. Akademicheskyyi proekt.

Oksana Kuznietsova,

Candidate of Psychological Sciences,

Associate Professor,

pro-rector for scientific-pedagogical and social-humanitarian activity

of Odessa Regional Academy of In-Service Education,

Odesa, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-4240-7004>

IN-SERVICE EDUCATION OF A TEACHER: CONTEXTS OF PERSONAL AND PROFESSIONAL SELF-REALIZATION

Abstract. *In-Service education as a system of influences that facilitate personal and professional self-realization of a teacher and enhance personal inner resources is researched in this article. The essential issues of such concepts as «personal» and «professional» self-realization are analyzed, professionally important aspects of personal self-realization of a teacher are distinguished. The experience of work of Odessa Regional Academy of In-Service Education on the development of professional communities and formation of a space favourable for professional self-realization of a teacher is presented. Perspective directions of work as per the extension of abilities for personal and professional self-realization of a teacher in the conditions of in-service education through the development of culture of personal growth are enlightened.*

The emphasis on the analysis of subjectivity of a teacher as a personality that builds his way of life through the realization in profession, strives to self-disclosure in the process of pedagogical activity, is done.

It is shown that in-service education on the modern level has to be realized in the space of such activities that could form a possibility to develop demanded personal-professional competences on the foundation of deep process of self-realization. It contributes to the increasing of the level of psychological knowledge and forming of a conscious position of a teacher as per the innovations in the process of the concept «New Ukrainian School» implementation.

The fact that in-service pedagogical education oriented to personal and professional self-realization facilitates personal development, psychic stabilization of a teacher, consolidates resources while coping with crisis and difficult life situations, has powerful potential for a person's vital forces and society development in the conditions of war and postwar period. on the basis of different levels, models and forms of education combining.

Key words: *in-service education, personal self-realization, professional self-realization, subjectivity, teacher, crisis.*

Дата надходження до редакції: 25 грудня 2022 року

© Кузнєцова О. В., 2023

УДК 378:376-056.26

Маршалковська Вероніка Володимирівна,
дефектолог-логопед, методист Одеського обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті розглядаються особливості логопедичної роботи з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення в умовах інклюзивної освіти, особливості мовлення дітей з тяжкими порушеннями мовлення дошкільного віку, логопедична робота для подолання мовленнєвих порушень, етапи корекційно-логопедичної роботи сумісно з медициною. Говориться про те, що діти з тяжкими порушеннями мовлення потребують довготривалого, системного, індивідуального підходу в логопедичній допомозі. Логопеди в умовах інклюзивної освіти планують логопедичну роботу наступним чином: на фронтальних, підгрупових заняттях з усіма дітьми вивчають програмний матеріал, направлений на підготовку артикуляційного апарату, а на індивідуальних заняттях здійснюється корекційна робота. Діти з тяжкими порушеннями мовлення потребують довготривалої, систематичної та індивідуальної логопедичної допомоги. Автор наголошує на тому, щоб отримати успіхи в логопедичній роботі важливо дотримуватися наступних вимог: довготривала співпраця, дотримання порад спеціалістів, дотримання однієї корекційної лінії, систематична корекційно-розвиткова робота, залучення фахівців з різних сфер. Розроблено алгоритм організації роботи з немовленнєвою дитиною в інклюзивному просторі освітнього закладу.*

***Ключові слова:** тяжкі порушення мовлення, інклюзивна освіта, фонетика, корекція, моторика, дефект.*

Актуальність. Розвиток інклюзії в Україні набирає обертів. Діти з особливими освітніми потребами мають можливість отримати якісну освіту у комфортних умовах, у загальноосвітніх закладах. Одна з найбільш поширених категорій дітей з особливими освітніми потребами, які навічаються в умовах інклюзивного навчання – це діти з тяжкими порушеннями мовлення. Відомо, що мовлення розвивається за допомогою слуху, зору та спілкування. І це частина природних складових розвитку мовлення дитини, інша частина – педагогічні умови, корекційні методи, що сприятимуть і мовленнєвому, і загальному розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Тому питання основних напрямків роботи дітей з тяжкими порушеннями мовлення в умовах інклюзивного середовища є актуальним.

Огляд літератури. Сучасні пріоритетні напрями корекційної роботи з дітьми із тяжкими порушеннями мовлення в умовах воєнного стану розглядають вчені Н. Г. Пахомова, І. В. Баранець. Вони висвітили особливості корекційного впливу та перешкоди до успішного вирішення цієї проблеми. Довели доцільність комплексного впливу на подолання тяжких порушень мовлення у дітей в умовах нервово-психічного напруження та навантаження, екстремальних й психотравмуючих ситуаціях (Пахомова, Баранець, 2022). Провідний фахівець Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Юлія Рібцун розробляє авторські програми роботи з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення, розкриваючи особливості розвитку емоцій у дітей із розладами мовлення, психологічні особливості у дітей із розладами мовлення; виділено діяльнісно-комунікативний аспект емоцій як важливе поєднання практично-дійового, номінативного та семантичного вираження для повноцінної комунікації дітей з порушеннями мовлення. За словами вченої, специфічні закономірності психічного розвитку дітей із тяжкими порушеннями мовлення, існуючі загальні порушення прийому, переробки, збереження та використання вербальної та невербальної інформації, недостатня сформованість уміння проявляти власні соціальні емоції та відповідно емоційно реагувати, порушення мовленнєвого опосередкування, спричинює соціально-психологічну дезадаптацію, породжує мовленнєвий негативізм, утруднює комунікацію з однолітками та дорослими, що потребує цілеспрямованої комплексної компенсаційної, як психологічної, так і логопедичної, роботи (Рібцун, 2020).

Метою статті є визначення особливостей логопедичної роботи з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення в умовах інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу. В умовах інклюзивної освіти в кожному освітньому закладі планується робота з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення. Ознаки ТПМ: загальний недорозвиток мовлення тяжкого ступеня, різко виражена обмеженість засобів мовленнєвого спілкування, збережена слухова функція, первинно збережена інтелектуальна функція. (За визначенням Л. С. Волкової). До тяжких прийнято відносити такі мовленнєві дефекти, при яких страждає експресивне (зовнішнє)

мовлення, в результаті чого дитина має труднощі у встановленні контакту з навколишнім середовищем. Діти можуть розуміти звернену до них мову, але виразити її не в стані. Такими мовленнєвими порушеннями є: алалія – відсутність або недорозвиток мовлення внаслідок органічного ураження мовленнєвих зон кори головного мозку у внутрішньоутробному чи ранньому періоді розвитку дитини; афазія – повна чи часткова втрата мовлення, обумовлена локальним ураженням головного мозку; ринолалія – порушення тембру голосу та звуковимови, обумовлене анатомо-фізіологічними дефектами мовленнєвого апарату; дизартрія – порушення вимовної сторони мовлення, внаслідок недостатньої інервації мовленнєвого апарату; а також загальний недорозвиток мовлення, що супроводжується заїканням – порушенням темпо-ритмічної організації мовлення, обумовлене судомним станом м'яз мовленнєвого апарату.

Теоретичними основами інклюзивного навчання та виховання дітей з ТПМ в нашій країні послужили концептуальні ідеї О. Калужної, В. Андрєєва, концепції інтегрованого та інклюзивного навчання І. Мартиненко, С. Миронової (Колодич, 2020; Мартиненко, 2016; Миронова, 2022). А також концептуальні положення про необхідність включення кожної дитини з особливими освітніми потребами (ООП) в освітній простір, закріплені в Конвенції про права дитини (1989); концептуальні положення Саламанської декларації про освіту осіб з особливими освітніми потребами 1994 року (Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, 2017).

Особливості інтелектуального розвитку дітей з ТПМ:

- органічне ураження;
- первинне порушення;
- вторинне порушення;
- порушення соціальної адаптації.

Особливості емоційно-вольової сфери дітей з ТПМ: нестабільне емоційне тло, переваги процесів збудження над процесами гальмування, роздратованість, тривожність, невротоподібні стани, дитячі страхи, загальна психічна розгальмованість.

Особливості моторного розвитку дітей з ТПМ: порушення загальної моторики, порушення артикуляційної моторики, спастичність або ригідність м'язів, неможливість м'язового контролю.

Діти з тяжкими порушеннями мовлення потребують довготривалої, систематичної та індивідуальної логопедичної допомоги. Логопеди в умовах інклюзивного середовища планують логопедичну роботу наступним чином: на фронтальних, підгрупових заняттях з усіма дітьми вивчають програмний матеріал, направлений на підготовку артикуляційного апарату, а на індивідуальних заняттях здійснюється корекція вимовної сторони мови і просодики. Діагностика та постановка діагнозу здійснюється за участі медичної експертизи, виходячи із комплексної оцінки стану здоров'я і ступеню життєдіяльності в залежності з класифікаціями та критеріями, затвердженими Міністерством охорони здоров'я України. Медичне втручання в корекційній роботі: консультування, діагностика, оперативні втручання, медикаментозна підтримка.

Питання ранньої діагностики та корекції порушень мовлення є актуальним. Можливості, втрачені в молодшому шкільному віці, представляють значну проблему в старшому віці, оскільки розвиток психічних процесів затримується, компенсаторні та адаптаційні можливості організму ослаблюються. Дошкільний вік – найкращий період для корекції психічних функцій. Тому дошкільне інклюзивне середовище являється першою найважливішою ступеню в розвитку дітей та корекції наявних дефектів, оскільки складає основу подальшого життя та діяльності дітей з ООП. Організувати корекційну роботу в ранньому віці можливо, якщо була рання діагностика, визначення причин, комплексний корекційний вплив, корекція в повсякденному житті.

Логопедична робота при алалії:

- визначення виду (сенсорна, моторна);
- визначення основних труднощів;
- робота над диференціацією мовленнєвих звуків або над формуванням правильних артикуляційних укладів;
- збагачення пасивного словникового запасу;
- введення альтернативної додаткової комунікації (АКД);
- підтримка мотивації до спілкування.

Логопедична робота при афазії:

- визначення виду;
- визначення основних труднощів;
- робота над втраченими функціями;
- робота над мисленнєвими та мнестичними функціями;
- збагачення пасивного словникового запасу;
- введення АКД;

- підтримка мотивації до спілкування.

Логопедична робота при дизартрії:

- визначення уражених ділянок, ступеню важкості, м'язового тону, можливості до координації рухів;

- визначення основних труднощів;
- правильна організація процесу харчування;
- організація робочого та ігрового місця дитини у відповідності до потреб;
- розвиток мисленнєвих функцій;
- введення АКД;
- підтримка мотивації до спілкування.

Логопедична робота при ринолалії:

- визначення уражених ділянок;
- визначення основних труднощів;
- правильна організація процесу харчування;
- введення АКД;
- підтримка мотивації до спілкування.

Логопедична робота при заїкуванні:

- визначення виду;
- визначення основних труднощів;
- дотримання рекомендацій психолога щодо збереження емоційного стану дитини;
- дотримання медичних рекомендацій щодо організації процесу харчування та дихання, виконання фізичних вправ;

- підтримка мотивації до спілкування.

Логопедична робота при загальному недорозвитку мовлення:

- формування та розвиток лексико-граматичних засобів мови;
- формування та розвиток фонематичного слуху;
- формування та розвиток складової структури слова;
- формування правильної звуковимови;
- формування та розвиток зв'язного мовлення;
- підготовка до оволодіння грамотою.

Важливою також є робота з батьками дітей з ТПМ. Щоб отримати успіхи в логопедичній роботі важливо дотримуватися певних пунктів, а саме – довготривала співпраця, дотримання порад спеціалістів, дотримання однієї корекційної лінії, систематична корекційно-розвиткова робота, залучення фахівців з різних сфер.

Розвиток інклюзивного середовища є одним із основних напрямків модернізації української системи освіти. Інклюзія – забезпечення рівного доступу до навчання для всіх учнів з урахуванням різноманіття освітніх потреб та індивідуальних можливостей. Враховуючи високу можливість отримання освіти учнями з тяжкими порушеннями мовлення в умовах інклюзивного навчання, проектом постанови передбачається припинення набору таких учнів до 1-го класу спеціальних шкіл та створення умов для їх поступового переходу в заклади загальної середньої освіти». Алгоритм організації роботи з немовленнєвою дитиною в інклюзивному просторі освітнього закладу: логопедична діагностика; психологічна діагностика; створення ПП командою супроводу; корекційно-розвивальні логопедичні заходи; підтримка усіма учасниками психолого-педагогічного супроводу; підтримка батьками в домашніх умовах.

Висновки. Огляд психолого-педагогічної літератури показав, що в Україні постійно зростає кількість дітей молодшого шкільного віку, у яких діагностуються порушення усного і писемного мовлення, що зумовлюють труднощі в оволодінні ними програмами навчання в умовах загальноосвітнього навчального закладу. У зв'язку з цим особливого значення набуває обізнаність вчителя початкових класів, або вихователя із основними видами порушень мовлення у дітей, способами їх діагностики, особливостями формування мисленнєво-пізнавальної діяльності дітей із ПМР, а також його готовність до організації та створення належних освітніх умов для дітей із ПМР, наданні їм елементарної логопедичної допомоги у навчально-виховному процесі ЗНЗ в умовах інклюзивного навчання.

Діти з ТПМ – одна із розповсюджених груп серед дітей, що мають дефекти розвитку. Вони, як і всі діти з ООП, потребують здорового соціального оточення, психолого-педагогічного супроводу, індивідуальних освітніх маршрутів. Для кожного закладу освіти характерні свої особливості та пріоритетні напрямки роботи. Одні роблять акцент на соціально адаптованих для дітей з ТПМ дошкільних навчальних програмах, інші – бачать успіх інклюзивної освіти в особливій формі чи моделі навчання дітей даної категорії. На сьогоднішній день в нашій країні є всі можливості

для навчання в умовах інклюзивного середовища дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виповська, Л. (2020). Розвиток компетентностей у дітей з особливими освітніми потребами. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. Вип. 1. 46-50.
2. Колодич, О. (2020). Розвиток мовленнєвої компетентності дітей з особливими освітніми потребами як засіб комунікативної активності. *Нова педагогічна думка*. 1. 47-50.
3. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. (2017). Нац. Асамблея людей з інвалідністю України. 41.
4. Мартиненко, І. В. (2016). Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення : *монографія*. Видавництво ДІА.
5. Миронова, С. П. (2022). Методика проведення корекційно-розвиткових занять з дітьми з порушеннями пізнавальної діяльності: *навчальний посібник*.
6. Пахомова, Н. Г., Баранець, І. В. (2022). Напрями корекційної роботи з дітьми із тяжкими порушеннями мовлення в умовах воєнного стану. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Випуск 43. 55-63. <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/39048>
7. Рібцун, Ю. (2020). Розвиток емоційної сфери дітей із тяжкими порушеннями мовлення. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 16.

REFERENCE

1. Vypovska, L. (2020). Rozvytok kompetentnosti u ditei z osoblyvymy osvritnimy potrebamy. *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektivy*. Vyp. 1. 46-50.
2. Kolodych, O. (2020). Rozvytok movlenniievoi kompetentnosti ditei z osoblyvymy osvritnimy potrebamy yak zasib komunikatyvnoi aktyvnosti. *Nova pedahohichna dumka*. 1. 47-50.
3. Konventsia OON pro prava osib z invalidnistiu. (2017). Nats. Asambleia liudei z invalidnistiu Ukrainy. 41.
4. Martynenko, I. V. (2016). Osoblyvosti komunikatyvnoi diialnosti ditei starshoho doshkilnoho viku z tiazhkymy porushenniamy movlennia : *monohrafiia*. Vydavnytstvo DIA.
5. Myronova, S. P. (2022). Metodyka provedennia korektsiino-rozvytkovykh zaniat z ditmy z porushenniamy piznavalnoi diialnosti: *navchalnyi posibnyk*.
6. Pakhomova, N. H., Baranets I. V. (2022). Napriamy korektsiinoi roboty z ditmy iz tiazhkymy porushenniamy movlennia v umovakh voiennoho stanu. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhohiia*. Vypusk 43. 55-63. <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/39048>
7. Ribtsun, Yu. (2020). Rozvytok emotsiinoi sfery ditei iz tiazhkymy porushenniamy movlennia. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy*. 16.

Veronika Marshalkovska,

Speech and language pathologist,
methodologist of Odessa Regional Resource Center of Inclusive Education Support
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine

PECULIARITIES OF SPEECH THERAPY WORK WITH CHILDREN WITH HARD SPEECH DISORDERS IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

Abstract. *The article discusses peculiarities of speech therapy work with children with hard speech disorders in the conditions of inclusive education, speech peculiarities of children with hard speech disorders of preschool age, speech therapy work to overcome speech disorders, stages of corrective speech therapy work compatible with medicine. It is said that children with hard speech disorders need a long-term, systematic, individual approach in speech therapy. Speech therapists in the conditions of inclusive education plan speech therapy work as follows: at face-to-face, subgroup classes, all children study program material directed to the training of the articulation apparatus, and at individual classes corrective work is carried out. Children with hard speech disorders need long-term, systematic and individual speech therapy assistance. The author emphasizes that in order to achieve success in speech therapy work, it is important to comply with the following requirements: long-term cooperation, adherence to the advice of specialists, adherence to one correction line, systematic correction and development work, involvement of specialists from various fields. An algorithm for organizing work with a non-speaking child in the inclusive space of an educational institution has been developed.*

Key words: *hard speech disorders, inclusive education, phonetics, correction, motor skills, defect.*

Дата надходження до редакції: 30 січня 2023 року

УДК [378.046.4+372.851]:[37.022+37.026]

Мігельман Ігор Михайлович,
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри методики викладання і змісту освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9817-6690>

ДИДАКТИЧНІ РЕСУРСИ AGILE-СТРАТЕГІЙ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З МАТЕМАТИЧНО ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Анотація. У статті обґрунтовуються актуальні теоретичні та практичні засади застосування цінностей методології agile, трансформованих для системи післядипломної педагогічної освіти. Підтверджено значущість та ефективність зв'язків освітніх підходів XP (eXtreme Pedagogy) та ATLM (Agile Teaching / Learning Methodology), працюючих на основі цінностей agile, з класичними технологіями в кластері неперервної освіти.

Виокремлено та охарактеризовано поняття дидактичного ресурсу освітніх agile-стратегій як визначальної складової їхніх змістових та процесуальних компонентів. Уточнено його структуру та функції в загальному комплексі науково-методичного й науково-практичного супроводу роботи вчителів з математично обдарованими учнями з боку закладу післядипломної педагогічної освіти. Новизна дослідження полягає також і в аналізі та узагальненні відповідних аспектів і підходів освітніх agile-стратегій щодо розуміння робочих продуктів agile з відчутною відразу результативністю, релевантних для планування та реалізації програм курсів підвищення кваліфікації і для застосування інших форм професійного розвитку вчителів математики в сучасному сегменті післядипломної педагогічної освіти. Показано, як у методології agile дидактичний компонент післядипломної педагогічної освіти від координації предметно-методичних розгалужень системи компетентностей учителя та її синхронізації із системою компетентностей математично обдарованих учнів піднімається на рівень основних завдань сучасної дидактики – забезпечення сталого ефективного розвитку компетентностей і творчої активності учасників освітнього процесу.

Презентовано практики використання потенціалу методології agile під час підвищення кваліфікації вчителів математики за різними формами й видами на платформі Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» й досвід долучення вчителів до цінностей agile.

Ключові слова: освітні технології, agile-стратегії в освіті, дидактичні ресурси освітніх технологій, післядипломна педагогічна освіта, підвищення кваліфікації вчителів, фахові компетентності вчителів математики, методика навчання математики, математично обдаровані учні.

Постановка проблеми. Сучасні підходи до підвищення кваліфікації вчителів ґрунтуються на структурі професійної компетентності як сформованої інтегрованої системи професійних, методичних знань і вмінь, загальної культури та значущих для вчителя особистісних якостей, що реалізуються під час його педагогічної діяльності в обов'язковому контексті *гнучкості й динамічності*, відкритості для подальшого неперервного професійного зростання (Михайленко & Воєвода, 2019). Зазначимо, що О. І. Матяш та інші дослідники базові методичні компетентності вчителя математики розподіляють між загальнометодичними та спеціалізованими предметно-методичними компетентностями (Матяш, 2015), які динамічно поєднуються та рівноправно взаємодіють (Мігельман, 2020). Спеціалізовані компетентності, пов'язані з навчанням математично обдарованих учнів, їх підготовкою до інтелектуальних змагань, виокремлюють у методичному профілі вчителя специфічні аспекти конкретних розділів математики. Методика як галузь педагогіки досить часто надто зосереджується на питаннях викладання цих розділів. Водночас, науковці розглядають дві синергетично наближені системи теоретичних педагогічних знань: дидактику та методику. У широкому розумінні дидактична наука, яка має спільний з методикою об'єкт вивчення – процес навчання, вивчає його проблеми, принципи, правила й закономірності, абстрагуючись від специфіки методики викладання навчальних дисциплін. Але в межах фахової компетентності вчителя математики (аналогічно – вчителя будь-якого іншого предмета) саме дидактичні механізми мають забезпечувати синхронізацію методичних компетентностей учителів та синхронно розвивати системи компетентностей учителя математики й обдарованих учнів. Тобто метадисциплінарний статус дидактики має мігрувати в бік ресурсної бази неперервної освіти вчителя математики. Це питання пов'язано з актуалізацією agile-методології навчання (Яковишина, 2018) в контексті сучасних впливів

на освітню систему, її переорієнтації з екстенсивної моделі на інтенсивну, в основі якої лежить здатність до самоосвіти, розвитку професійного потенціалу. Відтак, виникає проблема створення в зоні професійного буття вчителя математики сегмента підвищення кваліфікації, зорієнтованого на *робочий продукт з відчутною відразу результативністю*, що є однією з основних рис agile-підходів. При цьому зазначимо, що робота з обдарованими учнями, підготовка до олімпіад, конкурсів і турнірів різних рівнів є одним з найбільш мобільних напрямів розвитку системи фахових компетентностей учителів, оскільки вона передбачає дидактичний контроль за генезисом складного задачного матеріалу (зокрема, його відповідальний відбір та науково-методичну адаптацію), потребує тривалої системної співпраці й комунікації в усіх ланках післядипломної освіти. Вважаємо, що в цій парадигмі дидактична лінія післядипломної освіти від координації предметно-методичних розгалужень системи компетентностей учителя знов піднімається на рівень основних завдань сучасної дидактики – забезпечення ефективного розвитку всіх учасників освітнього процесу, їхньої творчої активності, обдарованості, здатності набувати нових знань тощо, і, згідно з цією гіпотезою, дидактичний ресурс стає визначальною складовою змістового й процесуального компонентів педагогічних (освітніх) agile-стратегій.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. В умовах зближення форматів діяльності закладів післядипломної (неперервної) педагогічної освіти (*далі – заклади ППО*) та педагогічних закладів вищої освіти (*далі – педагогічні ЗВО*) зростає значення науково-теоретичних напрацювань В. П. Андрущенко, Т. К. Завгородньої, М. З. Згуровського, І. А. Зязюна, М. В. Кларіна, К. М. Левківського, Н. Г. Ничкало, В. Л. Ортинського, А. І. Підласого, І. П. Підласого, Д. В. Чернілевського та ін., в яких досліджуються загальні проблеми модернізації вищої школи України, технологічність освітнього процесу (як у широкому розумінні *педагогічних технологій*, так і у більш вузькому тлумаченні *технологій навчання*), вивчаються шляхи досягнення гарантованих, потенціально відтворюваних, прогнозованих педагогічних результатів. Один із найбільш визнаних варіантів детальної багатопараметричної класифікації педагогічних технологій запропонував Г. К. Селевко. Ефективність технологій навчання педагогічних працівників, стан розвивального середовища в системі підвищення кваліфікації, питання визначення змісту науково-методичного супроводу професійного зростання педагога, динамічні зміни в сутності, взаємодії, структурі та синхронізації фахових компетентностей учителів у своїх роботах аналізували Н. І. Білик, М. Ф. Бирка, В. М. Галузяк, О. М. Задоріна, В. В. Каплінський, І. М. Мігельман, О. І. Папач, Л. Д. Покроєва, Н. Л. Сеньовська, В. В. Сидоренко, С. О. Сисоєва, О. А. Шевченко, О. О. Яструб. У дослідженнях Л. Ф. Михайленко систематизуються певні тенденції розвитку методичної компетентності вчителів математики в умовах реформування системи підвищення кваліфікації й докорінного оновлення змісту й технологій професійного зростання вчителя нового покоління. В. Schwarz та G. Kaiser (2019) розвивають наукові підходи до моделей професійного розвитку вчителів математики на основі концепції «експерт – новачок» (expert-novice-approach). Б. І. Коротяєв та науковці його школи (зокрема, О. С. Гохберг) вивчали гнучкість педагогічних технологій у вищій освіті через сконцентрованість особистісно-орієнтованих технологій, технології співробітництва, технології активного навчання, технології інтерактивного навчання (саме ці технології вважалися основними серед інноваційних) на позиціях, за яких знання, ерудиція, аналітичні здібності, дослідницькі й творчі способи діяльності є результатом власних зусиль здобувачів освіти (Рябченко та ін., 2018). Такий науковий підхід до гнучкості (адаптивності) потребує подальшого розвитку та реагування на сучасні освітні виклики. Новий імпульс щодо вивчення системи педагогічних технологій (у тому числі, гнучких педагогічних технологій) і вищої школи, і підготовки та неперервної освіти вчителів (і гнучких технологій зокрема) був наданий проголошенням **Маніфесту agile** (Manifesto for Agile Software Development, 2001), яким узагальнено правила та ідеї (*цінності agile*) для практик, що застосовувались у першу чергу в менеджменті та у створенні програмного забезпечення. P. Salza, P. Musmaga, F. Ferrucci показали, в якому руслі agile-підходи, притаманні спочатку «виробничій» сфері та сфері управління, запозичуються освітньою галуззю, тобто як цінності agile *адаптуються* в умовах різних освітніх підходів (Salza et al., 2019). Вони відзначили, що мета agile-підходів полягає в переході до циклічного навчання, яке забезпечує з одного боку *гнучкість і рухливість*, виведені на принципово новий концептуальний рівень, а з іншого – неперервний «спіральный» розвиток. Це полегшує перехід від *лінеаризованого (каскадного)* способу планування та/або розв'язання проблем до *ітеративного й групового*, оптимізує витрати ресурсів усіх типів, орієнтує на здібності та навички окремих людей, дозволяє більш ефективно отримувати знання через досвід. J. C. Stewart, C. S. DeCusatis, K. Kidder, J. R. Massi, K. M. Anne досліджували, як принципи agile реалізуються в студентському освітньому середовищі: підготовка студента до самоорганізації є пріоритетом у навчанні; для полегшення навчання й опанування потрібних навичок педагогі й студенти мають бути готовими до постійної адаптації; робота планується на короткі терміни, що дозволяє отримувати оперативні відгуки про неї; для успіху студентам потрібні сприятливі

середовище та підтримка; систематична спільна рефлексійна діяльність педагога та студента щодо підвищення ефективності навчання (Stewart et al., 2009). Аналіз цих принципів дозволяє визначити напрями використання agile-методології в освіті як педагогічну *метатехнологію*, як дієвий інструментарій для конструювання індивідуальної траєкторії навчання і для створення сучасних навчальних продуктів. Agile як підхід і стратегія в освіті стали об'єктом розгляду і вітчизняними вченими. Так, Л. В. Іваненко пропонує використовувати цей підхід в освітньому менеджменті (Іваненко, 2021), Л. В. Сліпчишин розглядала можливості використання agile-підходу в контексті сучасних впливів на освітню систему, проблеми реалізації педагогічного дизайну в умовах нелінійної динамічної освітньої моделі, узгодження індивідуалізації та колективізму (Сліпчишин, 2020). Т. В. Яковишина обґрунтовувала застосування agile-підходу в системі вищої освіти як чинника її перебудови (Яковишина, 2018). О. М. Задоріна, І. М. Мітельман, О. І. Папач з позицій agile-методологій і синергії вищої та післядипломної педагогічної освіти уточнили структуру компетентнісного контуру студента педагогічного закладу вищої освіти та розглянули питання системного розширення моделі й змісту *контекстного навчання* (Скворцова, 2010) на післядипломну педагогічну освіту.

Метою статті є обґрунтування, моделювання й уточнення деяких теоретичних і практичних засад застосування цінностей методології agile, адаптованих для системи післядипломної (неперервної) педагогічної освіти в контексті формування дидактичних ресурсів, необхідних для науково-методичного й науково-практичного супроводу підготовки вчителів до роботи з математично обдарованими учнями, а також аналіз відповідного досвіду Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» з підвищення кваліфікації вчителів математики за різними формами й видами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологія agile будувалась на принципах створення такої, що легко трансформується, мобільної складної системи теоретичних підходів і практик, які застосовуються до важливих напрямів розробки та досліджень, організації виробництва тощо (Balijerally et al., 2012). Її застосування в освітній галузі (незважаючи на вже традиційне керування – фактично в парадигмі agile – освітніми проектами) пов'язано з декількома протиріччями. Найбільш принциповим для нас є так званий *research-to-practicegap* (розрив між теорією, дослідженнями та практикою) і ґрунтується на сутнісно різному ставленні виробництва й освіти до інновацій (Cagnine, 1997), бо освіта в «консервативному» її розумінні в першу чергу опановує накопичений досвід, щоб навчати (у тому числі й нових спеціалістів), і саме цьому підпорядковується створення нових ідей та проектів (звернемо увагу також і на складні механізми прийняття рішень та оновлення нормативної, інструктивно-методичної бази в освіті), а бізнес, натомість, зацікавлений у провадженні ефективної інноваційної діяльності – хоча б з точки зору динамічного конкурентного середовища. Зауважимо на тлі цього, що деякі науковці (R. Connell, S. Lawrence, U. Sharma та ін.) відзначають і негативний вплив відвертих спроб комерціалізації освіти (її перетворення в «товар»): знижується якість, систематичність та фундаментальність подання матеріалу (на користь немовбито практичної цінності та/або спрямованості) ускладнюються різнорівневі взаємовідносини між учасниками освітнього процесу. Система післядипломної (неперервної) педагогічної освіти через можливість практично без обмежень оновлювати номенклатуру програм підвищення кваліфікації, удосконалювати й створювати окремі навчальні модулі, швидко адаптувати нові освітні практики, запроваджувати будь-які актуальні формати професійної активності вчителів, реалізовувати принципи академічної свободи науково-педагогічних працівників, використовувати унікальний потенціал співпраці кафедр з науково-методичними лабораторіями та іншими структурними підрозділами в будь-якій потрібній конфігурації виступає і як одна з найоптимальніших платформ для розгортання agile-стратегій в освітній галузі, і як впливовий орієнтир інноваційної педагогічної діяльності для освітян-практиків.

Сьогодні використовується чимало варіантів класифікації та ієрархії такого складного наукового феномену, якими є освітні (педагогічні) технології як *відкриті педагогічні системи* (Михайліченко & Рудик, 2016; *Педагогічні технології в підготовці вчителів*, 2018). Вважаємо, що освітні agile-стратегії варто тлумачити не як окреме технологічне утворення, а як синтетичну категорію, котра – незалежно від конкретного класифікаційного-ієрархічного підходу – об'єднує три класифікаційні лінії (групи) технологій, виділені С. О. Сисоевою: 1) методологічні освітні технології – на рівні педагогічних теорій, концепцій, підходів; 2) стратегічні освітні технології – на рівні форм взаємодії; 3) тактичні освітні технології – на рівні методик («окремих дидактик»), методів, прийомів навчання (Сисоева, 1998). Предмет дидактики включає в себе зв'язок *викладання та вчення*, механізми їхньої *взаємодії*. Основні дидактичні принципи (Михайліченко & Рудик, 2016, с. 28–29) пронизують усі три названі класифікаційні лінії (часто використовується утотоження навчальних технологій з дидактичними технологіями (Михайліченко & Рудик, 2016, с. 8)). Дидактичний ресурс

agile-стратегій ми розуміємо як інтегральну сукупність дидактичних складових усіх освітніх (педагогічних) технологій, задіяних для вирішення конкретної педагогічної (навчальної) проблеми засобами *адаптованих цінностей agile* в різних освітніх підходах.

У роботі (Задоріна та ін., 2022) проаналізовано актуалізацію моделей контекстного навчання на рівні післядипломної педагогічної освіти в реальному професійному просторі, в якому професійна діяльність учителя відбувається одночасно з його навчально-професійною діяльністю, передбаченою сучасними нормативними вимогами щодо докорінного оновлення змісту і технологій фахового зростання педагогічних та науково-педагогічних працівників нового покоління, визначеними Постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 800 (зі змінами). Тлумачення та наповнення квазіпрофесійного сегмента підготовки студента – майбутнього вчителя (стрижень якої ґрунтується на ситуаційних техніках, проєктних, інтерактивних методах, діяльнісних формах навчання та ін.) у педагогічних ЗВО вже не може без змін переноситись на роботу закладів ППО зі своєю цільовою професійною аудиторією. Відтак, у наукових підходах кафедри методики викладання і змісту освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (далі – *Академія*) до практик курсового підвищення кваліфікації та форматів окремих заходів для вчителів математики останні роки місце спрощеної *малопродуктивної імітаційної* сутності квазіпрофесійного сегмента ми намагаємось передавати повноцінному agile-професійному сегменту фахового компетентнісного контуру активного й творчого сучасного вчителя. Ми виокремлюємо проблеми підготовки вчителів до роботи з математично обдарованими учнями з декількох особливих причин, серед яких: *а)* абсолютно недостатні математичні компетентності вчителів щодо розв'язування і, навіть, розуміння змісту та взаємозв'язків олімпіадних задач відносно високого рівня складності, які під час навчання майбутнього вчителя у педагогічному ЗВО формуються переважно лише на базовому рівні, що не дозволяє вести результативної педагогічної діяльності з таким учнівським контингентом і, як наслідок, призводить до відвертого ухилення вчителів від цієї роботи або ж до її здійснення в мінімальних обсягах, якими не забезпечуються якісні й тривалі результати; *б)* майже безупинне накопичення та оновлення величезних обсягів теоретичного та задачного матеріалу олімпіадного спрямування, як у спеціальній літературі, так і у мережі Інтернет, що вимагає від учителів глибоких системних знань, уміння швидко орієнтуватись у таких масивах інформації та прагнення до неперервного фахового зростання, аналізу та узагальнення власного науково-методичного та науково-практичного досвіду (у тому числі й публікаційної активності); *в)* на відміну від викладання «класичного» шкільного курсу математики (навіть і на профільному (поглибленому) рівні) – принципова неможливість для вчителя тривалий час вибудовувати власну діяльність на «застиглому» фаховому портфоліо; *г)* необхідність підтримувати в активному стані отримані у педагогічному ЗВО знання з «нешкільних» розділів математики; *д)* унікальність функціоналу системи ППО з розвитку спеціалізованих компетентностей учителя математики щодо навчання й виховання обдарованих учнів; *е)* обов'язковість дотримання як під час безпосередньої роботи з обдарованими юними математиками, так і під час комунікації з колегами, принципів педагогічного та методичного партнерства. Необхідність особливого режиму предметної підготовки обдарованих учнів не підлягає сумнівам і є однією із фундаментальних характеристик освітнього процесу в умовах освітніх реформ в Україні.

Важливою ключовою категорією загальної методології agile є *робочий продукт*, який хоча практично неможливо виділити явно й однозначно під час застосування цінностей agile в освітньому середовищі, але – у розрізі неперервної педагогічної освіти – його (робочий продукт) слід розглядати передусім із позицій зростання професійного статусу її здобувача по завершенні чергового кроку підвищення кваліфікації в будь-якій існуючій формі. Водночас, технологія XP (eXtreme Pedagogy), що входить у *нуль педагогічних agile-методологій*, зорієнтована на отримання вчителями **конкретних працюючих інструментів** (для виконання чітко поставлених педагогічних завдань), які в даному випадку й утворюють **робочий продукт** (Andersson & Bendix, 2006). Такий робочий продукт у вигляді дидактичних комплексів, готових для практичного використання дидактико-методичних проєктів вважаємо базисом дидактичного ресурсу agile-стратегії XP, який впроваджується на рівні тристоронньої взаємодії вчителів із викладачами кафедри та її методичними структурами. Науково-методична та інноваційна діяльність кафедри методики викладання і змісту освіти Академії дозволяє, погоджуючись із вченими, що досліджували agile-стратегії XP під час навчання студентів, дійти аналогічних висновків, що і в системі неперервної педагогічної освіти eXtreme Pedagogy є, у першу чергу, регулятором ефективності практикумів та подібних «активностей» в структурі занять з мінімумом супровідних лекцій (learning by continuous doing, learning by continuous collaboration, learning by continuous testing).

Однією з найважливіших функцій дидактичного ресурсу agile-стратегії XP в модернізованій системі роботи Одеської академії неперервної освіти з учителями математики вважаємо створення, науково-

методичний супровід та постійне оновлення на засадах згаданої вище суб'єктно-об'єктної взаємодії (із застосуванням відомого методу «коротких релізів», трансформацією принципу agile «парне програмування» у принцип виконання навчально-професійних проєктів чи завдань у парах та малочисельних «командах» та ін.) задачних комплексів (систем задач), які дозволяють послідовно забезпечувати нерозривний зв'язок між теоретичним та практичним (задачним) матеріалом на рівні профільного та/або поглибленого навчання обдарованих школярів, їх підготовки до математичних змагань, підготовки вчителів до планування й проведення гурткових і факультативних занять, індивідуальних консультацій для учнів з підвищеними освітніми запитами в галузі математики. В основі лежить методологічна концепція розвитку навичок учителів математики з формування продуктивних згорнутих дидактичних структур, котрі, у свою чергу, включають згорнуті асоціації та згорнуті структури мислення з ознаками *гнучкості, різнорівневої диференціації, алгоритмічності та структурної впізнаваності* (Мітельман, 2019). Мотиваційний, змістовий та дійовий компоненти дидактичного ресурсу agile-стратегії XP розгортаються під час роботи з вчителями математики на базі Академії не лише на курсах підвищення кваліфікації, а й під час окремих науково-практичних і науково-методичних заходів обмеженої тривалості. При цьому враховується й критика eXtreme Pedagogy, яка полягає в тому, що agile-стратегії XP часто акцентовані на розбудові практик-алгоритмів для допомоги викладачам в організації навчання, а отримувачі освіти відіграють другорядні ролі, або ж навіть «ігноруються». Застосування ідей eXtreme Pedagogy на платформі закладу ППО – з урахуванням професійного статусу та специфіки контингенту слухачів – може відбуватись лише у збалансованості суб'єктно-об'єктної та суб'єктної парадигм. Відзначимо, що в роботі (Мітельман, 2021b) з цих наукових позицій докладно описано особливості моделювання та реалізації спеціалізованих методичних кейсів (ситуаційної дидактико-методичної техніки), апробованих автором також і під час підготовки учнів до математичних змагань і багаторічної діяльності у складі журі та науково-методичних комісій (експертних груп) міжнародних, всеукраїнських, обласних олімпіад, турнірів і конкурсів з математики.

Створення робочого продукту як результату застосування agile-стратегії XP для формування згорнутих продуктивних дидактичних структур, створення оптимальних умов для поступового переходу від керованих кроків до самостійних висновків і дій, пов'язаних із науковим супроводом (з боку закладу неперервної педагогічної освіти) навчання математично обдарованих учнів, вимагає, як ми вважаємо, дворівневої взаємодії компетентнісних систем учителя й учня, що забезпечується їхньою синхронізацією (Мітельман, 2020, 2021a, 2022). Над цим працює створена в Академії система авторських семінарів «Предметно-методичний супровід учнівських олімпіад з математики: розвиток ідей шкільного курсу в контексті сучасних олімпіадних завдань». Семінари відбуваються як в офлайн (аудиторному), так і в онлайн режимі (з використанням технологій дистанційного навчання), деякі відеоматеріали семінарів надаються для вільного доступу та використання вчителями Одеської області. Для проведення семінарів обирається тематика, яка потребує специфічного фактологічного та праксеологічного рівнів сформованості предметної математичної компетентності й методичної майстерності вчителів: створюються та аналізуються спільно з учителями – учасниками семінарів компактні опціональні дидактичні комплекси, тематичні проєкти, до яких інтегруються нові математичні поняття, теореми і теоретичні факти, задачні «ланцюжки» (з обов'язковим урахуванням мотиваційного аспекту щодо усвідомлення учнями в режимі реального часу переваг оволодіння новітніми технологіями роботи із задачним матеріалом), і якими ми намагаємося уникнути утворення неконтрольованих обсягів наукових результатів і прийомів розв'язування задач (Мітельман, 2022).

Комбіноване використання agile-стратегії eXtreme Pedagogy та більш стандартних освітніх технологій для навчання вчителів, активно працюючих із математично обдарованими учнями, взаємодії змістового й дійового компонентів спеціалізованих предметно-методичних компетентностей помітно підсилюється складанням для вчителів (спільно з учителями) особливого робочого продукту – технологічно-методичної карти (ТМК) олімпіадної задачі (групи задач тощо) (Мітельман, 2020). Запропонований нами підхід до таких карт не є ані *алгоритмом розв'язування* задачі, ані *алгоритмом навчання розв'язування*: складання ТМК, робота з картою, наповнення конкретним змістом її блоків має бути суто дидактичним ресурсом agile-стратегії XP у неперервній (післядипломній) педагогічній освіті, фактично – *точкою росту* професійної майстерності вчителя.

Технологія ATLM (Agile Teaching / Learning Methodology) як основний **робочий продукт** розглядає отримання здобувачами освіти такої **системи знань** з певного кола актуальних питань, яка спрацює відразу і для розробки власних проєктів, і для здатності якісно продовжувати вивчення матеріалу самостійно, а до того ж підпорядковується трьом принципам: *адаптивності (гнучкості), крайності, умінню самостійно вчитись* (не «заучувати» механічно зміст лекцій та готові методи розв'язування задач) (Chan, 2004). Саме в межах стратегії ATLM сформульовано принцип *набуття навичок для навчання протягом усього життя* (skills for life-long learning), що якнайкраще відповідає сучасним

запитам отримувачів післядипломної педагогічної освіти, впливає на вільний вибір освітянами надавачів послуг щодо підвищення кваліфікації. Водночас, заклади ППО, як зазначалося вище, реально спроможні вибудовувати свою діяльність у статусі *стратегічної мобільної зони* професійного буття вчителя, який постійно перебуває у стані змін. Технології ATLM відрізняються від технологій XP, зокрема, напрямленістю на такі освітні формати, які паритетно поєднують в собі лекції, практичні заняття, виконання слухачами самостійних робіт. Якщо додати до цього рефлексійний компонент, то ми побачимо загальні принципи архітектури програм підвищення кваліфікації на базі Академії, які ставлять за мету в чіткій формі оперативно надати вчителям компактну, збалансовану **систему знань** з обраної теми, тобто створити **робочий продукт** у розумінні цінностей agile. Збалансованість має враховувати як можливості **учнів** засвоїти нові знання, отримані **вчителем** під час проходження курсів, так і необхідність постійно поповнювати обсяг знань самих учителів, сформований під час вивчення фундаментальних і спеціальних математичних дисциплін у ЗВО і затребуваний під час їхньої педагогічної діяльності в закладах загальної середньої освіти різних типів (особливо, коли йдеться про навчання обдарованих учнів). Ми прагнемо до того, щоб після підвищення кваліфікації в Академії вчителі також використовували в своїй роботі позитивний потенціал методологій agile. Наприклад, щоб із робочого продукту ATML, отриманого на курсах, учителі формували робочий продукт у сенсі XP вже для своїх учнів – у вигляді дидактико-методичних комплексів, інших працюючих інструментів тощо (див. рис. 1).

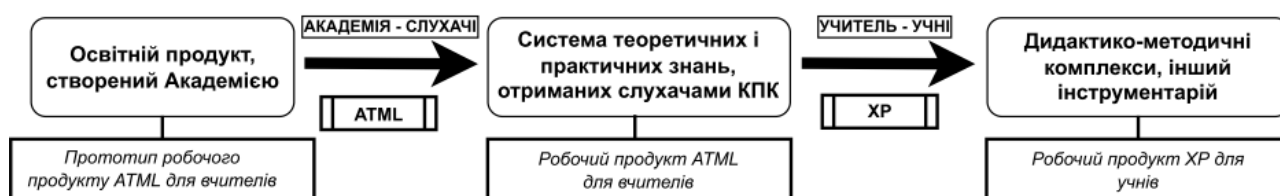

Рис. 1

Дидактичний ресурс реалізується через номенклатуру фахових модулів та їхніх частин і через постійне вдосконалення математичного й методичного контенту, готовність відгукнутися на будь-які тематичні виклики. Особливість дидактичного ресурсу, пов'язаного з роботою з математично обдарованими учнями, виражається ще й у тому, що після майже кожного циклу математичних змагань різних рівнів відбувається ревізія ілюстративного задачного матеріалу (з'являються як принципово нові типи задач, узагальнення чи трансформація відомих задач, так і нові методи розв'язування, якими поєднуються задачі, на перший погляд, різної «етіології», переглядається визначення складності задач, змінюються критерії оцінювання і т.д.). Серед програм підвищення кваліфікації щороку вчителям пропонуються програми, спеціалітетом яких є навчання учнів за профільним (поглибленим) рівнем, підготовка учнів до математичних олімпіад, турнірів і конкурсів. До того ж, відповідний методичний та задачний матеріал обов'язково розглядається в межах фахових модулів на курсах іншої тематичної спрямованості як демонстрація генезису задачних ідей та можливих шляхів розширення теоретичного матеріалу, що вивчається за рівнем стандарту. Це дозволяє вчителям краще дотримуватись принципів диференційованого навчання, завжди тримати в полі зору учнів, які мають потенціал для переходу на більш високий рівень вивчення математики.

Висновки. Новизна дослідження полягає в аналізі й узагальненні деяких аспектів освітніх agile-стратегій та підходів щодо розуміння *освітніх робочих продуктів* (у контексті agile), релевантних під час планування та реалізації програм курсів підвищення кваліфікації та для застосування інших форм професійного розвитку вчителів математики в сучасному сегменті післядипломної педагогічної освіти. Підтверджено значущість та ефективність зв'язків і координації освітніх підходів XP (eXtreme Pedagogy) та ATLM (Agile Teaching / Learning Methodology), працюючих на основі цінностей agile, з класичними технологіями в кластері неперервної освіти. Виокремлено та визначено поняття *дидактичного ресурсу* освітніх agile-стратегій, уточнено його структуру в загальному комплексі науково-методичного та науково-практичного супроводу роботи з математично обдарованими учнями з боку закладу післядипломної педагогічної освіти. Значної уваги при цьому приділено досвіду кафедри методики викладання і змісту освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Перспективи подальших досліджень передбачають пошук і впровадження інноваційних підходів, що сприятимуть зближенню різних освітніх технологій розвитку та синхронізації спеціалізованих компетентностей учителів математики на платформі післядипломної педагогічної освіти, модернізації дидактико-методичних компонентів системи роботи з обдарованими учнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Задоріна, О. М., Мітельман, І. М., & Папач, О. І. (2022). Питання підготовки майбутніх учителів математики до інтеграції в систему післядипломної педагогічної освіти. *Нова педагогічна думка*, 111(3), 81-90. DOI: 10.37026/2520-6427-2022-111-3-81-90.
2. Іваненко, Л. В. (2021). Agile-технології в проектному менеджменті в освіті. *Філософія освіти і педагогіка*, (49), 131-44.
3. Матяш, О. І. (2015). Удосконалення професійної підготовки вчителя математики в умовах компетентнісного підходу. *Міжнародний науковий журнал «Acta Universitatis Pontica Euxinus»*, спец. випуск, 241-246.
4. Михайленко, Л. Ф., & Воєвода, А. Л. (2019). Методична компетентність вчителя математики як педагогічна проблема. *Фізико-математична освіта*, 1(19), 135-141.
5. Михайліченко, М. В., & Рудик, Я. М. (2016). *Освітні технології*. КОМПРИНТ.
6. Мітельман, І. М. (2019). Розвиток предметно-галузевих компетентностей учителів математики в контексті формування згорнутих дидактичних структур. У В. В. Ягоднікова (Ред.), *Професійна компетентність сучасного педагога: методологія, теорія, методика, практика* (с. 241-257). Видавець Букаєв Вадим Вікторович.
7. Мітельман, І. М. (2020). Розвиток дійового компонента спеціалізованих компетентностей учителів під час аналізу функціональних рівнянь математичних олімпіад. В О. І. Папач (Ред.), *Шкільна природничо-математична освіта: виклики та шляхи розвитку* (с. 29-34). Видавець Букаєв Вадим Вікторович.
8. Мітельман, І. М. (2021a). Синхронізація спеціалізованих компетентностей під час підготовки учнів до математичних олімпіад як науково-методична проблема. У В. В. Ягоднікова (Ред.), *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми і перспективи розвитку* (с. 198-204). Видавець Букаєв Вадим Вікторович.
9. Мітельман, І. М. (2021b). Особливості моделювання спеціалізованих методичних кейсів у контексті підвищення кваліфікації вчителів математики. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, (2), 137-149.
10. Мітельман, І. М. (2022). Деякі питання методики розв'язування олімпіадних задач на точні оцінки функцій трьох змінних. У В. В. Ягоднікова (Ред.), *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми і перспективи розвитку* (с. 97-104). Видавець Букаєв Вадим Вікторович.
11. Прокопенко, І. Ф. (Ред.) (2018). *Педагогічні технології в підготовці вчителів*. ХНПУ.
12. Рябенко, С. В., Симонова, Н. А., & Ліфар, М. Г. (2018). Гнучкі педагогічні технології у системі підготовки вчителя біології. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, 151(1), 290-293.
13. Сисоєва, С. О. (1998). Технології педагогічної творчості в системі освітніх технологій. *Освітні технології у школі та вузі* (с. 287-293). ІЗМН.
14. Скворцова, С. О. (2010). Формування професійної компетентності майбутнього вчителя на засадах контекстного навчання. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету: Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*, (35), 66–71.
15. Сліпчишин, Л. В. (2020). Використання agile-підходу в освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, (55), 230-238.
16. Яковишина, Т. В. (2018). Agile-методологія як чинник модернізації сучасного освітнього простору. *Міжвузівський збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету: Актуальні питання гуманітарних наук*, 19(2), 217-223.
17. Andersson, R., & Bendix, L. (2006). eXtreme teaching: A framework for continuous improvement. *Computer Science Education*, 16(3), 175-184.
18. Balijepally, V., Dingsøyr, T., & Nerus, S. (2012). A decade of agile methodologies: Towards explaining agile software development. *The Journal of Systems and Software*, (62), 1213-1221.
19. Carnine, D. (1997). Bridging the research-to-practice gap. *Exceptional Children*, 63(4), 513-521.
20. Chun, A. (2004). The agile teaching / learning methodology and its e-learning platforms. *Lecture Notes in Computer Science LNCS – Advances in Web-Based Learning*, (3143), 11-18.
21. Manifesto for Agile Software Development (2001). <http://agilemanifesto.org/>
22. Salza, P., Musmarra P., & Ferrucci, F. (2019). Agile Methodologies in Education. A Review Bringing Methodologies from Industry to the Classroom. In D. Parsons, & K. MacCallum (Eds.), *Agile and Lean Concepts for Teaching and Learning* (pp. 25-45). Singapore, Springer.
23. Schwarz, B., & Kaiser, G. (2019). The Professional Development of Mathematics Teachers. In G. Kaiser, & N. Presmeg (Eds.), *Compendium for Early Career Researchers in Mathematics Education* (pp. 325-343). Cham, Springer.
24. Stewart, J. C., DeCusatis, C. S., Kidder, K., Massi, J. R., & Anne, K. M. (2009). Evaluating Agile Principles in Active and Cooperative Learning. In *Proceedings of Student-Faculty Research Day* (pp. B 3.1-B 3.8). Seidenberg School of CSIS, Pace University.

REFERENCES

1. Zadorina, O. M., Mitelman, I. M., & Papach O. I. (2022). Pytannia pidhotovky maibutnix uchyteliv matematyky do intehratsii v systemu pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity [Issues of preparing future mathematics teachers for integration into postgraduate pedagogical education system]. *Nova pedahohichna dumka*, 111(3), 81–90. DOI: 10.37026/2520-6427-2022-111-3-81-90[in Ukrainian].
2. Ivanenko, L. V. (2021). Agile-tekhnolohii v proiektnomu menedzhmenti v osviti [Agile-technologies in

project management in education]. *Filosofii osvity i pedahohika*,(49), 131-144 [in Ukrainian].

3. Matiash, O. I. (2015). Udoskonalennia profesiinoi pidhotovky vchytelia matematyky v umovakh kompetentnisnogo pidkhodu [Improving the professional training of mathematics teachers in the competency-based approach]. *International Scientific Journal «Acta Universitatis Pontica Euxinus»*, Special Issue, 241-246 [in Ukrainian].

4. Mykhailenko, L. F. & Voievoda, A. L. (2019). Metodychna kompetentnist vchytelia matematyky yak pedahohichna problema [Methodical competence of a mathematics teacher as a pedagogical problem]. *Fizyko-matematychna osvita*, 1(19), 135-141[in Ukrainian].

5. Mykhailichenko, M. V., & Rudyk, Ya. M. (2016). *Osvitni tekhnologii [Educational technologies]*. KOMPRYNT[in Ukrainian].

6. Mitelman, I. M. (2019). Rozvytok predmetno-haluzevykh kompetentnostei uchyteliv matematyky v konteksti formuvannia zghornutykh dydaktychnykh struktur [Development of subject-specific competencies of mathematics teachers in the context of the formation of convoluted didactic structures]. In V. V. Yahodnikova (Ed.), *Professional Competence of a Modern Teacher: Methodology, Theory and Practice* (pp. 241-257). Vydavets Bukaiev Vadym Viktorovych[in Ukrainian].

7. Mitelman, I. M. (2020). Rozvytok diiovoho komponenta spetsializovanykh kompetentnostei uchyteliv pid chas analizu funktsionalnykh rivnian matematychnykh olimpiad [Development of the effective component of specialized competences of teachers in the analysis of functional equations of mathematical olympiads]. In O. I. Papach (Ed.), *Shkilna pryrodnycho-matematychna osvita: vykyky ta shliakhy rozvytku* (pp. 29-34). Vydavets Bukaiev Vadym Viktorovych[in Ukrainian].

8. Mitelman, I. M. (2021a). Synkhronizatsiia spetsializovanykh kompetentnostei pid chas pidhotovky uchniv do matematychnykh olimpiad yak naukovo-metodychna problema [Synchronization of specialized competences in preparing students for mathematical olympiads as a scientific and methodological problem]. In V. V. Yahodnikova (Ed.), *Pedahohichna nauka i osvita u suchasnomu vymiri: problemy i perspektyvy rozvytku* (pp. 198-204). Vydavets Bukaiev Vadym Viktorovych[in Ukrainian].

9. Mitelman, I. M. (2021). Osoblyvosti modeliuвання spetsializovanykh metodychnykh keisiv u konteksti pidvyshchennia kvalifikatsii vchyteliv matematyky [Peculiarities of modelling of specialized methodical cases in the context of professional development of mathematics teaches]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, (2), 137-149 [in Ukrainian].

10. Mitelman, I. M. (2022). Deiaki pytannia metodyky rozviazuvannia olimpiadnykh zadach na tochni otsinky funksii trokh zminnykh [Some aspects of the methodology of solving the olympiad problems on the exact estimations for the functions of three variables]. In V. V. Yahodnikova (Ed.), *Pedahohichna nauka i osvita u suchasnomu vymiri: problemy i perspektyvy rozvytku* (pp. 97–104). Vydavets Bukaiev Vadym Viktorovych[in Ukrainian].

11. Prokopenko, I. F. (Ed.) (2018). *Pedahohichni tekhnologii v pidhotovtsi vchyteliv [Pedagogical technologies in teacher training]*. KhNPU[in Ukrainian].

12. Riabchenko, S. V., Symonova, N. A., & Lifar, M. H. (2018). Hnuchki pedahohichni tekhnologii u systemi pidhotovky vchytelia biolohii [Flexible educational technologies in the training system of biologie teachers]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky*, 151(1), 290-293[in Ukrainian].

13. Sysoieva, S. O. (1998). Tekhnologii pedahohichnoi tvorchosti v systemi osvitnikh tekhnologii [Technologies of pedagogical creativity in the system of educational technologies]. In *Osvitni tekhnologii u shkoli ta vuzi* (pp. 287-293). IZMN [in Ukrainian].

14. Skvortsova, S. O. (2010c). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia na zasadakh kontekstnoho navchannia [Formation of professional competence of future teachers based on contextual learning]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu: Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly*,(35), 66-71 [in Ukrainian].

15. Slipchyshyn, L. V. (2020). Vykorystannia agile-pidkhodu v osviti [Using the agile approach in education]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, (55), 230-238 [in Ukrainian].

16. Yakovyshyna, T. V. (2018). Agile-metodolohiia yak chynnyk modernizatsii suchasnoho osvitnoho prostoru [Agile-methodology as a factor of modernization of modern educational space]. *Mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu: Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*,19(2), 217-223 [in Ukrainian].

17. Andersson, R., & Bendix, L. (2006). eXtreme teaching: A framework for continuous improvement. *Computer Science Education*, 16(3), 175-184.

18. Balijepally, V., Dingsøyr, T., & Nerus, S. (2012). A decade of agile methodologies: Towards explaining agile software development. *The Journal of Systems and Software*, (62), 1213-1221.

19. Carnine, D. (1997). Bridging the research-to-practice gap. *Exceptional Children*, 63(4), 513-521.

20. Chun, A. (2004). The agile teaching / learning methodology and its e-learning platforms. *Lecture Notes in Computer Science LNCS – Advances in Web-Based Learning*, (3143), 11-18.

21. Manifesto for Agile Software Development (2001). <http://agilemanifesto.org/>

22. Salza, P., Musmarra P., & Ferrucci, F. (2019). Agile Methodologies in Education. A Review Bringing Methodologies from Industry to the Classroom. In D. Parsons, & K. MacCallum (Eds.), *Agile and Lean Concepts for Teaching and Learning* (pp. 25-45). Singapore, Springer.

23. Schwarz, B., & Kaiser, G. (2019). The Professional Development of Mathematics Teachers. In G. Kaiser, &

N. Presmeg (Eds.), *Compendium for Early Career Researchers in Mathematics Education* (pp. 325-343). Cham, Springer.

24. Stewart, J. C., DeCusatis, C. S., Kidder, K., Massi, J. R., & Anne, K. M. (2009). Evaluating Agile Principles in Active and Cooperative Learning. In *Proceedings of Student-Faculty Research Day* (pp. B 3.1-B 3.8). Seidenberg School of CSIS, Pace University.

Igor Mitelman,

Candidate of Physical and Mathematical Sciences,

Associate Professor,

associate professor of the Department of Methodology of Teaching
and Content of Education

of Odessa Regional Academy of In-Service Education,

Odesa, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-9817-6690>

DIDACTIC RESOURCES OF AGILE STRATEGIES FOR PREPARING TEACHERS TO WORK WITH MATHEMATICALLY GIFTED STUDENTS

Abstract. *The article substantiates the actual theoretical and practical principles of applying the values of agile methodology, transformed for the system of postgraduate pedagogical education. The significance and effectiveness of the connections of educational approaches XP (eXtreme Pedagogy) and ATLM (Agile Teaching / Learning Methodology), working on the basis of agile values, with classical technologies in the cluster of in-service pedagogical training is confirmed.*

The concept of the didactic resource of educational agile-strategies as a determining component of their content and procedural components is distinguished and characterized. Its structure and functions in the general complex of scientific-methodological and scientific-practical support of teachers' work with mathematically gifted students by the institution of postgraduate pedagogical education are clarified. The novelty of the research also lies in the analysis and generalization of the relevant aspects and approaches of educational agile strategies for understanding agile work products with immediately tangible results, relevant for planning and implementing in-service training programs and for applying other forms of professional development of mathematics teachers in the modern segment of postgraduate pedagogical education. It is shown how in the agile methodology, the didactic component of postgraduate pedagogical education from the coordination of subject-methodological branches of the teacher's competence system and its synchronization with the system of competencies of mathematically gifted students rises to the level of the main tasks of modern didactics – ensuring sustainable effective development of competences and creative activity of participants in the educational process.

The practices of using the potential of agile methodologies during the in-service training of mathematics teachers in various forms and types on the platform of Odessa Regional Academy of In-Service Education and the experience of involving teachers in agile values are presented.

Key words: *educational technologies, agile strategies in education, didactic resources of educational technologies, postgraduate pedagogical education, professional development of teachers, professional competences of mathematics teachers, mathematics teaching methodology, mathematically gifted students.*

Дата надходження до редакції: 1 грудня 2022 року.

© Мігельман І. М., 2023

УДК 378.014.61

Полтавська Тетяна Миколаївна,

завідувач відділу інформаційно-ресурсного забезпечення,

старший викладач кафедри філософії освіти

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,

м. Одеса, Україна

Мелешко Валентина Володимирівна,

методист відділу інформаційно-ресурсного забезпечення,

старший викладач кафедри філософії освіти

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,

м. Одеса, Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-РЕСУРСНИЙ СУПРОВІД АКАДЕМІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ

Анотація. *У статті наведено огляд сучасних цифрових технологій щодо модернізації інформаційно-ресурсного забезпечення науково-дослідницької діяльності наукових та науково-*

педагогічних працівників академії. Зроблено акцент на роботі Відділу по створенню принципово нових видів електронних ресурсів, організації доступу до віддалених та локальних джерел інформації, як українських, так і зарубіжних. На основі аналізу світових вимог до наукової діяльності визначені вектори підвищення власної наукової продуктивності та збільшення кількості дослідницьких результатів.

Ключові слова: електронне світове середовище, інформаційно-ресурсний супровід, науковий потенціал, інформаційна грамотність.

Інформаційні технології сьогодення – невід’ємна частина сучасного світу, що окреслює подальше економічне зростання та розвиток нашого суспільства. Реалії сьогодення вимагають змін у системі освіти, саме тому актуальними трендами сьогодення є використання сучасних цифрових технологій в освітньому процесі, формуванням електронних інформаційних ресурсів, активне використання небачених раніше можливостей електронного світового середовища.

Безумовно, що головним провідником в академії у електронному інформаційному середовищі є відділ інформаційно-ресурсного забезпечення.

Створення принципово нових видів електронних ресурсів, організація доступу до віддалених та локальних джерел інформації, як українських, так і зарубіжних, стали найважливішим завданням інформаційного забезпечення науково-освітньої діяльності академії. Разом із подальшим розвитком цього напрямку Відділ осучаснює свої традиційні технології із метою підвищення якості та оперативності інформаційно-ресурсного обслуговування.

Тому основним завданням Відділу є модернізація інформаційно-ресурсного забезпечення науково-дослідницької діяльності наукових та науково-педагогічних працівників академії, здобувачів вищої освіти; доступ до вітчизняних та світових інформаційних джерел, надання інформаційно-консультаційних, довідкових, просвітницьких послуг.

Світова практика підтверджує, що в останні роки найбільш трендові послуги пов’язані із інформаційною підтримкою наукових досліджень, тому Відділ реалізує доступи до низки бібліотечних ресурсів, сервісів та послуг.

Відділ забезпечив доступ до наукометричних баз даних Scopus/WoS – дійсно корисне наукове джерело для вчених зі всього світу. До науковців пред’являють все більше вимог підвищувати власну продуктивність та збільшувати кількість дослідницьких результатів. З доступом до платформи автори отримують можливість досліджувати науковий потенціал міжнародного рівня, аналізувати та розвивати свої професійні горизонти.

Якість інформаційно-ресурсного супроводу науково-дослідницької діяльності залежить від місткості інформаційних баз та від здатності й можливості творити власну та кваліфіковано адаптувати необхідну зовнішню інформацію. Саме з цією метою Відділ надає сервісну послугу доступу до реєстру наукових фахових видань України, наукової електронної бібліотеки періодичних видань Національної академії наук України, електронної бібліотеки авторефератів дисертацій Національної бібліотеки імені Вернадського, збірки наукових фахових видань України категорії А та Б, які входять до переліку рецензованих джерел WoS і Scopus.

З метою забезпечення освітньої, інформаційної та ресурсної підтримки наукової діяльності працівників академії, орієнтації усіх учасників науково-публікаційного процесу у дослідницькій інформації та даних, допомоги на шляху дослідницького запиту Відділ забезпечив можливість користуватися електронними ресурсами бібліотек відкритого доступу до наукових праць, дипломних робіт та дисертацій з відкритих архівів британських університетів, Міжнародних некомерційних баз дослідницьких праць. Електронна бібліотека WILEY забезпечує доступ до найкращих повнотекстових журналів, довідників, енциклопедій, книг та баз даних, одного з провідних міжнародних видавництв академічної літератури, що охоплюють всі предметні напрямки сучасної науки. Працюємо з системами відкритого доступу до електронних публікацій з фізики, математики, інформатики, біології, фінансів і менеджменту. Електронні міжнародні наукові бази представлені англійською, німецькою, французькою, іспанською, арабською мовами.

Адміністрування доступу до світових наукометричних інформаційних платформ забезпечить розширення наукового світогляду, розвиток навичок наукового дослідження, вивчення, узагальнення і поширення передового практичного досвіду серед наукових та науково-педагогічних працівників академії, здобувачів вищої освіти. З цією метою, фахівці відділу проводять інформаційно-консультаційні, довідкові, просвітницькі послуги викладачам академії, здобувачам вищої освіти, сприяють розвитку їх інформаційної грамотності.

Запорукою ефективною та дієвою організації наукового процесу в Одеській академії неперервної освіти є дотримання академічної культури серед викладачів, доцентів, професорів, співробітників та формування компетентностей етичної наукової поведінки здобувачів освіти на засадах академічної доброчесності. Вона є досить широкою та не обмежується проблематикою плагіату. Академічна

порядність – довіра, відповідальність, взаємоповага всередині наукового співтовариства, для яких є важливим поняття чесності та справедливості. Основним документом що регулює питання дотримання академічної доброчесності у КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» є «Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в освітній та науково-дослідній роботі учасників освітнього процесу комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», цей документ розроблено з метою запобігання плагіату в наукових, навчально-методичних та навчальних працях науково-педагогічних, педагогічних та інших працівників Академії, здобувачів вищої освіти. Наш Відділ здійснює популяризацію і впровадження політики академічної доброчесності у наукову діяльність працівників академії. Програмно-обчислювальний комплекс Strikeplagiarism.com є надійним інструментом для перевірки оригінальності документів.

У 2022 році було відновлено журнал «Наша школа», заснований у далекому 1923 році, і його видання впродовж десятиліть було невід'ємною складовою діяльності Одеського обласного інституту післядипломної освіти щодо висвітлення актуальних питань педагогічної освіти та успішних інноваційних практик в галузі освіти, педагогіки, психології та освітнього менеджменту. Нині цей журнал буде виходити під назвою «Наша школа: науково-практичні студії» та буде мати свій сайт. Завдання Відділу полягає у забезпеченні його адміністрування. Сайт журналу допоможе у поширенні інноваційних, авторських розробок як науковців, так і практиків. Зазначимо, що сьогодні фахівці Відділу вдало забезпечують адміністрування сайту Академії, Відділу, електронної платформи порталу «Освіта Одещини», Facebook Академії.

Одним із пріоритетних напрямків діяльності Відділу є сприяння розвитку бібліотечної справи, допомога у створенні на базі бібліотек закладів освіти ресурсно-інформаційних центрів, надання консультацій у застосуванні освітніх технологій, формування бази методичних посібників для педагогічних працівників щодо формування ключових компетентностей в учнів. Відділ надає інформаційні послуги, сприяє інформаційно-аналітичним дослідженням бібліотек закладів освіти. А також має напрацювання у напрямках:

- здійснення підготовки підвищення кваліфікації бібліотекарів закладів освіти усіх типів;
- надання практичної допомоги молодим спеціалістам бібліотечної сфери;
- проведення фахових конкурсів для бібліотекарів;
- надання переможцям допомоги щодо їх підготовки до участі в конкурсах Всеукраїнського рівня;
- пропагування спільно з масовими дитячими та юнацькими бібліотеками сучасних нових форм бібліотечної роботи;
- допомогу педагогічним колективам навчальних закладів та їх бібліотекам у збереженні українського культурного надбання в частині науково-методичних ресурсів.

Відділ проводить методичні семінари, круглі столи з питань надання сучасних освітніх послуг працівникам, організовує проведення фахового конкурсу «Шкільна бібліотека» та забезпечує інформаційно-ресурсний супровід.

Цінностями фахівців Відділу є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих та фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, підвищення освітнього рівня наукових та науково-педагогічних працівників академії, здобувачів вищої освіти задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Таким чином, колектив відділу інформаційно-ресурсного забезпечення – це творча співдружність однодумців, в якій кожен робить свій індивідуальний внесок у колективну творчість, кожен збагачується духовно завдяки творчості колективу, і в той же час духовно збагачує своїх колег.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук, В. Г. (2016). Сутнісний аспект методології наукових досліджень. *Економіка АПК*. 7, 94.
2. Василенко, В. О. & Шматко В. Г. (2003). Інноваційний менеджмент: навч. посіб. 440. Видавництво ЦУЛ, Фенікс.
3. Шишкіна, Є. К. & Носирев О. О. (2014) Методологія наукових досліджень: навч. посіб. 200. Видавництво Діса плюс.

REFERENCES

1. Andriichuk, V. H. (2016). Sutnisnyi aspekt metodolohii naukovykh doslidzhen. *Ekonomika APK*. 7, 94.
2. Vasylenko, V. O. & Shmatko V. H. (2003). Innovatsiyni menedzhment: navch. posib. 440. Vydavnytstvo TsUL, Feniks.
3. Shyshkina, Y. K. & Nosyriev O. O. (2014) Metodolohiia naukovykh doslidzhen: navch. posib. 200. Vydavnytstvo Disa plus.

Tetiana Poltavska,

Head of the Department of Information and Resource Provision,
senior lecturer of the Department of Philosophy of Education
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine

Valentina Meleshko,

Methodologist of the Department of Information and Resource Provision,
senior lecturer of the Department of Philosophy of Education
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine

INFORMATION AND RESOURCE SUPPORT OF THE ACADEMIC COMMUNITY

Abstract. *The article provides an overview of modern digital technologies related to the modernization of information and resource provision of scientific and research activities of scientific and pedagogical staff of the Academy. Emphasis is placed on the Department's work on creating fundamentally new types of electronic resources, organizing access to remote and local sources of information, both Ukrainian and foreign. On the basis of the analysis of global requirements to the scientific activity, the vectors of increasing one's own scientific productivity and increasing the number of research results have been determined.*

Key words: *electronic global environment, information and resource support, scientific potential, information literacy.*

Дата надходження до редакції: 27 січня 2023 року

© Полтавська Т. М., Мелешко В. В., 2023

УДК 37.02:37.04

Шеремет Світлана Іванівна,

методист науково-методичної лабораторії управлінської діяльності
та забезпечення якості освіти кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
<https://orcid.org/0000-0003-2920-8203>

Онищук Світлана Олександрівна,

кандидат педагогічних наук,
методист науково-методичної лабораторії суспільно-гуманітарної освіти
кафедри методики викладання і змісту освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
<https://orcid.org/0000-0002-3101-8524>

Килівник Ольга Володимирівна,

методист науково-методичної лабораторії управлінської діяльності
та забезпечення якості освіти кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

НМЛ ВИХОВАННЯ, СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ОСВІТИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ МЕТОДИЧНОГО СЕРВІСУ

Анотація. *В статті розглянуто напрями методичного сервісу як комплексу адресних, диференційованих методичних послуг, що надаються за запитом суб'єкта системи освіти. Подана системна робота НМЛ виховання, соціальної та здоров'язбережувальної освіти з окремих аспектів методичного сервісу та їх значимість у професійному зростанні сучасного педагога. Здійснено аналіз діяльності та представлені окремі напрацювання науково-педагогічних працівників лабораторії.*

Ключові слова: *сервіс, освітній сервіс, методичний сервіс, професійний розвиток, інноваційна діяльність.*

Реформування освіти України, сучасні життєві реалії та стратегії потребують оновлення діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти, яка спрямована на розширення ринку послуг у сфері безперервної освіти педагога та його якісного науково-методичного супроводу. Запорукою успішного безперервного фахового вдосконалення педагога виступає постійна корекція оптимально організованого навчального процесу, який передбачає тенденцію руху від пізнання до самопізнання

й творчості та побудови системи методичного сервісу в продуктивному вирішенні педагогічних завдань сьогодення.

Традиційне уявлення про те, що поняття сервісу поширюється тільки на виробничу сферу і сферу бізнесу, сьогодні спростовується. Аналіз досліджень, які розкривають теорію і методологію сервісу, дозволяє зробити висновок, що в «постіндустріальному суспільстві сфера сервісу асоціюється зі спрямованістю на розкриття творчого потенціалу людини як особистості і як професіонала» (Колосова, 2012).

Поняття «освітній сервіс», «сервіс в освіті» за останнє десятиліття нерідко використовується в наукових публікаціях питань освіти. Освітній сервіс будується на концептуальних засадах «випереджувального розвитку», зазначених у наукових працях В. Ю. Бикова, В. В. Олійника, І. М. Андрощук (Андрощук, 2014). Необхідність задоволення освітніх запитів педагогів та підвищення їх професійної майстерності стало підставою для формування системи методичного сервісу.

С. О. Шувалова вважає, що поняття «методичний сервіс» з'явилося на межі змісту термінів «методична діяльність» і «сервісна діяльність» при розгляді його в частині задоволення освітніх потреб педагога в післядипломний період. На думку дослідниці «...методичний сервіс – комплекс адресних, диференційованих методичних послуг, що надаються за запитом суб'єкта системи освіти або з ініціативи муніципальної методичної служби, технологічно вивірених, що забезпечують ефективну взаємодію суб'єктів муніципальної системи освіти, спрямованих на задоволення актуальних і виявлення потенційних професійних потреб педагогів та досягнення нових освітніх результатів» (Шувалова, 2009).

Аналіз досліджень та наукових публікацій дають можливість виділити такі види методичного сервісу: інформаційний, навчально-методичний; науково-методичний (дослідницький, експертний), організаційно-методичний, соціально-психологічний, професійний, експертно-аналітичний, ресурсний.

Важливо розглядати методичний сервіс як певний комплекс послуг, пов'язаний з реалізацією головних цілей освіти, здійсненням її місії як на державному так на регіональному рівнях; як певну систему знань, інформації, умінь і навичок, які використовуються для здійснення науково-методичної роботи; як організовану, цілеспрямовану, системну діяльність, яка спрацьовує на задоволення освітніх запитів педагогів.

Оновлена діяльність науково-методичної лабораторії виховання, соціальної та здоров'язбережувальної освіти спрямована на розбудову гнучкої, дієвої системи методичного сервісу та на реалізацію проблеми кафедри «Розвиток професійної компетентності педагогів базової та профільної школи» так і проблеми лабораторії «Особистісно-професійна компетентність як інноваційний ресурс сучасного педагога».

Місією науково-методичної лабораторії є професійний супровід заступників директорів з виховної роботи, класних керівників, педагогів-організаторів, вчителів предметів «Захист України», «Основи здоров'я», фізичної культури, педагогів закладів позашкільної освіти регіону та сприяння побудові індивідуальної траєкторії їх професійного зростання. Відповідно до означеної місії, визначені пріоритетні завдання, які полягають в наступному:

- розбудови гнучкої та дієвої системи методичного сервісу;
- реалізація державної та регіональної освітньої політики;
- організація і проведення обласних методичних форм роботи;
- розвиток в педагогів hard («тверді») і soft («м'які») навичок;
- розвиток професійних компетентностей;
- побудова продуктивного освітнього середовища для індивідуальної траєкторії професійного зростання педагога.

Стратегічним напрямком роботи лабораторії є забезпечення реалізації державної політики освіти, виховання та позашкільної діяльності відповідно до сучасних нормативно-правових документів та обласних програм. Важливо акцентувати увагу на таких глобальних документах, які регламентують діяльність освітньої галузі, а саме:

- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про повну загальну середню освіту»;
- Закон України «Про позашкільну освіту»;
- Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»;
- Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року;

- Програма «Нова українська школа» у поступках до цінностей;
- Обласна комплексна програма запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, забезпечення гендерної рівності, протидії торгівлі людьми на період до 2023 року;
- Обласна цільова соціальна програма «Молодь Одещини» на 2021-2025 роки;
- Обласна цільова комплексна програма національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2021-2025 роки.

У час воєнного стану важливими для освітян є ряд документів виконавчого та рекомендаційного характеру, які розміщені на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (режим доступу: <https://imzo.gov.ua/psyholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/>)

Науково-педагогічними працівниками лабораторії в рамках навчально-методичного сервісу створена дієва система навчання педагогів. На основі діагностування, аналізу вихідного діагностування та для підвищення рівня навченості вчителів, удосконалення їх професійної майстерності традиційним є успішна організація та проведення курсів підвищення кваліфікації без відриву від виробництва, в online, offline режимах.

Для заступників директорів з виховної роботи, педагогів-організаторів, класних керівників запропоновану таку тематику: «Проектування виховної системи школи/класу в умовах НУШ», «Конструювання безпечного освітнього середовища ЗЗСО», «Класний керівник Нової української школи: теорія та практика», «Діагностика виховного процесу», «Виховання особистості у вимірі нових освітніх реалій», «Виховання лідерів: теорія, методика, практика», «Інноваційний підхід до організації виховного процесу: шляхи реалізації», «Виховання як складова процесу НУШ». Для вчителів фізичної культури та предмета «Основи здоров'я» – така тематика: «Нові види спорту: практичний та теоретичний аспект», «Розвиток ключових та предметних компетентностей: інноваційний підхід», «Інноваційні підходи при викладанні нових модулів спорту», «Сучасний урок фізичної культури: особливості теорії та практики», «Здоров'язберезувальні технології в освітньому процесі».

Системне багатовекторне навчання організоване для педагогів закладів позашкільної освіти на курсах підвищення кваліфікації з тем загального спрямування так і певного напрямку позашкільної освіти. Запропоновано таку тематику: «Позашкільна освіта: сучасні підходи та ключові компетентності», «Управління закладом позашкільної освіти: інноваційні підходи та технології», «Сучасна позашкільна освіта: стратегічні вектори та їх компоненти розвитку», «Розвиток творчих здібностей учнів засобами хореографії», «Організація діяльності гуртків науково-технічного напрямку», «Інноваційно-оздоровчі технології на заняттях гуртків фізкультурно-спортивного напрямку», «Розвиток вокальних навичок у гуртках і творчих об'єднаннях», «Організація діяльності гуртків художньо-естетичного напрямку: декоративно-ужитковий та образотворчий профіль», «Сучасні аспекти роботи гуртків театрального профілю».

У процесі курсової підготовки практикуються активні та інтерактивні форми навчання, практикуми-моделювання, практичні демонстрації, презентації, побудова інваріантних моделей змісту виховання в навчальних закладах з урахуванням сучасних соціокультурних ситуацій, цінностей виховання та навчання, пропагується досвід творчих педагогів Одещини. В змістовому наповненні лекційного матеріалу саме для виховників, акцентується увага на комплексний підхід до розв'язання викликів сьогодення, інтеграції виховних зусиль на розвиток соціально-педагогічної парадигми виховання. «Основою нової парадигми, а відтак і основою виховання виступають особистість дитини, визнання її найвищою цінністю, орієнтація педагога на гуманні, демократичні принципи спільної з дитиною життєдіяльності, отже, генерація стратегії суб'єкт – суб'єктної взаємодії» (Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей, 2018).

Здійснюється мотивація педагогів до навчання, яке безпосередньо впливає на підвищення їх власної професійної майстерності. Як результат, заступники директорів з виховної роботи, директори закладів позашкільної освіти навчаються в магістратурі Одеської академії неперервної освіти за спеціальністю 011 Освітні педагогічні науки, за освітньою програмою «Освітній менеджмент у педагогічних системах».

Науково-педагогічними працівниками лабораторії здійснюється продуктивна й успішна діяльність у рамках науково-методичного сервісу.

З метою виставлення акцентів на особливості регіональних перспектив розвитку позашкільля в управлінській, методичній, освітній сферах, пошуку шляхів вирішення актуальних проблем щорічно проводиться обласна науково-практична конференція «Позашкільна освіта регіону: досвід, проблеми, виклики». До обласного заходу постійно долучаються представники Міністерства освіти і науки України, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», кафедри позашкільної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Міжнародної асоціації позашкільної освіти

(МАПО), Департаменту освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації, Національної поліції в Одеській області. В рамках заходу педагоги мають змогу обмінятися думками щодо сучасних управлінських стратегій закладу позашкільної освіти в сучасних умовах, забезпечення безпеки учасників освітнього процесу, здійснення психолого-педагогічного супроводу й соціально-психологічної підтримки, партнерської взаємодії закладу з державними установами та громадськими організаціями.

З метою накопичення теоретичних та практичних знань і навичок, для директорів, заступників директорів закладів загальної середньої освіти та закладів позашкільної освіти практикується проведення постійно-діючого семінару «Інтеграція позашкільля в шкільну освітню практику» з чотирьох сесій:

- «Інтеграція як складова конвергентного підходу в освіті»;
- «Позашкільна освіта як ресурс освітнього процесу»;
- «Спільні освітньо-навчальні проекти як шлях до побудови конвергентного середовища»;
- «Моделювання конвергентного середовища між закладом загальної середньої освіти та закладом позашкільної освіти».

Створена дієва система з проведення серії обласних семінарів (науково-практичних, навчально-практичних, семінарів – практикумів) для заступників директорів з виховної роботи, класних керівників, педагогів-організаторів, вчителів предметів «Захист України», фізичної культури, педагогів закладів позашкільної освіти з проблематики: «Особливості освітнього процесу в новому навчальному році», «Сучасні підходи до змісту викладання предмета «Захист України»: виклики та перспективи», «Заклад позашкільної освіти як структурна одиниця освіти регіону», «Заклад освіти – територія здоров'я» тощо.

Позитивною практикою діяльності є проведення обласних педагогічних майстерень для педагогів-виховників з проблем «Системна робота закладів освіти щодо формування ціннісно - компетентнісної освіти», «Безпечно для здоров'я і життя середовище: формуємо разом». В рамках методичних заходів була представлена системна діяльність з окремих напрямів роботи, власні напрацювання та успішні практики педагогів закладів освіти Одещини: обласного закладу «Спеціалізована загальноосвітня школа-інтернат «Болградська гімназія імені Г.С.Раковського» Болградської МТГ; Саф'янівської ЗЗСО Саф'янівської ТГ; Молодіжненського ЗЗСО Великодолинської ТГ; Надеждівського ліцею Арцизької МТГ; КЗ «Центр дитячої творчості» Балтської МТГ; КЗ загальної середньої освіти «Авторська школа М. П. Гузика» Южненської МТГ; Красносільського ліцею, Іванівської гімназії, Корсунської гімназії Красносільської ТГ; Вигінської філії І-ІІ ступенів ОЗ «Бритівський ЗЗСО І-ІІІ ступенів», ОЗ «Шабівський ЗЗСО І-ІІІ ступенів» Шабівської ТГ.

Важливо акцентувати увагу на те, що науково-педагогічними працівниками кафедри методики викладання і змісту освіти здійснювався науково-методичний супровід Всеукраїнських експериментів з проблем «Громадянсько-патріотичне виховання суб'єктів громадянського суспільства України в умовах НВК» на базі Одеського НВК «Гімназія № 7 – спеціалізована школа І ступеня з поглибленим вивченням англійської мови» та «Система виховання особистості гімназиста в полікультурному середовищі» на базі обласного закладу «Спеціалізована загальноосвітня школа-інтернат «Болградська гімназія імені Г. С. Раковського».

У рамках науково-методичного сервісу здійснюється постійна мотивація педагогів щодо їх участі в методичних професійних конкурсах. Як результат такої роботи – переможці на Всеукраїнському рівні. Так, М. А. Зайцева, керівник гуртка Одеського центру дитячої та юнацької творчості «Самоцвіт» та А. І. Бриль-Корсакова, керівник гуртка Одеського міського Палацу дитячої та юнацької творчості посіли ІІ місце у Всеукраїнському конкурсі «Джерело творчості» (підсумкові накази МОН України від 21.05.2020 № 672 та від 19.07.2021 № 832). Переможцем Всеукраїнського конкурсу рукописів навчальної літератури для позашкільних навчальних закладів системи освіти стала Н. Є. Новікова, керівник гуртка Одеського міського Палацу дитячої та юнацької творчості (підсумковий наказ МОН України від 26.05.2022 № 488). У 2019 році С. О. Вишня, учитель фізичної культури КЗ загальної середньої освіти «Авторська школа М. П. Гузика» Южненської МТГ, стала абсолютним переможцем ІІІ фінального туру Всеукраїнського конкурсу «Інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу». У 2020 році Р. Ю. Гуцан, учитель фізичної культури Одеської спеціалізованої школи № 69 І-ІІІ ступенів з поглибленим вивченням англійської мови та О. І. Плешко, вчитель фізичної культури Одеського ліцею «Приморський», тренер НУШ фізкультурної освітньої галузі, увійшли в 10 кращих конкурсантів.

Така участь педагогів у конкурсах Всеукраїнського рівня сприяє підвищенню власної професійної майстерності, набуттю досвіду та успішних практик колег, що безпосередньо впливає на якість освіти регіону.

Науково-методичний сервіс лабораторії включає системну роботу з інноваційної діяльності.

Забезпечення інноваційності у змісті та формах викладання фізичної культури в закладах загальної середньої освіти, у підготовці вчителя Нової української школи; шляхом опанування новітніми практиками, технологіями, методиками, формами, методами професійної діяльності є надзвичайно актуальним. Викладання фізичної культури на сучасному етапі не задовольняє потреби та замовлення. З цією метою, для виявлення викликів та проблем, було проведено дослідження результатів оцінювання фізичної підготовленості серед учнівської та студентської молоді. За їх результатами – серед учнівської та студентської молоді мали недостатній рівень фізичної підготовленості: 65,1% учнів та 77,4% студентів. В подальшому, у зв'язку з об'єктивними причинами, рівень рухової активності молоді тільки погіршився. Саме тому, Указом Президента України від 28.01.2022 №802/5.4 була затверджена програма «Здорова Україна» (<https://www.president.gov.ua/documents/7362022-44537>).

Актуальним залишається науково-методична підтримка вчителів фізичної культури закладів загальної середньої освіти регіону, яка спрямована на удосконалення їх професійної компетентності, введення нових модулів та впровадженні таким чином інноваційного змісту і форм викладання фізичної культури в початковій та середній школі, починаючи з 5 класу (<https://oouiv.odessaedu.net/uk/site/fizichna-kultura-1.html>).

Аналіз досліджень та наукових праць вітчизняних науковців (Б. М. Шиян, Б. А. Максимчук, Н. П. Москаленко, О. В. Тимошенко) дозволяє стверджувати, що для повноцінного впровадження інновацій необхідно пройти п'ять сходинок (рівнів):

- інновації на рівні окремих учителів (за допомогою підвищення рівнів їхньої кваліфікації, стимулювання пошукової діяльності);
- інновації на рівні наявних процедур (нові форми проведення фізкультурно-оздоровчих занять та контролю за якістю викладання);
- зміни в структурі організації, в нашому випадку – закладі загальної середньої освіти, які спричиняють перерозподіл повноважень, відповідальності, зміни функцій тощо;
- зміна стратегії розвитку закладу освіти, яка теж впливає на ціннісні орієнтації педагогів (Савченко, 2011).

Відповідно до визначених рівнів, науково-педагогічними працівниками лабораторії здійснюється продуктивна інноваційна діяльність, яка спрямована на виявлення вчителів, у яких на достатньому рівні розвинута інноваційна компетентність, здійснення супроводу та допомоги в усвідомленні та опануванні нових форм, методів та змісту шкільної освітньої галузі «Фізична культура». Варто відзначити роботу, яка пов'язана з реалізацією інноваційного освітнього Всеукраїнського проєкту «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту початкової та базової середньої освіти». Особливістю навчально-методичного забезпечення освітньої галузі з фізичної культури є те, що для 5-6 класів існує одна модельна програма, яка включає в себе 60 нових модулів спорту. З цієї кількості кожна школа обирає власні, відповідно до матеріально-технічних та професійних можливостей. В рамках цього проєкту підготовлений науковий посібник «Нова українська школа на засадах єдності цінностей, змісту і форм» (освітня галузь «Фізична культура»).

Позитивною практикою діяльності науково-методичної лабораторії є організаційно-методичний сервіс. Один із аспектів цієї роботи – вивчення та розповсюдження цінного педагогічного досвіду. Успішним є досвід інноваційно налаштованих педагогів, які працюють в обласній творчій групі, до якої входять понад 30 вчителів фізичної культури закладів освіти області. Учасники творчої групи беруть активну участь у методичних заходах академії (як обласного, так і Всеукраїнського рівня), що в подальшому допомагає їм впроваджувати інноваційність змісту і форм викладання фізичної культури в закладах загальної середньої освіти, проведені науково-методичних та науково-практичних семінарів, педагогічних майстерень, Всеукраїнського конкурсу «Інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу», Всеукраїнського конкурсу «Учитель року» (номінація «Фізична культура»), Всеукраїнського конкурсу «Переможемо разом» МОН України, КЗ «ДНУ».

Діяльність науково-педагогічних працівників лабораторії саме в інформаційному сервісі спрямована на створення й зміцнення єдиного інформаційного простору для ефективного й оперативного ознайомлення освітян регіону з науково-педагогічною інформацією. Щорічно формуються інформаційно-методичні матеріали до початку нового навчального року для заступників директорів з виховної роботи, педагогів – організаторів, класних керівників, вчителів фізичної культури, педагогів закладів позашкільної освіти, які розміщуються на сайті Одеської академії неперервної освіти (<https://oouiv.odessaedu.net/uk/site/metodichni-rekomendatsiyi.html>).

З метою зміцнення інформаційного простору для ефективного й оперативного ознайомлення з науково-педагогічною інформацією створено Telegram канал для педагогів закладів позашкільної освіти Одещини.

На сайт НМЛ виховання, соціальної та здоров'язбережувальної освіти кафедри в рубриках «Новини», «Корисні посилання», «Відеоматеріали», «Нормативно-правова база» розміщуються матеріали, які є корисними для педагогів закладів освіти регіону (<https://vszo.odessaedu.net/>).

Таким чином, можливості методичного забезпечення процесу безперервного професійного удосконалення педагога через систему методичного сервісу, мають в арсеналі різноманітні ресурси, які сприяють задоволенню освітніх запитів вчителів й безперервного підвищення їх кваліфікації. Реалізація системи методичного сервісу як одного із інструментів системи безперервної освіти дозволяє створити оптимальні та сприятливі умови для якісного організаційного й методичного забезпечення ефективного професійного зростання педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук, І. М. (2014). Управління розвитком професійної компетентності педагога в умовах випереджувальної післядипломної педагогічної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2. 155-158. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_2_47
2. Колосова, Л. М. (2012). Управління процесом безперервного професійного удосконалення педагогічних працівників через систему методичного сервісу. *Теорія та методика управління освітою*. 8. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2012_8_14
3. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. (2018). 40. <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>
4. Савченко, В. А. (2011). Нові підходи в системі підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури в початковій школі. *Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. «Перший крок у науку»*. Т. 5. 109-113. Видавництво Поліграфресурс.
5. Шувалова, С. І. (2009). Методичний сервіс для педагога. *Народна освіта*. 1-2. 12-16.
6. Інтернет – ресурси:
<https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/>
<https://www.president.gov.ua/documents/7362022-44537>

REFERENCES

1. Androshchuk, I. M. (2014). Upravlinnia rozvytkom profesiinoi kompetentnosti pedahoha v umovakh vyperedzhuvalnoi pisladyplomnoi pedahohichnoi osvity. *Nova pedahohichna dumka*. 2. 155-158. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_2_47
2. Kolosova, L. M. (2012). Upravlinnia protsesom bezperervnoho profesiinoho udoskonalennia pedahohichnykh pratsivnykiv cherez systemu metodychnoho servisu. *Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu*. 8. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2012_8_14
3. Prohrama «Nova ukrainska shkola» u postupi do tsinnosti. (2018). 40. <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>
4. Savchenko, V. A. (2011). Novi pidkhody v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii vchyteliv fizychnoi kultury v pochatkovii shkoli. *Materialy IV Vseukr. nauk.-prakt. konf. «Pershyi krok u nauku»*. Т. 5. 109-113. Vydavnytstvo Polihrafresurs.
5. Shuvalova, S. I. (2009). Metodychnyi servis dlia pedahoha. *Narodna osvita*. 1-2. 12-16.
6. Internet – resursy:
<https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/>
<https://www.president.gov.ua/documents/7362022-44537>

Svitlana Sheremet,

Methodologist of Scientific and Methodological Laboratory of Management Activity and Provision of Education Quality of the Department of Pedagogy and Educational Management of Odessa Regional Academy of In-Service Education
<https://orcid.org/0000-0003-2920-8203>

Svitlana Onyshchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, methodologist of the scientific and methodological laboratory of social and humanitarian education of the Department of Methodology of Teaching and Content of Education of Odessa Regional Academy of In-Service Education
<https://orcid.org/0000-0002-3101-8524>

Olha Kylivnyk,

Methodologist of Scientific and Methodological Laboratory of Management Activity and Provision of Education Quality of the Department of Pedagogy and Educational Management of Odessa Regional Academy of In-Service Education

CERTAIN ASPECTS OF METHODOLOGICAL SERVICE AT THE SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL LABORATORY OF EDUCATION, SOCIAL AND HEALTH-SAVING EDUCATION

Abstract. The article considers the directions of methodological service as a complex of targeted, differentiated methodological services provided at the request of the subject of the education system. The authors highlighted the systematic work of the scientific and methodological laboratory of education, social and health-saving education on certain aspects of methodological service and their importance for the professional development of a modern teacher. The activities of the laboratory are analyzed and some achievements of the scientific and pedagogical staff are presented.

Key words: service, educational service, methodological service, professional development, innovative activity.

Дата надходження до редакції: 12 грудня 2022 року

© Шеремет С. І., Онищук С. О., Килівник О. В., 2023

УДК 376.5

Шульга Ірина Олександрівна,

методист Одеського обласного ресурсного центру
підтримки інклюзивної освіти

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядається питання соціальної адаптації студентів з особливими освітніми потребами та створення безбар'єрного освітнього середовища в ЗВО. Автор акцентує увагу на технологіях оптимізації соціальної адаптації студентів з особливими освітніми потребами під час дистанційного навчання. За думкою автора, дистанційне навчання може призводити до депривації соціальних контактів осіб з інвалідністю і їх здорових однолітків, підтримувати ізольованість цієї категорії. Особливе значення це набуває для тих осіб, які навчаються за дистанційного принципу в безперервному циклі «школа-ЗВО». Автор впевнений, що організація роботи зі студентами з інвалідністю на рівні молодіжних об'єднань, в тому числі таких, як студентські профспілки, повинна бути організована на принципі адресності та забезпечувати збереження анонімності статусу студента з особливими освітніми потребами. В статті розкрито три основні напрямки щодо адаптації студентів в ЗВО, особливого значення набуло створення інклюзивного середовища ЗВО через розширення соціальних контактів між студентами з інвалідністю та їх однокурсниками.

Ключові слова: студенти з інвалідністю, особливі освітні потреби, соціальна адаптація, інклюзія, ЗВО.

Актуальність. Особливу значущість впровадження технологій оптимізації соціальної адаптації студентів з обмеженими можливостями набуває для сучасних навчальних закладів вищої освіти. Це обумовлено тим, що студенти з інвалідністю в створеному безбар'єрному просторі ЗВО, які реалізують інтеграційну або інклюзивну стратегію, знаходяться в більш сприятливій адаптивній ситуації, ніж студенти з інвалідністю, які навчаються в непридатному середовищі.

Метою нашої статті є визначення технологій та факторів оптимізації соціальної адаптації студентів з особливими освітніми потребами в умовах сучасних ЗВО.

Огляд літератури. Соціальну адаптацію людини як важливу умову соціалізації розглядали такі провідні вчені, як М. Лукашевич, А. Мудрик, С. Пальчевський. Такі вчені, як Л. Красовська, М. Прищак, Л. Гармаш, О. Маріна, О. Стягунова роблять акцент на важливості адаптації першокурсників до навчання у ЗВО, підкреслюючи те, що успішність соціальної адаптації сприяє розвитку комунікації у соціумі.

Не применшуючи значимість дистанційної форми навчання для окремих категорій осіб з інвалідністю, слід зазначити, що в цілому вона не може розглядатися як основний та універсальний чинник вирішення проблеми. Але вона може виступати одним з інструментів організації освітнього процесу для молоді з інвалідністю. Так, наприклад, М. Карпенко, аналізуючи досвід дистанційної освіти, підкреслює, що ця форма не є альтернативою іншим видам освіти, оскільки вона досить чітко вписується в існуючу систему і доповнює її. У результаті окремі принципи дистанційного навчання можуть бути цілком успішно використані в існуючій системі. Наприклад, в період загострення

захворювання студенти з інвалідністю можуть отримувати лекційні матеріали через Інтернет (Гнатюк).

Орієнтація ЗВО переважно на цю форму навчання може породжувати додаткові стресори в процесі життєдіяльності осіб з інвалідністю. Процес навчання в ЗВО може розглядатися одним з основних чинників соціалізації осіб з інвалідністю, засоби їх інтеграції в середовище здорових однолітків, в той час як дистанційна освіта не завжди дозволяє вирішити ці завдання. На наш погляд, дистанційне навчання може призводити до депривації соціальних контактів осіб з інвалідністю і їх здорових однолітків, підтримувати ізолюваність цієї категорії. Особливе значення це набуває для тих осіб, які навчаються за дистанційного принципу в безперервному циклі «школа-ЗВО».

Система принципів адаптації студентів з інвалідністю до системи закладу вищої освіти, яка визначає ідеологічну формулу оптимізованого підходу до процесу соціальної адаптації – «Рівні можливості для всіх, незалежно від фізичної вади». Виходячи з даних принципів, слід зазначити, що адаптаційна робота зі студентами з інвалідністю повинна проводитися у трьох основних напрямках (відповідно компонентів адаптації). По-перше, щодо створення доступного простору вищого навчального закладу (просторовий компонент адаптації). По-друге, з впровадженням засобів організації освітнього процесу (освітній компонент). По-третє, щодо усунення соціально-психологічних бар'єрів, розробці культури взаємодії між студентами-інвалідами та їхніми однолітками без порушень у здоров'ї, розширенню комунікативної взаємодії між ними (соціально-психологічний компонент). Адаптаційна робота в перших двох випадках вимагає значних матеріальних і технічних витрат, які повинні компенсуватися на державному рівні. Однак, можна передбачити, що ці завдання в перспективі будуть вирішені в рамках різних державних, регіональних, місцевих програм та нормативів, що з'явилися в українському законодавстві. У цьому ключі необхідно відзначити, що зарубіжними дослідниками доведена не тільки соціальна, а й економічна ефективність спільного навчання осіб з інвалідністю та їхніх однолітків без порушень здоров'я в «звичайних» освітніх установах, так як бюджет спеціальної установи значно перевищує вартість навчання в масових закладах навіть з урахуванням витрат на підготовку викладацького складу і обладнання (Йопа & Остапов, 2021).

Результати дослідження. Результати проведених досліджень, перш за все, говорять про необхідність організації консультативної роботи з типовими студентами неспеціалізованих ЗВО, спрямованої на вироблення ефективних форм взаємодії з людьми, що мають інвалідність, так як ця категорія часто залишається незрозумілою в молодіжному середовищі. Як вже було зазначено, початок такої роботи має бути покладено ще в процесі шкільного навчання, так як саме в школі більшість опитаних інвалідів випробували різні форми дискримінації з боку однолітків без відхилень у здоров'ї. Незважаючи на те, що у вищих відсутнє негативне ставлення до осіб з інвалідністю з боку студентів, які не мають відхилень у здоров'ї, спілкування між ними часто обмежується рамками освітнього процесу. Основою вироблення форм взаємодії молоді з інвалідністю і їх здорових однолітків повинна виступати толерантність, готовність до зустрічі з «нетиповістю», які формуються в руслі відповідних знань про проблеми інвалідності. На нашу думку, основою такого ставлення до студентів з інвалідністю є також знання їх особистісних особливостей, можливостей та здібностей, виконання цієї умови формує сприятливу атмосферу в навчальних групах та освітньому закладі, де навчаються особи з інвалідністю.

З точки зору розробки технологій адаптації студентів з інвалідністю до соціального середовища ЗВО, показовим є досвід проєкту, реалізованого в 2017 році в Інституті психології організованим Спілкою осіб з інвалідністю м. Києва. З метою зниження впливу соціально-психологічних стресорів на процес адаптації студентів з інвалідністю до умов ЗВО та виявлення їх особливостей в рамках проєкту був створений інтегрований клуб соціально-психологічного супроводу «Ми разом», що об'єднує студентів з інвалідністю і однолітків без стійких порушень здоров'я. З метою розвитку комунікативного поля до роботи клубу були залучені молоді особи з інвалідністю з дитинства, які перебувають на обліку. Адаптаційні заходи були представлені у вигляді системи соціально-психологічних методик та тренінгів. Такі студенти та їхні здорові однолітки пройшли процедуру психологічного тестування в рамках індивідуальної карти морально-психологічного стану особистості. Її змістом виступила система методик практичної індивідуальної психодіагностики (опитувальники Леонгарда-Шмішека, Р. Айзенка, методики психологічного обстеження загального призначення Міністерства Оборони «Адаптивність», «Прогноз» (в цілях визначення параметрів нервово-психічної стійкості) для виявлення адаптивного потенціалу досліджуваних. Тестування на адаптивні здібності здійснювалося серед 21 студента з інвалідністю і серед 21 студента закладу вищої освіти без відхилень у здоров'ї з метою виявлення відхилення за статистичним критерієм.

Досвід реалізації проєкту показав, що більшість студентів, особливо тих, які не мають зовнішніх проявів інвалідності, схильні ретельно приховувати свій статус. У зв'язку з цим групові заняття (такі, як тренінги, ділові ігри) викликали у них негативну реакцію. В результаті адаптаційні заходи,

які виступають у ролі потенційних стажерів, продемонстрували низьку ефективність при роботі зі студентами, що мають латентні обмеження життєдіяльності. В окремих випадках було зафіксовано повну відмову від участі у проєкті у зв'язку з побоюванням позначення статусу «інваліда» в середовищі однокурсників. У зв'язку з цим дані студенти виступали проти залучення однолітків без інвалідності до роботи клубу. Індивідуальні форми роботи такі, як психологічне тестування.

І консультування, навпаки, користувалися високою популярністю у студентів, схильних до приховування статусу інваліда. Порівняння думки студентів з інвалідністю. В результаті бесід з практичним психологом було виявлено, що особи з інвалідністю, які навчаються у ЗВО, і учні не розрізнялися за такими якостями, як самоповага, рівень соціальних домагань. Як зазначає Н. Сок, саме інваліди з дитинства знаходяться в найбільш несприятливому соціальному та економічному становищі, у них найнижчий рівень освіти і середнього доходу, серед них високий відсоток осіб, які не мають професії, сім'ї (Терюханова, Стульпінас & Терещук, 2010).

Поряд із зазначеним, у цієї підгрупи спостерігалася велика стурбованість станом здоров'я і виражена негативна мотивація професійної, сімейної та соціальної сфер. Життєва позиція цієї категорії осіб з інвалідністю переважно носила пасивний характер. В індивідуальних бесідах вони відзначали наявність «почуття власної неповноцінності, непотрібності, відчуженості», в результаті – «відсутність сенсу життя». Цю обставину також можна вважати наслідком соціальної стигматизації. А саме, має місце самостигматизованість індивіда, «вживання» в роль «хворого і немічного» в рамках медико-орієнтованої моделі інвалідності.

Порівняння двох груп – студентів з інвалідністю та їх здорових однолітків за статистичним критерієм достовірності показало, що вони значно різняться за рівнем адаптованості. Студенти з інвалідністю мали більш низькі параметри адаптивності, ніж студенти без інвалідності. Крім того, в результаті обробки тестових методик по «ключам достовірності» було виявлено, що студенти з інвалідністю відрізняються від здорових однолітків високим потенціалом моральної нормативності і відвертості відповідей. Це вказує на зацікавленість цих студентів у вивченні своїх психосоціальних характеристик, а також відкритість даної групи для проведення дослідницьких процедур (Соболь, 2023).

Підводячи підсумок вищевикладеного, слід зазначити, що соціально-психологічний супровід студентів з інвалідністю в цілому довів свою актуальність. Однак з урахуванням того, що більшість студентів схильні приховувати наявність інвалідності, групові форми роботи у вигляді молодіжних клубів за інтересами, заснованих на принципах інклюзії, виявляються малоефективними, за умови, якщо об'єднання офіційно пов'язане з тематикою інвалідності. У зв'язку з цим організація роботи зі студентами з інвалідністю на рівні молодіжних об'єднань, в тому числі таких, як студентські профспілки повинна бути організована на принципі адресності (забезпечувати збереження анонімності статусу).

Як правило, у вітчизняній практиці основним суб'єктом, реалізуючи адаптаційні заходи в рамках закладу вищої освіти, виступає сам заклад. Державна підтримка заходів, що сприяють поліпшенню умов освіти інвалідів у ЗВО, виявляється в основному за рахунок грантової підтримки відповідних проєктів, але для цього потрібні зусилля і ініціативність з боку самого закладу. У той же час проблема соціальної адаптації студентів з інвалідністю не може бути вирішена тільки за рахунок зусиль одного суб'єкта. Якщо виходити з принципу комплексного вирішення питання, слід проаналізувати діяльність всіх суб'єктів, які опосередковано працюють з цією категорією. До таких, насамперед, слід віднести громадські організації та реабілітаційні установи.

Розвиток соціального партнерства може йти за двома напрямками:

- через залучення потенційних абітурієнтів з інвалідністю, які перебувають на обліку в громадських організаціях;
- через рішення спільних задач в області оптимізації адаптаційних процесів в умовах ЗВО.

Для досягнення мети заклади вищої освіти можуть проводити спільні заходи з представниками громадських організацій. Одним з напрямів адаптаційної діяльності, що реалізується у співпраці з громадськими організаціями, може виступати формування позитивного соціального портрету людей з інвалідністю в молодіжному середовищі. З метою створення позитивного соціального портрету людей з інвалідністю у закладі вищої освіти можуть бути організовані фотовиставки, покази кінофільмів, що інформують про життя осіб з інвалідністю.

Підводячи підсумок вищевикладеного, слід зазначити, що організація адаптаційної роботи у закладі вищої освіти може розвиватися в декількох напрямках. Участь у цьому процесі можуть брати різні суб'єкти – сам заклад як основний суб'єкт, а також суб'єкти – громадські організації, органи соціального захисту населення та ін.

Адаптаційну роботу пропонується розвивати у трьох основних напрямках:

- 1) створення доступного середовища ЗВО для студентів з інвалідністю;

2) застосування спеціальних технологій освітнього процесу (збільшення чисельності літератури за Брайлем, застосування інформаційно-комунікативних засобів для спрощення роботи студентів з інвалідністю при запису лекцій, розробка спеціальних навчальних планів та ін.);

3) створення інклюзивної середовища ЗВО через розширення соціальних контактів між студентами з інвалідністю та їх однокурсниками.

Таким чином, цей перелік факторів дасть можливість оптимізувати процес соціальної адаптації студентів з обмеженими можливостями здоров'я до умов закладів вищої освіти. Окреслені теоретичні положення можуть бути використані для подальшого вивчення проблеми, а також в діяльності ряду суб'єктів, покликаних сприяти оптимальному включенню студентів з особливими потребами в соціальну структуру сучасного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнатюк, О. В. Дистанційне навчання: проблеми, пошуки, виклики <https://lib.iitta.gov.ua/728350/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf>
2. Йопа, Т. В., & Остапов, А. В. (2021). Адаптація студентів першокурсників до умов навчання у закладах вищої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2(340) Ч.2, С.16–27. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-2\(340\)-2-16-27](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-2(340)-2-16-27)
3. Chester E. Finn & Jr. and Michael J. Petrilli. (2012). Boosting the quality and efficiency of special education. September. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED534985.pdf>
4. Корнієнко, С. (2011). Сутність та пріоритетні напрями державної політики України в сфері соціального захисту дітей-інвалідів на сучасному етапі. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2. 275-283.
5. Шуляр, В. І. (Ред). (2020). Організація освітнього процесу із застосуванням технологій дистанційного навчання у 2020/2021 навчальному році: *методичні рекомендації*. 108.
6. Соболев, Є. Ю. (2023). Правові гарантії забезпечення соціальної адаптованості осіб з інвалідністю в Україні. *Держава і право*. Вип. 60. 202-208.
7. Терюханова, І. М., Стульпінас, Н. К. & Терещук О. А. (2010). Конвенція ООН про права інвалідів: від ратифікації до реалізації. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації прав людини у сфері праці і соціального забезпечення: тези допов. та наук. повід. уч. II Міжнар. наук.-практ. конфер.* 247-251.
8. The 9th European Conference on Rehabilitation «The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Rehabilitation in Europe: Effects on Individuals and Rehabilitation Management». Abstracts Parallel Sessions. Copenhagen. 2010. 14.

REFERENCE

1. Hnatiuk, O. V. Dystantsiine navchannia: problemy, poshuky, vyklyky <https://lib.iitta.gov.ua/728350/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf>
2. Iopa, T. V., & Ostapov, A. V. (2021). Adaptatsiia studentiv pershokursnykiv do umov navchannia u zakladakh vyshchoi osvity. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky*. 2(340) Ch.2, S.16–27. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-2\(340\)-2-16-27](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-2(340)-2-16-27)
3. Chester E. Finn & Jr. and Michael J. Petrilli. (2012). Voosting the quality and efficiency of special education. September. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED534985.pdf>
4. Kornienko, S. (2011). Sutnist ta priorytetni napriamy derzhavnoi polityky Ukrainy v sferi sotsialnoho zakhystu ditei-invalidiv na suchasnomu etapi. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*. 2. 275-283.
5. Shuliar, V. I. (Red). (2020). Orhanizatsiia osvitnoho protsesu iz zastosuvanniam tekhnolohii dystantsiinoho navchannia u 2020/2021 navchalnomu rotsi: metodychni rekomendatsii. 108.
6. Sobol, Ye. Yu. (2023). Pravovi harantii zabezpechennia sotsialnoi adaptovanosti osib z invalidnistiu v Ukraini. *Derzhava i pravo*. Vyp. 60. 202-208.
7. Teriukhanova, I. M., Stulpinas, N. K. & Tereshchuk O. A. (2010). Konventsiia OON pro prava invalidiv: vid ratyfikatsii do realizatsii. *Teoretychni ta praktychni problemy realizatsii prav liudyny u sferi pratsi i sotsialnoho zabezpechennia: tezy dopov. ta nauk. povid. uch. II Mizhnar. nauk.-prakt. konfer.* 247-251.
8. The 9th European Conference on Rehabilitation «The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Rehabilitation in Europe: Effects on Individuals and Rehabilitation Management». Abstracts Parallel Sessions. Copenhagen. 2010. 14.

Iryna Shulga,

Methodologist of Odessa Regional Resource Center
of Inclusive Education Support
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine

PECULIARITIES OF THE IMPLEMENTATION OF TECHNOLOGIES OF SOCIAL ADAPTATION OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Abstract. The article examines the issue of social adaptation of students with special educational needs and the creation of a barrier-free educational environment in the institutions of higher education. The author focuses on optimization technologies for the social adaptation of students with special educational needs

during distance education. According to the author, distance education can lead to the deprivation of social contacts of persons with disabilities and their healthy peers, maintain the isolation of this category. This is especially important for those who study by distance education in the continuous «school-university» cycle. The author is sure that the organization of work with students with disabilities at the level of youth associations, including such as student unions, should be organized on the principle of targeting and ensure the preservation of the anonymity status of a student with special educational needs. The article reveals three main directions regarding the adaptation of students in the institutions of higher education, the creation of an inclusive environment in the institutions of higher education through the extension of social contacts among students with disabilities and their fellow students is of particular importance.

Key words: students with disabilities, special educational needs, social adaptation, inclusion, the institutions of higher education.

Дата надходження до редакції: 31 січня 2023 року

© Шулга І. О., 2023

Задорожна Любов Кирилівна,
кандидат філософських наук, ректор
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0009-0006-5797-8204>

СТОРІНКАМИ ЖУРНАЛУ «НАША ШКОЛА»: ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ ЧАСОПISУ

Анотація. В статті розглядаються основні позиції журналу «Наша школа», які висвітлювали актуальні / проблемні питання освітнього простору. Запропоновано екскурс сторінками часопису, що висвітлювали кращі практики Одеського регіону. Визначено позиції науковців педагогічної плеяди Одещини. Новаторські ідеї, що з'явилися на сторінках видання, були актуальними та важливими для становлення української педагогіки та психології.

Ключові слова: журнал «Наша школа», педагогічна плеяда Одещини, актуальні питання педагогічної науки та практики.

Вирішенню багатьох проблем, які виникали в освітньому просторі Одеського регіону, сприяли матеріали журналу «Наша школа». Редакційна колегія, автори часопису – усі постійно перебували у творчому пошуку. З року в рік науково-практична цінність журналу зростала: він увійшов до переліку фахових видань України, на його сторінках друкували свої матеріали дійсні члени та члени-кореспонденти АПН України, доктори та кандидати наук, учителі та керівники закладів освіти. На сторінках видання – слова вдячності тим, хто багато років поспіль плекав його, робив усе для того, щоб цей часопис був цікавим і змістовним. Це – Любов Кирилівна Задорожна, Тетяна Олександрівна Татарченко, Галина Яківна Богомоллова, Ірина Федорівна Ацабріка. Подяка тим, хто стояв біля витоків журналу, хто допомагав у втіленні концепції часопису: Леонід Іванович Фурсенко, Дмитро Михайлович Демченко, Світлана Іларіонівна Фролова, Микола Петрович Черкасов, Тетяна Вікторівна Спотар.

Журнал «Наша школа» заснований у далекому 1923 році, і його видання впродовж десятиліть було невід'ємною складовою діяльності Одеського обласного інституту післядипломної освіти щодо висвітлення актуальних питань педагогічної освіти та успішних інноваційних практик в галузі освіти, педагогіки, психології та освітнього менеджменту. З реорганізацією Одеського обласного інституту післядипломної освіти в КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» постало завдання реорганізації діяльності наукового видання. І незважаючи на складні умови діяльності Академії, пов'язані з викликами воєнного стану, вдалося отримати реєстрацію наукового журналу під оновленою назвою «Наша школа: науково-практичні студії».

«Наша школа: науково-практичні студії» – це науковий журнал, який включає такі розділи, як педагогіка, психологія, методика та практика освіти, і базується на багатоплановому науковому висвітленні актуальних проблем педагогіки, психології, освіти. Це дискусійна платформа, де кожен науковець чи практик може висловити свій погляд на проблемні питання в системі освіти.

Творчі починання редакційної колегії завжди знаходили підтримку управління освіти і науки облдержадміністрації. Щороку, перед початком нового навчального року, журнал надавав відповіді на актуальні питання стосовно того, яким він буде, якою є освітня галузь Одещини сьогодні, ознайомлював читачів зі Стратегією розвитку освіти нашого регіону.

Питанням громадянської освіти в європейському вимірі присвячено наукові праці Любові Кирилівни Задорожної, ректора КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», багаторічного члена редакційної колегії часопису. У 2014 році («Наша школа», № 4) на сторінках

видання з'явилась стаття, присвячена розвитку громадянських компетентностей в учнів закладів загальної середньої освіти. Авторка слушно зазначає, що громадянська компетентність – це одна з ключових компетентностей особистості, яка визначена орієнтиром сучасної освіти, адже сучасна школа має сприяти розвитку демократичної культури. Спільна стаття Л. К. Задорожної та В. А. Кавалерова, що з'явилась на сторінках видання у номері четвертому за 2013 рік, була присвячена інтеграції української освіти в європейський освітній простір. У цій праці описано досвід інституту в реалізації концепції дистанційного навчання завідувачів і вихователів ЗДО, підготовці методичних рекомендацій щодо розкриття варіативної складової «Комп'ютерна грамота». Питання формування особистості сучасного вчителя розкриває Л. К. Задорожна у статті «Новій освіті України – новий європейський вчитель», що відкриває рубрику «Європейські перспективи українського вчителя» у номері четвертому часопису за 2015 рік. Саме у цій публікації вперше запропоновано ввести предмет «Громадянська освіта» до змісту загальної середньої освіти, як один із заходів щодо реалізації Концепції національного патріотичного виховання дітей і молоді. У цій же публікації зазначено про реалізацію проєкту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні», що діяв з вересня 2014 року спільно з Національною академією державного управління при Президентові України, Цюрихським педагогічним університетом та мав на меті підтримку сталого розвитку громадянського суспільства та освіти з прав людини в Україні.

На сторінках видання неодноразово публікувались розвідки з питань управління закладами освіти. Зокрема, у 2014 році, в четвертому номері опубліковано статті В. М. Руссола, доцента кафедри менеджменту і розвитку освіти («Інноваційний підхід до управління школою»), С. В. Воронової («Волонтерство в діяльності загальноосвітнього навчального закладу»), С. Г. Здрагат («Лідерство як виклик сьогодення»). Д. М. Демченко та І. Р. Перлов висвітлювали питання автоматизованих інформаційно-аналітичних систем як засобів протидії корупції в освіті, на прикладі досвіду ООІУВ з упровадження Автоматизованої інформаційно-аналітичної системи реєстрації дітей дошкільного віку для отримання путівки до вступу до ЗДО, розробили проєкт «Освітній портал Одеської області». Зазначені проєкти були пілотними, з можливістю подальшого розповсюдження в різних областях України як сучасних інструментів та засобів протидії корупції в освіті («Наша школа», № 4, 2015 р.). В. М. Руссол, доцент кафедри менеджменту і розвитку освіти, характеризує інноваційність та фактори розвитку управління освітою, визначає протиріччя між ними, систематизує особливості сучасного освітнього закладу, що перебуває в системі розвитку («Наша школа», № 4, 2014 р.).

Н. М. Черненко у статті «Управління навчальним закладом на засадах ризик-менеджменту» окреслила основні етапи ризик-менеджменту, визначила його функції, схарактеризувала принципи ризик-менеджменту («Наша школа», № 6, 2014 р.). Л. М. Михайлова ще у 2013 році запропонувала механізм моделювання єдиного освітнього простору за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, що значно випередило свій час. Зокрема, авторка проаналізувала соціальні мережеві сервіси та їх інструменти, що використовуються для вирішення управлінських завдань («Наша школа», № 4, 2013 р.). Зазначена розвідка постала потужним науковим підґрунтям для успішного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у практику закладів загальної середньої освіти.

Т. М. Чебикіна на сторінках часопису аналізувала технологію створення ефективного іміджу сучасного загальноосвітнього закладу, визначила, що імідж може бути як позитивним, так і негативним, схарактеризувала особливості параметрів зовнішності для формування іміджу («Нова школа», № 5-6, 2008). С. В. Воронова теж цікавилась питаннями функціонування загальноосвітніх закладів, а саме – досліджувала волонтерство в діяльності школи. Ця тема є актуальною й сьогодні, в умовах російської збройної агресії.

Особливості школи ХХІ століття досліджувала Т. Й. Іванова («Наша школа», № 3, 2013 р.). Як ніколи актуальними є ідеї вченої щодо завдань сучасної освіти, яка має не просто навчити, але найголовніше – не допустити руйнування особистості. Сучасна школа – це школа правди, честі і совісті. Авторка наголосила на пріоритетній ролі в освітньому процесі практичного психолога, логопеда, соціального педагога, класного керівника, розкрила їх функції та роль у сучасній школі.

Л. І. Фурсенко на сторінках видання започаткував рубрику «Визначні особи в історії української освіти». У кожному номері журналу автор висвітлював особливості життєвого шляху та професійного становлення видатних освітян Одещини. Так, читачі мали нагоду познайомитись з особистістю Семена Романовича Сухого – завідувача Березівським районним відділом освіти з 8 квітня по 2 вересня 1944 року; Олексія Івановича Щербакова – науковця, попечителя Одеського навчального округу, доктора медицини; Демидова Павла Григоровича – очільника Одеського навчального округу з 1848 по 1856 рр.; Миколи Никифоровича Мурзакевича – директора Рішельєвського ліцею в 1854-1857 рр. та багатьма іншими.

Стаття В. В. Ягоднікової, присвячена особливостям формування у молодших школярів мотивації

досягнення успіху, акцентувала увагу на методологічних основах формування мотивації успіху, а саме: діяльнісному, особистісно-орієнтованому, синергетичному, компетентнісному підходах («Наша школа», № 3, 2010 р.). Зокрема, цінними для педагогіки є й ідеї І. Княжевої, що стосувались тлумачення теоретико-методологічних підходів до визначення сутності наукового макроконцепту «культура» («Наша школа», № 2, 2013 р.). Учена теж апелює до синергетичного підходу для обґрунтування погляду на культуру як самостійну, відмінну від природи і суспільства структуру, що виникає завдяки самопородженню і творчому розвитку, самоорганізації людини, яка завдяки культурі стає особистістю.

Ідеї, що з'явилися на сторінках видання, були актуальними та важливими для становлення української педагогіки та психології. Однак, педагогікою та психологією вищої школи не обмежується цінність цього розділу. Надзвичайно слухними є новаторські статті Н. Луцишиної, щодо організації науково-методичної роботи з учителями початкових класів («Наша школа», № 1, 2015 р.). Авторка пропонує схему вивчення методичної роботи в школі, а саме – основні напрямки і показники методичної роботи та пропонує джерела інформації. Неабияку увагу відведено процесу діагностики, завдяки якому методист чітко здатен виокремити гнучкі форми колективної роботи для всіх категорій педагогічних кадрів. Л. М. Бурлакова, висвітлювала на сторінках часопису досвід творчої групи керівників сільських шкіл. Зокрема, до цієї групи входили 29 керівників сільських шкіл, які під керівництвом науково-методичної лабораторії управлінської діяльності кафедри менеджменту та розвитку освіти ООІУВ обмінювались досвідом у рамках круглих столів, семінарів, засідань, прагнули перетворити малочисельні школи на школи повного дня («Нова школа», № 3, 2010 р.).

Не минули увагою автори журналу й проблеми інклюзивної освіти. І. Орленко, схарактеризувала особливості казкотерапії з використанням техніки квіллінг у психокорекційній роботі з гіперактивними дітьми («Наша школа», № 1, 2014 р.). Казка використовується для корекції тих або інших рис характеру дитини, які здатні ускладнювати її життя, як от труднощі у спілкуванні, недостатня уважність, агресивність, надмірна рухливість. Цей досвід згодом став у нагоді, коли було впроваджено проєкт «Казковий час». Т. М. Козіна та Е. А. Унтілова також звертались до питань інклюзивної освіти. Вони аналізували зміст і завдання психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами («Наша школа», № 4, 2014 р.).

Особливості викладання дисциплін природничо-математичного циклу завжди були в полі зору науковців, які публікували свої праці на сторінках часопису. Зокрема, М. О. Царенко досліджував використання інтерактивних технологій при вивченні фізики, запропонував короткий огляд освітніх серверів з фізики («Наша школа», № 1, 2014 р.). О. М. Задоріна охарактеризувала використання педагогічної складової дистанційного навчання під час підвищення кваліфікації вчителів математики. У 2014 році, майже 10 років тому, Ольга Миколаївна визначила, що дистанційна форма підвищення кваліфікації – це сучасна форма самоосвіти вчителя, оскільки спонукає його до саморозвитку, самостійної творчої роботи, поглиблення власних знань як з методики викладання, так і з практичного використання сучасних комп'ютерних засобів. Нині ці наукові ідеї втілились у життя, і чи не кожен заклад вищої освіти пропонує дистанційне підвищення кваліфікації для учителів і керівників закладів освіти. На значущості методичної компетентності вчителя математики наголошує у своїй статті К. В. Недялкова, доцент, кандидат педагогічних наук. Л. М. Кононенко, Т. І. Сосновська аналізували використання творчих завдань на уроках біології. Автори пропонували комплекс вправ, спрямованих на розвиток мислення та творчих здібностей учнів, формування цілісної наукової картини світу, створення мотиваційного середовища на уроці біології («Наша школа», № 6, 2013 р.). Методичні аспекти викладання курсу «Основи комп'ютерної та інформаційної культури» висвітлили В. І. Ільчук, Л. М. Ільчук висвітлили досвід ООІУВ у впровадженні в 2000 році курсу «Основи комп'ютерної та інформаційної культури», який протягом 10 років пройшли десятки вчителів Одещини та набули практичних навичок («Наша школа», № 6, 2011 р.).

Не минули увагою автори журналу й дисципліни суспільно-гуманітарного циклу. А. В. Криńska досліджує використання інтерактивних форм і методів навчання на сучасному уроці історії. Авторка пропонує цілу низку видів нестандартних уроків, визначаючи при цьому, що саме такі уроки здатні викликати живий інтерес в учнів, а інтерес, зокрема, є стимулом пізнання. Ця стаття, опублікована в номері другому (2013 рік) набагато випередила свій час. Сьогодні вивчення історії сприяє формуванню цілісної особистості, здатної до самостійного мислення, суспільного вибору та діяльності, спрямованої на процвітання України. Т. М. Мельниченко, заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель української мови та літератури ОЗОШ № 45 I-III ступенів, дослідила використання проєктних технологій у позакласній роботі з української мови і літератури. Запропоновано ряд навчальних проєктів як позакласних заходів, які можуть слугувати початком організації дослідницької роботи учнів з української мови і літератури («Наша школа», № 2, 2015 р.).

Протягом не одного десятиліття на сторінках видання публікували свої роботи як досвідчені

фахівці, кандидати, доктори наук, так і молоді здобувачі наукових ступенів, як от Ісмаїл Ерсъозглу, здобувач наукового ступеня кандидата педагогічних наук, що досліджував питання аналітичної діяльності менеджера освіти в контексті сучасних наукових досліджень («Наша школа», № 6, 2014 р.); Карасу Локман – здобувач наукового ступеня кандидата педагогічних наук – проаналізував проблеми міжкультурної комунікації в сучасних закладах освіти («Наша школа», № 6, 2014 р.). Редакційна колегія журналу, на чолі з В. А. Кавалеровим та Л. К. Задорожною, постійно здійснювали рецензування робіт, обирали кращі наукові праці, спрямовували молодих науковців у їх творчих починаннях.

Багаторічна історія журналу «Наша школа», який засновано ще у 1923 році, відновлено в 1993 році, а нині, у 2023 році, вже минає 100 років з дня його заснування. Наш огляд укотре підтвердив, що протягом цієї багатовікової історії на сторінках видання публікували свої роботи кращі вчені Одещини, учителі-методисти, новатори, здобувачі наукових ступенів. Їх роботи значно випередили свій час, були актуальними, сучасними, стосувались найбільш важливих питань розвитку системи освіти та всіх її компонентів.

Liubov Zadorozhna,
Candidate of Philosophical Sciences,
rector of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odesa, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0006-5797-8204>

LEAFING THROUGH THE PAGES OF «NASHA SHKOLA»: AN EXCURSION INTO THE HISTORY OF THE JOURNAL

Abstract. *The article considers main positions of the journal “Nasha shkola” that enlightened actual/problematic issues of the educational environment. An excursion leafing through the pages of the journal that enlightened the best practices of Odesa region is offered. The positions of the scientists of pedagogical galaxy of Odesa region are distinguished. Innovative ideas that appeared on the pages of the journal were actual and important for the formation of Ukrainian pedagogy and psychology.*

Key words: *journal «Nasha shkola», pedagogical galaxy of Odesa region, actual issues of pedagogical science and practice.*

Дата надходження до редакції: 1 грудня 2022 року

© Задорожна Л. К., 2023

ВИМОГИ ДО СТАТЕЙ У НАУКОВОМУ ЖУРНАЛІ «НАША ШКОЛА: НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ СТУДІЇ»

1. До друку приймаються оригінальні, оформлені належним чином рукописи статей, які відповідають вимогам ДАК України, профілю журналу та містять наступні елементи: **постановку проблеми** у загальному вигляді із зазначенням її зв'язків із важливими науковими чи практичними завданнями; **аналіз наукових досліджень і публікацій**, на які спирається автор; формулювання **мети статті (постановки завдання)**; **виклад основного матеріалу дослідження**; **висновки** з даного дослідження; **перспективи подальших розвідок**; **список використаних джерел**, після якого подається **references**.

2. Вимоги до оформлення статті.

Технічні:	
Обсяг статті	4–6 сторінок (20000 знаків без урахування анотацій та списку використаних джерел)
Розміри полів	Усі поля – 20 мм.
Абзацний відступ	5 мм
Вирівнювання тексту статті, анотацій, переліків ключових слів	По ширині. Для форматування тексту не дозволяється використовувати табуляцію та зайві пробіли. Переноси не застосовуються.
Автоматична нумерація списків	Не застосовується
Текстовий процесор	Microsoft Word
Шрифт статті	Times New Roman
Міжрядковий інтервал	1,0
Розмір шрифту	11 pt
Рисунки	Не більше 4 у форматі JPG. Кількість рисунків, які є складовими частинами розв'язання задач (доведення тверджень) з природничих та математичних дисциплін, може бути збільшена. Усі рисунки мають бути пронумеровані (<i>Рис. 1, Рис. 2</i> і т. д.), у випадку необхідності рисунки підписуються: <i>Рис. 3. Вимірювання швидкості течії</i> .
Таблиці	Створюються в текстовому процесорі Microsoft Word. Кожна таблиця повинна займати не більше одного аркуша (у книжковій орієнтації). Розмір шрифту тексту таблиці – не менше, ніж 10 pt. Усі таблиці мають бути пронумеровані (<i>Таблиця 1, Таблиця 2</i> і т. д.), у випадку необхідності таблиці підписуються аналогічно рисункам.
Формули	Формули та окремі математичні символи набираються лише у стандартних редакторах формул, які підтримуються текстовим процесором Microsoft Word. Виносні формули нумеруються в круглих дужках: (1), (2), (2.1), (2.2) тощо.
Вимоги щодо подання формул, рисунків, таблиць можуть бути визначені окремо в процесі подання матеріалів.	
Тире, лапки, апостроф	При наборі тексту слід розрізняти символи тире (–) та дефісу (-): науково-методичний семінар, учні 5–7 класів, теорема – твердження, яке потребує доведення. Як основний тип лапок слід застосовувати «...». Апостроф використовується лише такий: сім'я.
Ініціали та прізвища	Ініціали та прізвища розділяються нерозривними пробілами так: у дослідженнях О. І. Петренка доведено такий факт.
Текст рукопису повинен містити:	
Індекс УДК	Визначається авторами. Набирається жирним шрифтом та розміщується у верхньому лівому кутку аркуша.
Інформація про автора / авторів (українською та англійською мовою)	Без скорочень для кожного автора вказуються: прізвище, ім'я та по батькові (для українського варіанту), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи (навчання), посада, ORCID. Контактна інформація: телефон (необов'язково), e-mail. Вирівнювання по правому краю.
Назва статті	Подається українською та англійською мовами. Повинна містити до 10 слів. Прописні літери, напівжирний шрифт, вирівнювання по центру, без абзацного відступу.
Анотації	Українською та англійською мовами (не менше, ніж 1800 знаків). Набираються курсивом.
Ключові слова	Від 5 до 10 слів (з тексту статті, які несуть змістовне навантаження з точки зору інформаційного пошуку). Набираються курсивом.
Посилання	Оформлюються за стилем APA (American Psychological Association). Методичні поради до оформлення посилань https://drive.google.com/file/d/19HfgnIx6ojZrCTx9QNh_XuZtw2Lu4_MN/view
Список використаних джерел	Рекомендується складати не більше ніж з 25 найменувань. Список повинен бути оформлений відповідно до вимог APA та містити References. Джерела подаються за алфавітом і не нумеруються. Для видань, починаючи з 2021–2022 pp., вказується DOI. Можна використовувати сервіс Sciencehunter для автоматичного оформлення списку джерел. Для оформлення списку джерел у розділі References використовується онлайн-конвертер для транслітерації: http://ukrlit.org/transliteratsiia

Науковий журнал

НАША ШКОЛА: НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ СТУДІЇ

№1(1) 2023

Статті друкуються в авторській редакції

Підписано до друку 23.02.2023.